

15

WWW.ONLINE.BRS

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНИ

1-VIII-1931.

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

СТАРИ БЕОГРАД

Из улице Краља Петра

Слика из фото-архива „Београдских општ. новина“

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

НОВИ БЕОГРАД

Трг Кнежев Споменик посматран са новоградње Рагничког Дома

Слика из фото-архива „Београдских општ. новина“

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

СЛУЖБЕНИ ОРГАН ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА

ГОД. XLIX

1 АВГУСТ 1931

БР. 15

СА Д Р Ж А Ј :

<i>Наши социјални проблеми — I питање децје заштите —</i>	
Слободан Ж. Видаковић — — — — —	941
<i>Питање исхране Београда — Милорад П. Зечевић — —</i>	955
<i>Општински станови — Арх. урб. Драг. М. Поповић — —</i>	959
<i>Како је постао Београд? — Михаило С. Петровић — —</i>	966
<i>Чукур-чесма — Два оригинална документа из 1862 год.</i>	
<i>о догађају на Чукур-чесми — Арх. Д. Поповић — —</i>	973
<i>Где је била Небојша? — Проф. Драг. Костић — — —</i>	980
Друштвена хроника:	
<i>Посета Велешана Београду — — — — —</i>	988
Медицинско здравствена хроника:	
<i>Хигијенско-здравствене прилике у Београду — — — —</i>	991
<i>Снабдевање Београда млеком улази у своју завршну</i>	
<i>фазу — — — — —</i>	993
Службени део:	
Рад општинског одбора:	
<i>Записник одборске седнице од 30 априла 1931 год. — —</i>	995
<i>Извештај о раду Београдске општине у 1930 г. (преглед</i>	
<i>рада деловодства одбора, правног отсека, персонал-</i>	
<i>ног отсека и одељка за штампу) — — — — —</i>	1005
<i>Службене вести — — — — —</i>	1010

Изази двапут месечно

Београд, 1. август 1931.

Година XLIX — Број 15

Годишња претплата 150.— дин.
 На пола године . . . 80.— дин.
 Претплату слати на чеков, рачун
 бр. 54.300 Поштан. Штад. Београд

Уредник:
Слободан Ж. Видаковић
 референт за штампу О. Г. Б.

Уредништво и администрација:
 улица Краља Петра број 26/III
 Телефон 63-27

Слободан Ж. Видаковић

Наши социјални проблеми

I.

Питање дечје заштите

Социјално-комунална политика пре Светског рата била је нека врста либералног луксуза. Њоме се у највише случајева парадирало стварањем изборних крилатица и парола, не улазећи у дубоке животне проблеме, за чије се остварење имају да жртвују и људи и групе.

Тек после великог рата, када су код милиона људи пале старе предрасуде, и када су многе социјалне јереси признате чак и од папских кардинала, социјално-комунална политика постала је у целом свету центар интересовања и државе, и одговорних влада, и самоуправних власти, специјално градских. Оно што се некада у социјалној акцији сматрало као идејни бунт, то данас проповедају сви из реда: од конзервативног Чемберлена до либералног Масарика, од бечких клерикалаца до социјалиста из групе Вандервелда.

Данас социјално-комунална политика није више политичка ноблеса, него основна државничка мудрост *par excellence*. Нема поља државног конструктивног рада, на коме није она постала неопходна. Некада, пре њене пуне победе у Европи и Америци, ресор министра финансија могао је да добије само реномирани финансијер, ресор вера — теолог; ресор војске — официр; ресор пољопривреде — пољопривредни ауторитет. Данас је све то пало. Присталицама интегралне социјалне политике није требало ни много труда, ни много борбе да покажу, да се финансије једне државе не састоје у банкарској науци, у познавању валутних и девизних питања, него у дубоком социјалном и дијалектичком схватању друштвених односа и његових потреба и у изналажењу најправичнијих и најпродуктивнијих прихода и расхода државног буџета.

За сва уска стручна питања долазе данас

државни секретари; а програмски део владине политике узимају преимућствено социолози и политичари.

Од те победе своје — социологија је истакнута на суверену висину, а њен примењени део — социјална политика постала је апокалипсис државничке мудрости.

Ово напредно схватање социјалне политике, које је обухватило све државе и све континенте, прешло је и наше етнографске границе и почело да налази живог одјека и међу Југословенима!

Дубоки потреси у економском животу свих народа после рата, имали су снажан и болни одјек на свима пољима привредног и духовног рада. Напреднији део Европе једно време уљуљкивао се надом да ће социјалистички кабинети у разним државама северозападне Европе пружити разочараном човечанству брз и сигуран лек. Сада је и та илузија пала, и у њу више не верују ни сами социјалистички лидери. Њихове владе у Енглеској, Белгији, Шведској итд. долазиле су на власт и државну и комуналну, и одлазиле су са ње не доносећи очекивано спасење! Дошло се до нонсанса: да социјалистичке владе нису водиле ни вешто, ни доследно социјалну политику, коју су некада први научно обрадили њихови претци у Ерфурту. Незапосленост, индустријска стагнација, пољопривредна криза, валутни поремећаји, светска привредна депресија све јаче и све више влада целим светом.

Најзад се појавило једно схватање, можда једино правилно баш зато што је неизбежно. Европска привреда је једно живо биће. Поједини су му делови здрави, напредују, преливају се бујношћу и снагом; али му нервни систем нагриза некакав црв, те му се често пута тело грчи у болним конвулзијама. Зато

треба лечити оно што се види, што бије својом непосредношћу, а оставити до бољих дана истраживање праузрока том тешком стању. У терапији, то се зове симптоматичко лечење. Енглеска лечи беспослицу и кризу индустрије; Канада се враћа протекционистичком систему, тежем него икада до сада. Италија се баčila свом снагом да револуционисше пољску привреду, Данска на социјалне проблеме и т. д.

Социјалан организам није тако прост као што се обично мисли. На против, он је толико сложен и испреплетан да се у законе његове динамике још није потпуно ушло! Од Аристотела до Маркса и од Маркса до Бухарина и Мусолинија, сви су се мислиоци свих земаља мучили да продру у мистику социјалнога бића, његове психе и његових тајних закона развића; али су у пркос многих открића остали још далеко од потпуног сазнања. Додуше, за њих се не би могло рећи оно ди Боа Рајмонда *ignorabimus* као за многе биолошке тајне, али се мора признати да је човечанство још доста далеко од тога да у једној духовној конструкцији сагледа свој спас. Нека се у сударима класа и економским супротностима израђују нова идеологија и нове научне методе, нека у експериментима човечанства ничу и умиру идеје и друштвени планови — једно остаје ван спора, да права истина бар за сада лежи у коренитој реформистичкој акцији, у симптоматичном лечењу друштвених недуга, у стварању једне праведне и здраве друштвене атмосфере. Нека наш народ буде привредно снажан, наше прилике социјално здраве — па се не морамо ничега бојати. Народи су као и човек — док му је организам јак и здрав, и најстрашније инвазије бачила не могу му ништа да учине.

Социјална динамика не лежи само у вечном судару капитала и рада. Постоје у атмосфери извесне духовне снаге, израђене и формиране у току векова, и оне делују често пута прогресивно а често пута регресивно.

Баш ови дани светске привредне кризе потврђују најбоље закон социјалне корелације. Цео свет престава једно привредно биће и његово обољење налази одјека код свих делова огромног светског организма, на првом месту социјалног. Природно да ни Југославија није могла бити поштеђена од ових потреса, те и она, према гледишту које смо навели, има да симптоматично лечи своје недуге, да их лечи један по један, како се они појављују и док се год појављују.

Огроман је сплет социјалних појава као и социј. мера, како оних које имају карактер профилактичан тако и оних које имају терапевтски. Према томе и социјална и комунална политика деле се у две изразите групе: једну, која проучава друштвене појаве у њиховој каузалној вези и другу, која изналази мере за њихову правну, екон. и социјалну реформу.

Ма колико да данашња наука избегава апсолутне дефиниције, јер је живот толико компликован да се не могу његови појави укалупити — ипак нас даље развијање наше теже нагони да дамо дефиницију појма социјалне политике. Под социјалном политиком има се разумети примењена социологија на практичан живот, има се разумети низ мера и рефора научно испитаних, чија примена у једној истинској политици има за циљ побољшање општих услова живота, под којима данас живи човечански род. Ти услови живота нису само материјалне природе, у баналном смислу те речи, него и културни, естетски, санитарни, еугенички итд. Схваћена у свом најширем обиму, социјална политика обухвата све манифестације друштвенога живота у њиховој дијалектичној вези са економским поретком привредне продукције, проверава их статистичким налазима, испитује их у погледу њихове непосредне узрочности, и најзад, приступа лечењу зла, тако званој социјалној терапији.

Како ћемо се ми у овом, на жалост, збијеном оквиру наше студије више задржавати на комуналној него на социјалној политици, потребно је да са неколико одлучних потеза осенчимо делокруг рада комуналне политике и њене битне одлике.

Шта би, према томе, била суштина комуналне политике?

Низ научно испитаних и утврђених мера и рефора, којима се иде на то, да се побољшају сви услови живота у једној општинској заједници — сачињавају комуналну политику.

Према томе између социјалне и комуналне политике и нема битне разлике. Сва је разлика у степену и обиму рада. Комунална је политика — социјална политика у маломе; као што је социјална политика — комунална политика у великоме.

С тога је из основа нетачно гледиште неких наших јавних радника, да комунално-социјална политика престава у својој суштини само старање о економско слабијим редовима друштва. Тако уско схватање комунално-социјалне политике не би могло да обухвати у себи ни широке санитарне реформе, ни дубоке културне препорођаје, ни велика саобраћајна прегнућа, у опште ни једну једину реформу која се тиче целе заједнице, него би се на крају крајева свела на најужи филантропски рад.

Велики социолог др. Клајстон у своме капиталном делу „Будући нараштаји“ вели: „Није суштина социјално-комуналне акције да се само утире суза бола онима који страдају, него да се свима нама, без разлике, а на првом месту нашем подмлатку, створе крила да полетимо у зрачне регионе једног бољег и правднијег неба него што је ово под којим данас живимо“.

Социјално-комунална акција није проста дужност друштва према слабима него обавеза и дужност заједнице да се стара не само о економски малим људима него и о побољшању свих услова под којима ће живот људски бити културнији и бољи.

Још од искони, Београдска општина водила је старање о својој сиротињи. То је била законска обавеза, један виши етички постулат престоничке управе. Све до рата, па чак и неколико година после рата, целокупна социјално-комунална акција Београдске општине састојала се једино у помагању своје сиротиње и смештању немоћних стараца у њихов азил. Та општинска акција није излазила из уског оквира најуже филантропије.

Али последњих година општинска акција код нас све више проширује своје границе, и судећи по извесним радосним знацима, достојним поштовања, изгледа да ће се она проширити до праве и истинске социјалне политике једнога велеграда. У осталом, осећа се тенденција у целом културном свету да држава све више преноси своје атрибуције у погледу социјалног рада на градска самоуправа тела.

ПИТАЊЕ ДЕЧИЈЕ ЗАШТИТЕ

Има пуно разлога што ову студију отпочињемо дечијим питањем. Деца и омладина у људској заједници претстављају оно исто што претстављају темељи у једној палати. Ако су они гранитни, снажни и отпорни — зграда ће пркосити вековима; ако су они слаби, рђаво повезани и неотпорни — зграда ће се брзо срушити уз проклетство њене сопствене деце, и у толико ће пад бити страшнији у колико зграда буде већа.

Југословенски подмладак, — а углавном делу ове студије о њему је реч — треба да буде не само понос наше нације, не само коринтски стубови њене величанствене палате; он мора да буде нешто још много више. Он у својим грудима има да носи наше небо, будућност наше југословенске расе. И дужност свију нас, од најбеднијег чобанина са Таре до првог државника ове земље — јесте да се дечији проблем реши брзо и правилно; а пун и хармоничан развој наше деце обезбеди у најидеалнијој могућој мери...

Пре него што пређемо на даље излагање, ми ћемо у неколико збијених реченица изнети како модерна социјална политика у опште гледа данас на проблем дечијега узгоја.

Дете од дана рођења до пубертета — и мушко и женско, и легално и ванбрачно — има да стоји под пуном друштвеном заштитом. О њему има да се стара општина како у погледу његовог физичког одгоја тако и његове духовне еволуције. И све то има да буде

бесплатно и на бази општег прогресивног приреза за дечију заштиту.

Све модерне државе схватају дечији проблем у најширем обиму. У томе погледу ми смо грешили све до последњих дана. Наши компетентни кругови, у своје време, под дечијим питањем разумевали су само најмизерније збрињавање сирочади, нарочито ратне. Погрешно се доскора разумевала заштита деце. Врло уско и врло неправично. Њоме су била обухваћена само напуштена, сирота и потпуно убога деца. У ствари социјална заштита деце, схваћена у правом смислу, обухвата сву децу од одојчади до навршене шеснаесте године, обухвата их у свима периодима њиховог живота, од колевке до забавишта, основне и занатске школе, заната и гимназије.

Заштита деце не прави разлике између сиротне и имућне деце, здраве и болесне, добре и рђаве, умне и ограничене! Све што је дете — а у биолошком смислу под дететом се разуме свако људско биће од рођења до 16. године старости — спада у домен рада дечије заштите. И социјална правда и захтеви еугенике, и најзад асанација целине, императивно траже да се акција државе, бановине и општине распростре над свом нашом децом од рођења до њихове шеснаесте године.

Није само еугенички разлог што ми овако пледирамо за решење дечијег питања. И бројно стање деце говори у корист наше тезе, да дечије питање долази у најсувереније питање социјалне политике.

Према шведском систему, као међународном, прави стандард становништва изгледа овако:

становништво по годинама:	просечно од 1000 становника:
0—1 године	25.5
2—14 године	307.5
15—20 године	185.9
30—59 године	366.5
60—69 године	71.3
70 навише год.	43.3

Дакле, више од половине свих становника чине деца, којима је потребна социјална брига и старање.

Још један разлог више: У Југославији има око 1,250.000 ученика основних школа, а са занатским, стручним, гимназијама и свима другим школама (сем универзитета и школа равних њему) тај се број пење скоро до 1,500.000.

Када се према броју школске деце обрачуна приближан број све деце у Југославији, имајући на уму да 10—15% мушке деце по селима и варошима не учи школу; да 75—80% сеоске деце по свршеној основној школи остаје у селу да се занима пољопривредом; да 90% женске деце у целој земљи по свршеној основној школи остаје у кући, онда изла-

зи да број деце, која улазе у домен дечје заштите код нас прелази преко 3,500.000.

То је једна и по предкумановска Србија, и она се не може и не сме оставити сама себи. За сву ту децу мора да води рачуна држава и општине, јер она држави припадају, а од њиховог физичког, моралног, привредног и интелектуалног квалитета зависиће будућност целе отаџбине.

Ми ћемо овде изнети све видове дечије заштите и осенчити нарочито оне, које сматрамо као најбоље и најцелисходније за наше прилике.

1) Заштита одојчади и деце до забавишта и основне школе.

По енглеском и немачком систему, дете чим се роди постаје мали и пуноправни грађанин своје општине, која се преко одређених лекара стара о његовом правилном развићу. Све врсте вакцинација, профилактоичког пелцовања и ортопедских корекција (ако су потребне) врше се по службеној дужности, обавезно и бесплатно. Ако је дете од болесних родитеља одмах се издваја у дечје санаторијуме. Нарочита се пажња обраћа на децу са туберкулозним хабитусом. Читав низ енергичних мера предузима се да се дете сачува од наследних оптерећења. Сиромашна деца дају се било у нарочите дечије домове — а систем дечијих домова специјално је фаворизиран у Енглеској — у обданишта, или колоније. Ту деца имају све: од лекарског надзора до најскупљих алиментационих препарата. Купатила, природна и вештачка сунчања, мале гимнастичке сале, хелио терасе, радио концерти, педагошки биоскопи, све оно што може да утиче на развиће духовно и физичко, стављено је на расположење свој дечици. Нарочита предострожност, која изазива дивљење и религијски пијетет — предузима се ту, да би се онемогућиле епидемије међу децом, јер те несрећне епидемије претстављају једину мрачну страну дечијих домова и већих дечијих агломерација.

Код северних народа, Данаца и Норвежана, свако новорођено дете добије одмах свој здравствено-муниципални картон. Надлежан квартални лекар општинског, дечијег завода обилази га стално од рођења до четврте године старости, бележи све примећене појаве у здравствени картон а све поремећаје дечијег здравља лично или преко специјалиста доводи одмах у ред. Од навршене четврте године обавезна обданишта и забавишта прихваћају сву децу, а кад прођу и ту фазу, долази основна настава. О њој и даљем развићу детета говорићемо у наредним одељцима.

Ми за сада имамо пет обданишта, а требало би да их имамо, према величини Београда, око двадесет. Париз их има 98. Чак их имају предузећа, где је упослен већи број радница, као Лафајет, Лувр итд. Запазили смо исто тако да ми, на жалост, немамо ни при-

ближно довољан број саветовалишта и деч. станица. Париз их има 170, а ми свега три на 250.000 становника, а требало би пропорционално да их имамо бар тридесет. Било би врло корисно да и ми образујемо, на пример, обданиште при Државној штампарији, Трикотажи, Маркарници и свуда где има упослених по стотину и више радница — мајки.

Београд не само да бројно има врло мало обданишта него им је и капацитет врло мали. Једва да приме по осамдесеторо одојчади и мале деце. То су више огледне станице за социјалне експерименте него за социјално старање. С обзиром на проширеност Београда, његову величину, све јаче запославање жена у индустрији и трговини, Београд би требао да има двадесет обданишта за 2000 мале деце, који се број треба да сматра као минималан на 22.603 детета испод 6 година старости — колико Београд данас исте има. За подизање ових двадесет обданишта треба имати огромне милионе (око четрдесет милиона) за инвестиције, и још толико за режију. То је немогуће. Шта онда? Треба их подићи за сада бар још неколико, па искористити сваки погодан простор, нарочито кров за сунчање, који по Сурмуновом систему може да прими до 200 дечјих креветаца и т. д.

Још горе стојимо са дечијим летовалиштима. Морталитет деце код нас непрекидно расте, и он се данас креће од 20—25%, док је у Енглеској, Немачкој и Швајцарској пао чак на 7%. Здравствени је статус Београдске деце исто тако више него рђав. Туберкулоза, рахитис, анемија, општа дегенерација, ортопедске мане, лимфна обољења, шкрофулоза — сви ти недужи косе крваву жетву у нашем подмлатку, а само туберкулоза у својим разним облицима продрла је у организме код читавих 90% наше школске деце. (Званично је утврђено да нам се 17,3% од све новорођенчади још првих дана живота инфицира туберкулозом. Експерт општин. Београда, Данац г. Д-р Хан, у своје последњем извештају, поднетом нашем општинском одбору о снабдевању Београда млеком, подвлачи да је у Београду у 1929 год. укупно умрло 720 деце испод једне године старости, док је у Копенхагену у истој години и у истом добу старости умрло свега 489 деце. Код процене ових података — вели г. Д-р Хан — треба узети у обзир да Копенхаген има три и по пута више становника него Београд, што значи да је смртност деце у Београду најмање четири пута већа него у Копенхагену). А дотле је Београд са 55.000 деце — од којих једва да 5.000 не требају пуну социјалну заштиту — у 1929-1930 години послао у летовалишта свега 570 деце! Ни остали наши градови у том погледу не стоје боље. Сви наши градови у једној години не пошаљу ни 4.000 дечице укупно у шумска или приморска летовалишта, а

за тим летовалиштима вапије сваке године око пола милиона југословенске деце.

Зато ми подвлачимо и овом приликом да је све оно што смо ми до сада предузимали за нашу децу и њихову будућност само експериментално, а никако широка и систематска акција.

Тек сада, према сигурним знацима које смо запазили и код Београдске општине, а и у Савезу градова, може се очекивати једна нова епоха комунално-социјалне акције у дечијем питању.

Први приговор, који би нам се овде могао да учини, био би у томе, да за извођење једне широке дечије заштите треба имати милионске кредите. Тиме се само не би рекло ништа ново. За сваку социјалну акцију треба новаца, обилно новаца. А за дечију у толико више. Али се ти новци не могу очекивати ни од добровољних прилога, ни од малих дотација општина и државе. Мора се једном енергично пресећи са системом просјачења у социјалној заштити југословенске деце. Ко штеди на физичком и моралном подизању деце, тај ће доцније расипати на болнице и казнионе! Мора се за формирање кредита за дечију заштиту, уопште социјалну заштиту, установити специјални прирез. У интересу социјалне правде, и кидања са системом добровољних прилога и хуманитарног просјачења, треба законом пренети терет издржавања деце на богате класе, а највећма на оне које нису директно учествовале у ослободилачком рату. Затим на имућне старе момке, чије се целибатно стање не може оправдати економским разлозима, а сељачку, радничку, занатлијску и чиновничку сиротињу уопште ослободити од сваке обавезе овога целибатерског приреза.

Да би се што више зграда добило за дечија летовалишта, домове и санаторијуме, треба употребити све манастирске зграде за те сврхе, а изузети само црквену зграду и њу као споменик старе културе сачувати од сваке спољне и унутрашње промене.

У дечије питање мора се унети што више практичног смисла и што више организаторског духа. Све дечије установе морају се реформисати тако како би оне престале бити прости азили за исхрану и спавање малишана и постале истински заводи за професионално, физичко и духовно васпитање наше деце.

Ми имамо милосрђа за псе и за коње! Оснивамо друштва за заштиту животиња у часу када у Југославији има 185.000 незбринуте деце, и када од 3.500.000 деце 70% тражи и вапије за социјалном заштитом!

*

Друга значајна фаза у развију детета јесте период кад ступи у основну школу па док не изађе из ње. Она би се могла и помаћи за

годину две уназад, односно од када дете ступа у забавиште па до истека основне наставе.

Проучавајући социјална питања ми смо прошли неколико модерних држава у Европи. И нигде нисмо наишли на овакав систем основне наставе као код нас: школе 80% хигијенске, пресићене прашином, недовољно зрачне, загушљиве. Деца сабијена у клупе и ту се држе по неколико часова дневно. Излети су оглашени за луксуз; гимнастика за бесплатно. Рад у пољу и на чистом зраку проскрибован за наставничко саботирање. Под таквим околностима није чудо што су наше школе постале расадници свих могућих болештина од туберкулозе до скабијеса. Школска су купатила беле врानе а о зимским вештачким сунчалиштима нико и не сања. Међутим такав систем наставе напуштен је одавно у целоме паметном свету. Деца су нежнија него тропске биљке, и за њихов одгој, душевни и физички, треба и пуно напора и пуно разумевања. Старе, дебеле, недовољно зрачне школске палате одбачене су у данашњици. Место њих подижу се свуда мале школе у врту и зеленилу за највише стотину ученика, јер је модерна хигијена изрично противу великих ученичких агломерација. Оне су непогодне и због недовољне студије деце и због опасности од епидемија. Свака мала школа поред осталог има и то преимућство што постепено постаје и психофизички институт за те малишане, које наставно особље брзо упозна као своју рођену децу. А познавање деце и њихове психе представља први и најглавнији услов васпитања и одгоја. Те нове школе не пуне дечију главу излишним детаљима и некорисним апстракцијама (треба видети шта наша грешна деца у осмој и деветој години уче, па се згранути једном општем неразумовању. Шта ће тим младим годинама апстракције о речним сликовима, разне граматичке коњугације, маса историјских, безначајних детаља, читава хришћанска догматика у маломе итд?). У практичном свету, место свега тога, основна настава даје течно писање и читање, матерњи језик, један стран језик изучен директном методом (само конверзација) и најелементарније основе из рачунице, природних наука, земљописа, историје и ручни рад.

Али се зато данас у паметном свету обраћа највећа пажња на физички и морални одгој. Та акција на хармоничном васпитању душе и тела почиње од четврте и пете године.

То је у колико се тиче наставе. Подвукли смо да је физичко и морално васпитање преце од умног јер се до десете године дечијег живота ударају најважнији основи за будуће здравље организма и полако се отпочиње формирање моралне личности. Формирање књишког интелекта може а и треба да отпочне касније јер за њега није то никад доцкан. На против, најбољи се резултати постижу кад

се оно отпочиње од десете године. Деца од забавишта до свршетка основне школе треба две трећине времена да проведу на свежем шумском zraku. Шумски је ваздух препоручљивији и далеко кориснији него морски. И ако је испитивање показало да је морски ваздух стерилан на читавих десет километара од обале, ипак је он за младе организме непогодан. Ако је тај млад организам још са плућном дијатезом — онда је чак и опасан, јер може да изазове болесне ерупције. Зато је шумски ваздух права благодет за децу и омладину. Пун озона, и ако са мање ултравиолетних зракова, ипак је он поред сунца и воде и добре и рационалне хране — божански спас наше деце. Кад је тако, онда је разумљив захтев нових социјалних хигијеничара да се сваке године бар 70% градске деце пошаље у шумска летовалишта. На жалост Београд је за последње две године успео да их пошаље — као што смо видели — нешто мало више од 500; место 30.000 колико је потреба захтевала.

Ко је год студирао дечије питање, које је у свима културним државама истакнуто као једно од најважнијих на дневни ред, запазио је да се невероватно велика пажња поклања проблему дечијих градских забавишта.

У швајцарским градовима сваки већи квартал има по неколико тих забавишта, са пространим игралиштем, баштом и терасом за сунчање деце.

У колико се све више учвршћивала истина, да је за сузбијање туберкулозе у даљој будућности најважнији рад на телесном одгоју деце, у толико се већа и озбиљнија пажња поклањала дечијим забавиштима; а упоредо и обдаништима за малу дечицу по сиротињским кварталовима.

Дечија забавишта нису само установе, где мали духови стичу прве основе, директне основе, за доцније образовање. У њима се не учи најлакше само који стран, културан језик, него се у њима, боље но и на који други начин ударају први и најважнији основи физичког васпитања, снажења тела и физиолошког отпора његовог, који ће у доцнијем детињем животу представљати његово најдрагоценије благо. У њима се буди и дух опште солидарности, дружељубља и хуманитарних осећаја, тако битан у моралном одгоју деце.

Имали смо прилике да та дечија забавишта посматрамо у енглеским градовима, специјално у Фавершам-Кенту. Практични Енглези, код којих су за прве дане детињства важнија здрава плућа и снажна мишица, него правила коњугације, удесили су доиста на један јединствен начин ове мале и цветне дечије рајеве.

Огромни зелени простори, као бескрајан, кадифен ћилим, пружају се пред очима деце. Све врсте дечијих игралишта ту имају своја места. Љубљашка поред малог тркалишта, пи-

рамиде песка, поред нарочито обележеног места у шуми за жмурке и дечија витлања. За мало одраслије — футбол и гимнастичке справе а за све — тераса, широка и светла за одмарање и сунчања. Ни једно од тих бољих градских кварталских забавишта није без модерног купатила, већином са тушевима, и са ломом са кварц лампом.

Није заборављена ни трпезарија — јер су деца ту преко целог дана — где будући грађани и грађанке Албиона добијају млеко, јаја, чувени Шкотланђански борвил, путер и џем.

Енглези су свесни једне велике истине, коју никада није штетно подвући и нагласити, да од доброг физичког васпитања деце зависи здравље расе, зависи будућност нације и државе. И они су се том васпитању посветили свом снагом. У њему учествује и држава и општина, и појединци. Управо они се боре за палму у овој племенитој утакмици.

Код нас се на жалост физичком васпитању поклања другостепена физика. Оно је код нас бирократизирано. У њему се не осећа она потребна поезија радости као код Енглеза, него нешто усиљено, мртво, укочено под школском дисциплином, често пута милитаризирано. За то ученици место да се радују часу гимнастике, он за њих претставља један сат досаде, некорисне и врло често комичне досаде. Код наших основаца физичко је вежбање мање хладно и укочено, али и мање цењено од оних којима је поверено телесно васпитање деце. У Енглеској школе не пропуштају готово ни један лепши дан да не направе са децом пољске и шумске екскурзије. Код нас су поворке школске деце за излет тако ретке, да кад их сретнемо ми се у неверици питамо, по неумитном закону асоцијације представа, да ли то није Врбица или бар пратња каквог великог државника?! Ненавикнути на те излете и не пада нам на ум да су то шетње до Топчидера, Ботаничке Баште или Кошутњака!..

За наше прилике најбоља би била комбинација енглеског система за физичко васпитање са швајцарским, где етичко-духовни моменат преовлађује.

На овоме месту потребно је напоменути да немање кредита није често пута потпун и оправдан изговор. По некад и са мање новчаних средстава, али са планском организацијом, могу се постићи добри резултати. Сви ми који годинама пратимо наш јавни живот, приметили смо свако осуство координације и јединства социјалног рада. Београд је после рата отпочео једну снажну хуману акцију. Она је већим делом у приватним рукама. Поникла су многобројна друштва од оних помпезних до оних малих, кафанских, са боемским именима и боемском жељом да се малим сирочићима помогне. Али почевши од тих елементарних друштава, и оних већих, која већ

имају своје палате, па преко њих до општинске и државне акције на социјалном старању, — каква духовна веза постоји на овим лестницама нашега милосрђа? Сваки ради шта хоће, без везе са свима, без везе и са ким, и место бујних млазева милосрђа, оно се расипа у блиставе капљице, које лепотом засењују око, али до душе и тела и не допиру!

Социјално-комунална политика у свима њеним манифестацијама мора се централизовати. Али не бирократски, где читава плејада шефова постоји само за то да послове замрси и свој оријенталски немар оправда преживелим административним формама. Него једна централизација, која ће имати осећаја за снажно пулзирање народног живота, и која ће имати за циљ не да омета то напредно стремљење, него да координира многоструку акцију, да јој да импулса, и да јој на крају осигура финансијску основу. У Министарству социјалне политике имала би се установити једна стручна дирекција са бановинским експозитурама. Све хумано-социјалне установе и свака самоуправно-комунална и социјална акција требало би да остану потпуно аутономне. Оне се не би смеле бирократизирати, ни потчинити каприсима администрације. Али се морају потчинити једном вишем циљу, циљу по коме све ове установе и постоје, и живе, и делају: ради културног, здравственог и економског просперитета нашег југословенског народа.

Овакав се исти покрет осећа и у Швајцарској где ће највећа хумано-социјална организација за дечију заштиту „Про јувентуте“ доћи ускоро у најтешњи, готово зависни однос од опште савезне политике у погледу проблема дечије заштите.

*

Има један период у животу нашег детета који је најкритичнији за његов морални узгој. То је период од десете године, када огроман број варошке деце напушта основну школу, да би тек у четрнаестој години, према категоричким одредбама закона о радњама, могао да ступи на занат. То доба од четири године остало је незаштићено и комуналном и социјалном акцијом, а оно је највећим делом квасац за доцније злочинце и блуднице. У том времену сваки мушкарчић има све услове да постане Гаврош; свака девојчица — Скамполо! То је период у коме се са фотографском верношћу и лакоћом прима све што је рђаво, од престапа противу морала до злочина противу својине. А такве деце само у Београду има на десетак хиљада!

Кад поменусмо те мале београдске факине, Гавроше и Скамполо, треба да изнесемо о њима и пластичну слику, коју је небројено пута видео сваки од нас, који је хтео и желео да је види.

Прођимо пажљиво нашом периферијом, а периферија је данас прави Београд, бројни Београд. Она има сада 200.000 становника, а београдски центар са непосредном околином ни далеко испод половине тога броја!

Ту ћете, на периферији, на сваком кораку срести чопоре ситне деце, мршаве, поцепане, голотрбе, која ће вас салетети као деца чичерона и лазарона у Неапољу, да им дате динар—два да купе хлеба или ђеврек. Од многих тих уличних малишана и друштво и родитељи су дигли руке, па се они хране и живе као врапци. Не зна им се ни када једу, ни где спавају. Да није оно неколико прљавих крпа на њима ишли би наги као да живе у Централној Африци око језера Чада, а не у југословенској престоници. Пропитали смо неколико од тих малишана да утврдимо шта њихову психу највише интересује, шта знају и шта их загрева.

Пре свега не знају ништа. По народности су — Чубурци. Један нам је одговорио да је по народности — Настић. Школу не похађају; само фудбалске утакмице и криминалне филмове. Већина је имала само једну страсну жељу — да се најједе... Шта се може очекивати од ове и овакве деце? Смето ли дозволити да се из њих регрутују злочинци и блуднице?! Или је племенитије, корисније и лепше трошити данас на зидање њихове будућности, него — трошити сутра за зидање нових казамата и нових венеричних болница!

Зар не би и ми могли, попут других културних народа, да добијемо закон о заштити деце, у коме би се једно поглавље посветило овим малим Гаврошима. По таквом закону њихово професионално школовање од основне школе до заната постало би принудно за све четири године. У Данској ни један дечак ни девојчица у том опасном периоду нису остављени улици. Сви су они принудно упућени о комуналном трошку у професионалне школе и школске радионице; ту се уче, привређују и себи и друштву, и од најраније младости дисциплинују свој дух и своју вољу. Само на тај начин, описаном законском реформом, спасаћемо хиљадама наше деце од неминовне пропасти, у коју их увлачи злочин, алкохолизам и проституција! Узгред да поменемо и то, да се од основне наставе до матуре има да уведе систематска пропаганда у школама против алкохолизма, и да се установи, да се ни један ученик, који пије алкохол не може прогласити за одличног упркос његових најодличнијих оцена!

*

У једној нашој ранијој студији „О туберкулози за гледишта социјалне политике“*) нагласили смо без резерве, да је шегртско

*) Види нашу књигу „Туберкулоза и сифилис са гледишта социјалне политике“. Издање књижаре С. Б. Цвијановић 1931 год.

питање наша општа срамота, једно неслућено варварство. Ти јадни шегрти, којих има преко 8000 у Београду, живе под страшним материјалним, хигијенским и моралним околностима. Старо патријархално општење са њима као са члановима породице давно је изумрло. Место њега дошао је систем шамарања и живот гладан до грчења, бедан и прљав.

Сада, са подизањем шегртског дома у Београду од стране неуморног „Привредника“, а уз помоћ Београдске општине, њихов ће се положај несумњиво поправити, али је исто тако несумњиво, да нови дом неће моћи да прими ни десети део тих симпатичних грешника, чији је сав „грех“ у томе што ми нисмо стигли да њихово правично питање решимо онако како то диктују основни закони правде и социјалне хигијене.

Исто толико је значајно решити и проблем заштите радничке омладине, која данас највише пати и која као снопље пада под комсом туберкулозне немани. Огроман је број наше радничке деце, коју су тешка криза живота и груби економски односи у данашњици отерали из куће у радионицу, где она за мизерну надницу вегетира под најстраховитијим условима рада. Безобзирно и неограничено искоришћавање, превелики телесни напори, терет ноћног рада и нехигијенских прилика, ниска надница и општа беда са хроничним изгладњавањем упропашћују нашу радничку омладину. Сама Државна Инспекција Рада утврдила је да од свих запослених индустријских и других радника код нас долази на децу од 12—16 година старости читавих 20,42%, а у својим интервенцијама за последњих седам година наша Инспекција Рада имала је 5218 утврђених случајева неправилно запослене мале деце и злоупотребе шегрта.

Ништа боље не живе ни друга сиротињска деца, која милошћу судбине нису морала да још у дванаестој години напусте дом својих родитеља. Хронично изгладњавање и стално тровање у перифериским учерицама, оставља на њима страховиту пустош, која ако не доведе увек до туберкулозе и осталих социјалних смртоносних болести, она у најбољем случају закржља душу, заглупи дух и деформише тело. Беда и сиротиња уопште убијају децу. То потврђују и највећи социјалози света. Тако Д-р А. Бет, шеф социјалне статистике у Берлину, констатује да од 1000 живорођене деце до 5 година старости умире код варошких родитеља са приходом:

од 0—75 марака	413 деце,
од 75—100 марака	344 деце,
од 100—150 марака	330 деце
од 150—200 марака	272 деце
од 200—250 марака	231 деце
преко 250 марака	180 деце

По статистици Д-р Бремена а по службеним подацима града Ерфурта*, од 100 новорођенчади умирало је код грађана (Ерфурта)

старост детета:	богати	средње имовно стање:	сиромашни:
1 месец	20	45	84
2 "	9	19	40
3 "	6	16	30
4 "	10	17	26
5 "	7	10	16
6 "	8	11	18
7 "	3	6	11
8 "	7	8	15
9 "	4	8	15
10 "	5	7	10
11 "	4	6	11
12 "	7	19	31

Осећајући сав очај оваквог стања своје омладине, која се све више дегенерише и пропада, раднички покрети, Уједињени синдикати и Радничке коморе, формулисали су и своје конкретне предлоге за решење питања заштите радничке омладине. Поред осталог, они у својим предлозима траже и следеће:

- 1) Строго примењивање постојећих одредаба Закона о заштити и осигурању радника, које се односе на заштиту омладине;
- 2) Доношење нарочитог закона за заштиту радничке омладине испод 18 година;
- 3) Забрана рада за све раднике испод 18 година у предузећима која су шкодљива по њихово здравље;
- 4) Шесточасовни радни дан за омладину испод 16 година;
- 5) Пун недељни одмор за сву радничку децу;
- 6) Стварање централне државне установе о заштити радничке омладине, која ће водити надзор над примењивањем законских одредаба за заштиту младе радне снаге, припремати нове законске предлоге у том погледу, бдити над радом инспектора рада за омладину, издавати публикације о положају радничке омладине и т. д.
- 7) Да се млади радници, за случај неупослености, са стране државе материјално осигурају;
- 8) Обавезно основно и продужно школовање за сву децу бар до четрнаесте године, кад, по закону о заштити радника, омладина тек сме да ступи у привреду;
- 9) Примену општих одредаба за заштиту радне снаге и на шегрте (нарочито у погледу доба примања шегрта на занат, забране употребе шегрта за ванрадионичке послове, забране физичког кажњавања шегрта, плаћање шегрта за његов рад, како би он

* Књига „Радници и социјална политика“ г. Богдана Крекића и расправа „За заштиту радне снаге“ — г. Драгише Лапчевића.

могао да обезбеди своје животне потребе, сталан лекарски надзор над њима и т. д.) и са тим у вези доношење једног јединственог и савременог шегртског закона за целу земљу, који би регулисао правне односе између шегрта и мајстора;

10) Да држава, бановинске и општинске самоуправе материјално помажу развијање спорта међу радничком омладином; обавезно хигијенско васпитање и завођење наставне гимнастике и спорта у занатским и продужним школама; и т. д. и т. д.

Ми се са свима радничким захтевима не би могли сложити. Бар не у потпуности. Питање дечје заштите није искључиво класно питање, најмање у Југославији, где има 82% земљорадничког света. Оно код нас има народни карактер, без мало расни. Кад је у питању радни однос између послодавца и радника — онда је то класно питање. Али када је у питању скоро 4,000.000 деце и омладине, онда се ту о класи не може ни говорити. Радничке деце једва ако има до 500.000, те би доношење специјалног закона само о њиховој заштити значило једну једностраност. Најзад ова једностраност са социјалног гледишта не би била ни мало опасна и штетна, али је она опасна због тога што би се редиговањем таквог закона највећи гро деце и омладине изоставио из социјалне заштите. Зато смо ми за један општи закон о заштити деце, чији би један одељак био посвећен радничкој деци, којој је данас социјална заштита и најнеопходнија, али не и једино потребна. Овако решење захтева и социјална правда и будућност свеколике југословенске деце.

Иначе сви остали захтеви наших радничких претставника у погледу заштите омладине стоје на висини социолошке науке, и нема им се шта приговорити. Потпуно су оправдани, и држава себе ради и ради будућности свога народа — треба о њима да води пуног рачуна.

Примећујемо само то да је у радничким захтевима Уједињених синдиката Краљевине Југославије пропуштен захтев о обавезном једномесечном феријалном одмору запослене радничке деце. Пропуштено је и тражење да предавања у радничким школама не буду у данима одмора (недељом и празником) него у радне дане — како би радничка деца, преморена шестодневним напорним радом на занату или у фабрици, могла празник одмора да употребе за физички одмор, излет ван града, у природу и ваздух, а не на рад у загушљивим школским учионицама. Нисмо ни за захтев радничких претставника да се по свршеној основној школи установи четворогодишње продужно школовање за радничку децу. Продужне основне школе нигде нису дружиле позитивне резултате, па неће ни код нас. Место њих боље је и потребно је установити ниже професионалне школе, после

којих би, по свршеним психотехничким испитивањима за избор професије, упућивало се дете на изабрани занат и једновремено ступање на средње професионалне школе.

Овде се, бар што се тиче Београда, морају подвући и неколико похвалних момената у питању збрињавања најмлађе радничке деце. Сви они који, по дужности као органи социјалне заштите или као публицисти, прате еволуцију дечјег питања код нас, знају врло добро да су за последњих пет-шест година у круговима радничким постигнути необично лепо и похвални резултати на пољу заштите радничке мале деце. Београд, који је добио неколико монументалних радничких грађевина: Комору, Уред, Радничка склоништа и Савез рударских, братимских каса, подигао је и два радничка дечија обданишта, купатила, азила и др.

Београдске дечје радничке установе, и по лепоти и по комфору и по хигијенском уређају, долазе у најбоље установе ове врсте у Европи. Може им се са правом приметити да им је капацитет рада недовољно простран, али нико непристрасан не може непризнати да су остварили савршенство и технике и хигијенског уређаја.

*

Учинили би грех кад би у овом кратком ревију о проблемима дечије заштите у Београду, пропустили да поменемо пожртвован рад приватне иницијативе, наших хуманих друштава, која већ годинама неуморно раде на помагању деце, младежи и матера. Њихов је појединачни рад за пуно поштовање и безгранично признање, мада би се једном организовано и сложном заједницом и координацијом снага свих ових хуманих усана учинило много више и много плодносније.

Социологија и њена практична доктрина — социјална политика има јасно и израђено гледиште на рад приватних хуманих и филантропских организација.

Све су те установе дивне, јер подижу осећај солидарности; дисциплинују дух и активитет људски, крећу иницијативу, буде успаване духове и режиме; стављају својим ауторитетом на дневни ред многе важне проблеме, и уза све те драгоцене радове они и непосредно помажу да се многа социјална зла у извесној мери ублаже.

Али се не треба варати и заводити илузијама. За решавање великих социјалних недуга немоћна су сва та филантропска и хумана прегнућа, немоћна бар у погледу директног уклањања зла; немоћна да дефинитивно реше један огроман социјални проблем, као што је дечји проблем.

За његово решење потребна је снага целе државе, целог њеног апарата, уз снажну асистенцију муниципија, на првом месту градских, затим хуманих друштава и честитих појединаца.

Установе приватне иницијативе у Београду, које заслужују нашу нарочиту похвалу, релативно су многобројне. Ми ћемо овде споменути само неколико од тих најзначајнијих, које смо стигли ових дана обићи и разгледати:

I) *Дом ученица у Крунској улици*, једна скромна установа, без сујетне ларме, али у ствари достојна поштовања. Годинама она прибира нашу женску омладину у свој дом, ту им пружа пуно интернатско издржавање, и омогућава им да сврше или занатску школу или гимназију. Просечно је у дому било у току прошле као и ове године око 150 ученица. Одбор госпођа, који управља домом, показује невероватне напоре да са успехом врши своју мисију, јер ни откуда нема помоћи, сем што од општине прима једну дотацију од 20.000.— дин. и 6.875.— годишње поклона од г-ђе д-р Сембрајт из Лондона. Управа дома ће у врло догледном времену подићи код Авале један полусанаторијумски летњиковица за своје питомице.

II) *Женско београдско друштво*. Ово агилно друштво, чији се рад осећа већ пола века у свима нашим културним и националним манифестацијама, има неколико својих установа, које су све намењене заштити и образовању наше омладине, већином женске. Има три женске занатске школе, нижу, средњу и вишу, има специјалан курс кројења. Најзад има ђачку трпезу, где се бесплатно храни око 50-торо сиромашне деце.

Како су питомице овога женског друштва највећим делом из наших нижих и средњих економских редова, то се и социјална улога женског друштва појављује у једном у истини светитељском нимбусу, јер је оно за 56 година свога рада заштитило, отхранило и извело на пут десетине хиљада наше сиротињске деце, која би, без њега, ко зна где и у чему нашла епилог свога намученог живота. У овим данима, када наше женске гимназије избацују попут фабрика огроман гимназијски „пролетаријат“ — паметан рад Женског београдског друштва добија у толико већу вредност, што његове три занатлијске школе дају редовно спремне и способне занатлијске раднице, упућене и оспособљене за личну привреду, а не на бирократске позиве и државни буџет.

III) *Француско-српски диспансер „Кап млека“*. Једанаест година у тишини, без помпе и параде, ради директор и оснивач диспансера г. д-р Гарније. Поред редовне и бесплатне поделе стерилизованог млека нашој одојчади, диспансер „Кап млека“ врши преглед и лечење деце, имајући поред тога и специјалну службу за антисифилистичку профилаксу и терапију.

Од дана оснивања до данас прошло је кроз овај диспансер 21.307 наше деце са

укупним бројем 142.024 лекарских визита и консултација.

Пада у очи да овај диспансер ужива од нас само 40.00 дин. годишње и то тек од овогодишњег општинског буџета, до чије појаве он није уживао ни толико. И ништа више. Све је друго организовала филантропија д-р Гарнијеа и његов финансијски таленат.

IV) Има једно удружење које пуне три деценије прихваћа са материнском негом малу и одбачену децу, коју беда, очај или конвенционални стид одбацује на улицу. То је наше *Материнско удружење*. Оно прима сву одбачену новорођенчад, храни и негује у свом дивно уређеном дому, а његова социјална секција стара се да им нађе друге родитеље, који ће их адаптирати и старати се о њиховом будућем животу.

Процент умирања наше новорођене деце иначе је огроман; колико би он тек био очајно велики да није Материнског удружења да сваке године спасе од неизбежне смрти још неколико стотина одбачених малишана?

V) Ђудљива игра судбине, наслеђе или греси далеких предака чине да се на свет рађају глуво-нема деца, иначе у свему другом нормална и способна за живот. Ту децу већ деценијама прихваћа у Београду хумано друштво *Краљ Дечански*, отхрањује их, васпитава и школује по специјалним методама за глувонему децу. У друштвеном дому — кроз који пролази шездесеторо деце годишње — та дечица живе тихим интернатским животом, и, изучавајући занате, спремају се за живот и корисне позиве у њему.

VI Друштво *Насушни хлеб*.

Једна група племенитих жена — а сва хумана и филантропска акција у Београду налази се у њиховим нежним рукама — предузела је да свакодневно бесплатно раздаје хлеб беспосленим радницима и њиховој сирочади. У 1930 години друштво је раздало 37.467 хлебова и још 7200 хлебова, колико се по наредби Њ. В. Краља даје из његових личних средстава.

Како је у овом броју беспослених радника највећи број родитеља, са пуно деце, ми и ово друштво *Насушни хлеб* са задовољством бележимо у ону поносну фалангу племенитих и пожртвованих лица која посредно или непосредно помажу нашу децу и наш подмладак.

VII) Постоји у Београду друштво „*Удружење Домаћица и матера*“. Нас у овај мах интересује други циљ овога удружења: да помаже нашу школску омладину оснивањем ђачких трпеза и давањем бесплатне хране београдским сиромашним ученицима.

Док је у целом свету дужност општине да сиромашне ђаке за све време школовања издржава и храни, дотле су ту дужност заиста са ореолом мученика прихватиле неколике женске организације. Међу њима и ова,

и ако са најмање материјалних срестава. Страпан је за наше социјалне прилике факат, да Удружење домаћица и матера ликвидира коначно са ђачком трпезом, где је до сада редовно 70 београдских ђака имало бесплатну храну, ликвидира јер није више у стању да трпезу издржава.

Удружење је на све стране тражило помоћ али се — сем београдске општине — нико други није нашао да кроз њега саслуша гласове гладних малишана. А помоћ београдске општине је недовољна јер је ни она данас не може повећати пошто су њене обавезе једног велеграда све веће и све многобројније.

VIII) Друштво за васпитање и заштиту деце, основано је још 1886 године. Мало је друштва која су још пре четрдесет година имала такву правилну оријентацију у питању дечије заштите као ово друштво. Оно није схватило уско и нерационално да дом његов има да буде азил за дечицу лишену родитељске неге и крова, него да он има да буде још и школа, жива, разумна, и продуктивна школа живота. Још у самом почетку друштво је основало за своје питомце изучавање седам најпогоднијих заната. Дајући им и основно школско образовање оно је своје питомце кроз занат оспособило за самосталан рад и привреду. Ако друштво уз помоћ државе и општине буде успело да на истој основи оснује своје експозитуре — постаће неоспорно један од најважнијих приватних фактора у дечјој заштити, чијег ће се благотворног рада сећати са пијететом многе дечије генерације.

Са задовољством бележимо да је ово друштво схватило у свем његовом значају улогу летовалишта за децу, те је образовало своје летовалиште у Горњем Габернику у Словеначкој.

Кроз дом удружења, његову школу и његове радионице прошло је годишње око стотину деце. У последње време искључиво мушкараца, јер су женска деца предата друштву за заштиту девојака. Значи да је ово друштво спасло од смрти физичке или духовне преко 5.000 наше деце.

Поред свог рада искључиво у дому и радионицама, друштво је подигло и два обданишта, број 2 и 3, у којима као у установама полуотворене дечје заштите, примају сиротну децу од 3—10 година, којима су родитељи принуђени да иду на рад, немајући на коме да оставе своју малу и незбринуту децу. Кроз ова обданишта прошло је до сада до 3.000 деце, која су у њима добијала одличну негу, снажну храну, надзор и васпитање. Деца се тек у вече предају родитељима на спавање.

IX Друштво „Српска Мајка“.*

Друштво Српска Мајка поставило је себи задатак да хигијенски просвећује матере и да заштићује незаштићену децу од рођења до њихове десете године. Интересантно је да је и ово друштво, као и многа друга, показало јасно до очигледности, да су жена и мајка провиђењем одређене да у решењу дечијег питања одиграју најдостојнију улогу. Колико има озбиљности и достојанства у раду ових друштва, а посебно у друштву Српска Мајка! То је најубедљивији аргуменат колико су неосноване и имбецилне примедбе великог броја мушкараца, да су наше жене неспособне за икакав јавни рад. На против, наш живот за последњих десет година показао је да је готово сва хумана акција, 90% и више, у рукама наших вредних и племенитих жена.

Друштво Српска Мајка има:

а) свој диспансер за мајке и децу са саветовалиштем.

б) Колевку обданишта за бебе и малу децу запослених матера. Та се деца у нужди примају и у интернат.

в) Азил за сиромашне породиље, али не за време порођаја него по изласку из болнице.

У прошлој години извршено је у њиховом диспансеру 7670 лекарских консултација. Уз ту лепу цифру треба додати још и 500 венеричних прегледа матера и породиља и велики број лечења истих од луеса и других венеричних оболења.

Х) Прошле године на свечан начин отворена су Радничка дечија обданишта. Према усвојеној пракси и правилнику примају се у радничка обданишта одојчад и деца до 18 месеци старости, најзад и деца до 3 године — и то сва она деца којој су мајке-раднице осигуране по закону о осигурању радника. Тек изузетно примају се и деца других родитеља.

Неоспорно, ово су два данас најбоље уређена и најмодернија обданишта. Деца се издаје првокласна витаминско-калорична храна у четири оброка дневно. Даље, оно има светле терасе за сунчање, огромне зрчане сале за одмор, пун лекарски надзор и т. д.

Ова радничка обданишта као скоријег датума не могу природно да покажу огромне квантитативне успехе, али уређењем и хигијенским комфором стају у ред првокласних хигијенско-социјалних установа ове врсте уопште.

* Да се не би рђаво коментарисало, и да не би дали повода погрешним закључцима, журимо да напоменемо, да ред којим бележимо рад и заслуге оваквих хуманих организација, није диктован неким приоритетом, или значајем њихових успеха, него просто хронолошким редом нашега личног проучавања.

XI) *Средњошколска матица ратне сирочади*. Задатак је овога филантропског удружења да прикупи, збрине и школује сиромашну децу наших инвалида и погинулих ратника из целе Краљевине. До сада је кроз дом матице прошло 416 питомаца, готово сви су били гимназијски ученици. Они у дому имају све, и храну и одело и школске потребе.

Рад матице није можда колосалан по обиму, али је у истини диван по резултату. За кратко време њенога рада матица је не само сачувала од неизбежне пропасти 400 сиромашне деце наших инвалида и погинулих ратника, него и од њих пружила држави — што је достојно дивљења — скоро исто толики број лекара, инжињера, учитеља, професора, новинара и официра, у опште елиту нашега друштва и наше интелигенције.

XII) *Друштво Мајке Јевросиме*. Пре непуне три године основано је друштво Мајке Јевросиме са задатком да школује нашу сироту и незбринуту децу.

У том циљу друштво је отворило српско-француско забавиште са једним обдаништем и малим интернатом. У забавишту има редовно око 150 деце. Значајна је и достојна јавне похвале најновија одлука друштва да на свом лепом имању у Остружници подигне велики дечији дом за 200 деце.

XIII) *Феријални савез*. Мало је организација које су разумеле значај физичког одгоја као Феријални савез. Некада је Пруска просветна управа пристала да се један час недељно немачког језика избаци из гимназије и замени једним часом више гимнастике и физичког вежбања. Такав исти пијетет према кретању у здравом ваздуху, према сунцу и летовалиштима, има и југословенски Феријални савез. У прошлој години Савез је окупио око себе скоро 16.000 чланова. На разним летовалиштима било је преко 500 чланова.

XIV) *Дом малолетника*. До скоро приватна хумана установа, у коју су упућивана морално посрнула деца од стране хуманих друштава. Од 1 јануара прошле године у дом се примају само малолетници од 14—17 године старости осуђени судском пресудом. Од тога доба дом малолетника постао је нека врста корекционог казненог завода.

Дом има основну четвороразредну школу, занатску троразредну и пет разних занатских радионица. Кроз дом пролази близу 90 малолетника годишње. Уређење је у дому рационално. Ту се малолетни осуђеници уче реду, продуктивним пословима свију врста, и дисциплинују вољу за свој будући рад и привреду.

Толико се са малолетницима у њиховом београдском дому добро и културно поступа да се прича, како су два одрпана дечака гледајући малолетнике у помпезној, соколској униформи са својим оркестром, како парад-

ним кораком иду кроз варош, уздисали појудно за њиховим животом:

— Видиш, вели старији млађем, ми нисмо ни хлеба сити, а како они лепо живе. А имају да једу онолико...

— Јест, одговара му мали чупавац, ал' да тако живиш треба прво да украдеш! Без тога те не примају тамо!

Каква иронија! Гладна и незбринута деца са периферских улица завиде малим осуђеницима!

Дом малолетника дао је до сада невероватно лепе резултате. Са малим и разумљивим изузетком из његових се питомаца регрутовао један леп број занатлија и корисних радника у нашем друштву, који би без помоћи овога дома постали професионални преступници.

XV) *Друштво за заштиту девојака* је једна лепа, племенита и модерна установа. Штета је само што наше вредне госпође, које са успехом воде 90% хуманих институција у Београду, немају довољно материјалних средстава да прошире ово друштво и организују га потпуно рационалистички.

Овако због оскудице простора и срестава, бачено у једну обичну породичну кућу, удружење је принуђено да под једним кровом држи и оне питомице, које су већ поодавно почеле да се морално котрљају низ брдо, као и оне које су и физички и морално девичански чисте, само што их је беда и социјална неправда бачила на београдску калдрму. Систем сепарације, тако потребан ту, није доследно спроведен, јер оскудица материјалних кредита повлачи и оскудицу простора.

И ово друштво, и етаблисмани за корекцију малолетника морају да испуне ове битне услове ако се хоће да они пруже позитивне резултате: Прво, они морају да спроведу систем сепарације до крајњих граница могућности. Затим да све питомце своје нагнају на принудно изучавање заната, и треће из добивених осуђеникових зарада да се резервише потребан капитал и исти преда осуђенику када изађе у слободу. Предаја тог капитала и отварања радње могло би да буде преко Друштва за изналагање рада пуштеним осуђеницима.

Баш ова веза, тесна и органска између корекционих завода, берзе рада и Удружења за налажење рада пуштеним осуђеницима показује неопходност јединства рада, с једне стране свих хуманих друштава а с друге стране оних установа које „ex officio“, спроводе социјалну акцију. И у овом се случају види јасна потреба опште концентracије и једне дирекције у целокупном социјално-комуналном раду. Брзина темпа и правилност рада траже једну дирекцију за социјалну акцију, али такву која неће вређати ни полет приватне иницијативе, ни аутономна права приватних организација.

Судије малолетним осуђеницима треба да буду искључиво жене и мајке, којима треба предати у руке да интегрално решавају цео дечији проблем. Само мајка уме да буде правичан судија, да жали кад суди и да суди кад жали. Само рука мајке и жене уме да утре сузу бола, а та нежна рука најпотребнија је у питању дечје судбине, како оне којом се поносимо, тако и оне због које црвенимо.

*

Све се више осећа и види да се Београд у погледу социјално-комуналне политике налази на једној одлучној прекретници. Београдска општина је смело и отсечно отворила једну нову епоху у својој социјалној акцији, и то је побудило све поборнике комуналне интервенције да оживе своје замрле наде и да пуно најлепших очекивања вежу за ову најновију општинску акцију.

После изразите општинске иницијативе па борби против туберкулозе, на асанирању вароши, решавању проблема исхране и т. д., општина је сада покренула и питање о заштити детета и ставила га на достојну висину оснивањем свога Централног уреда за заштиту матера, деце и младежи. Овај одсада врховни орган и арбитар за сва дечја питања у Београду већ је ступио у живот, а своју појаву санкционисао уредбом, коју је Суд општине београдске ових дана обнародовао у „Београдским општинским новинама“. Сама уредба овог дечијег централног уреда јасно наговештава нове дане у питању заштите деце и матера у Београду. Они који су боље упознати са интенцијама меродавних кругова тврде, да ће одмах после овога правилника доћи закон о заштити деце, нов, савремен и либералан закон, каквог Југославија годинама жудно очекује. Ако то буде било тачно — а та се верзија чује са компетентних места — у решавање дечијег питања унеће се и нове оријентације и нове методе рада. Југославија ће добити један врло важан закон, који ће принудним путем решити многа болна питања и југословенској деци обезбедити сигуран и правилан узгој.

Што се тиче ново основаног општинског Централног уреда за заштиту матера, деце и младежи, можемо слободно да кажемо, без страха да ћемо бити пристрасни и необјективни, да ће он представљати не један корак ка напретку него читав галоп ка бољим и светлијим данима праве дечје заштите.

Ми ћемо се сада са неколико речи задржати на његовом правилнику, приказујући овде само његове основне контуре.

У члану првом овог правилника решено је питање старатељства за децу недовољно заштићену. У будуће код судова и других власти њих ће заступати, као старалац, нарочити орган овога дечјег уреда.

У члану другом предвиђају се дечје колоније и процедура упућивања у њих. Тачно је, да је пуна заштита деце, интернатска заштита, скупа, можда чак неиздржљиво скупа. Зато се ових дана у целом свету прибегло стварању дечијих колонија у близини неког диспансера, летовалишта или дечијег уреда. Читав низ најближих сеоских кућа, честитих и домаћинских, искоришћавају се за колонизацију мале или слабуњаве деце.

Други део горњег члана предвиђа трајан и систематски надзор над том децом, као и над интернатском до навршетка њихове шеснаесте године.

Није за нас битно да ли ће се прићи отвореној или затвореној заштити. И једна и друга има својих врлина и недостатака. Отворена је бескрајно јевтинија, али је надзор слабији, евиденција целога заштитног рада мања. Затворена заштита — која се састоји у дечијим домовима и другим сличним установама бескрајно је скупља, али је надзор појачан, евиденција прегледнија, спровођење једног заштитног система несравњено боље могућно. Зато је по нашем мишљењу најбољи комбинациони систем, као што ће наш новостворени уред за заштиту деце и младежи и увести, а што се види из целог духа његовог правилника, и ако нема изричних одредаба о томе.

Врло је важна и значајна одредба алинеје девете члана другог овога правилника, по којој Централни уред има да води прву и пресудну реч око оснивања и руковођења оних установа јавне дечије заштите, које ће општина града Београда основати и издржавати.

Та нам одредба јасно показује да ће београдска општина у најдогледнијем времену развити једну снажну акцију на заштити деце својих грађана и да извођењем ове централизације, иде на то да бригу о тим установама узме у своје руке.

Координација тако нужна између самоуправних тела и држ. органа на заштити деце, за коју смо пледирали у предњим редовима, нашла је у чл. трећем овога правилника добар ослонац: „дужност је општинског централног уреда да сарађује са органима државне и приватне заштите деце, у збрињавању матера деце и младежи према постојећим законским прописима“.

Овде узгред напомињемо да би за успешнији рад Централног уреда било врло корисно, да му се уз досадашњу организацију, дода једно саветодавно тело, без права одлучивања, које би било састављено из представника свих хуманих и филантропских друштава, које ма у ком обиму раде на заштити матера, деце и младежи.

И ако искрено признајемо да овај статут претставља један од најнапреднијих догађаја у нормирању заштитне акције наше деце

ишак и баш зато што је он таквог значаја, хоћемо да приметимо да су у њему пропуштена два врло важна момента: статистички и финансијски.

Без правилне и савесне статистике нема рада. Без тачног сазнања докле иде домен уредског рада, с киме и за кога треба да се ради — не може се озбиљно ни приступити послу. Ми дубоко верујемо да сем статистике просветних власти о броју деце у основним школама, за све друго статистике нема. Уопште — статистика, на којој се има да базира сваки јавни рад, толико је код нас несавесна и рђаво вођена да свако позивање на њене цифре може да нас доведе или до скроз погрешних или до контрадикторних закључака. Али како ми сада имамо Централни комунални уред за заштиту матера, деце и младежи било би више него препоручљиво за његов даљи рад, да пре свега припреми тачну статистичку картотеку о свима облицима дечијег питања. Београд — а шта да се тек рекне за Југославију — нема тачан попис: ни ратне сирочади, ни сиромашне деце без родитеља, ни полусиромашне деце којима је потребна социјална заштита, ни шегрта, ни деце која се налазе у оном критичном периоду између свршене основне школе до одласка на занат, ни оних малих факина, који спавају по старим београдским гробницама, по напуштеним канализационим цевима, по пећинама на Таш-мајдану и на степеницама богаташких вила, и т. д.

Будућим законом о дечијој заштити треба учинити обавезним давање и сређивање

оваквих статистичких података, јер се без те законске обавезе ни надлештва, ни појединци неће одазивати ни једној нижој или неродној установи или власти.

Друга је примедба, коју имамо да учинимо, још значајнија и ми је овде помињемо баш ради саме установе и њеног правилног функционисања.

У правилнику је наведен читав низ дужности и права овога одлично пројектованог Централног уреда за заштиту деце, која су везана за знатне и високе материјалне издатке. А ти издаци никојим законом или правилником нису ни нормирани, ни санкционисани. Због тога ће сав рад овога завода имати до одобрења новог буџета да се креће у границама ранијих кредита, а они су не само мали, него за ову сврху тако уски, да би се у њима свака већа акција на социјалној заштити деце — угушила. Чак и кад би се у пројекат новог буџета унели јачи кредити — они ипак не могу и неће бити ни приближно довољни за акцију овога завода, како је она предвиђена наведеним правилником. Једини би излаз био кад би се будућим Законом о заштити матера, деце и младежи предвидео нов порески прирез *sui generis*, специјалан за ову сврху и то на прогресивној бази. Тек би се онда могле да приведу у дело многобројне лепе идеје, чије се контуре, бар у основним потезима, изразито осенчавају у статути ново-створеног Централног уреда за заштиту матера, деце и младежи у Београду.

Милорад П. Зечевић

Питање исхране Београда

II улога витамина

У нашем чланку „Питање исхране Београда” објављеном у прошлом броју „Београдских Општинских Новина” изнели смо поред осталог и важност биљне хране у погледу правилне, здраве и рационалне људске исхране, због садржине нових хранљивих материја витамина, који су неопходни за одржавање људског живота. Тиме смо указали на неоспорну чињеницу да нова наука о витаминима сматра, да оброк људске хране, који треба да садржи беланчевине, масти, угљене хидрате и соли не би био потпун и не би имао потпуну хранљиву вредност, ако не би садржавао и нове хранљиве материје витамине. Наука о витаминима велику је добит донела човечанству у погледу значаја витамина и њиховог дејства на живи организам и нова практична знања о болестима, које се јављају употребом хране која је лишена витамина. Данас се сматра да живот не би постојао на земљи да није тих витамина, односно тиме се подвлачи факат да недостаци појединих витамина доносе низ разних болести које носе општи назив авитаминоза т. ј. обољевање организма услед храњења једноставном храном и са продуктима којима недостају витамини. Рађају се нова знања у погледу лечења болести рака, туберкулозе и анемије и са гледишта учења о витаминима карактеришу се ове болести као болести авитаминозе.

Наш је задатак у овом чланку, који претставља органски наставак нашег чланка из прошлог броја, да опишемо појединачно те витамине, о којима се много говори у последње време, а који су досада пронађени и проучени, да објаснимо њихову појединачну улогу и дејство на живи организам и на крају, да прикажемо продукте хране који садрже витамине, да би читаоци могли обратити пажњу на избор хране, те да се организам не доведе у опасност обољевања услед недостатка витамина.

Витамини се налазе искључиво у зеленим деловима биљака и њиховим плодовима. Животињски организам није способан да

синтезира, (израђује) витамине и ту улогу врше биљке и зато се биљна храна сматра за резервоар витамина и за људе и за животиње. Зато је учење о витаминима извршило читаву револуцију у рационалном храњењу и будућа кујна и режим храњења мора да буде у сагласности са том новом науком о храњењу.

Нова наука о храњењу препоручује:

1. Враћање на биљну храну, на прост, природан начин храњења, да се што мање губе витамини у храни, а то је што мање кувана, печена и пржена храна, која у многоме или у потпуности убија витамине; што мање конзумирање конзервисане и концентрисане хране, јер је то антифизиолошка храна и утврђено је да пацијенти храњени савршено идеално хемијски одабраном и концентрисаном храном пре су умирала од оних који су савршено гладовали. Случајеви авитаминозе јављају се чешће у заводима, болницама и касарнама зато што се тамо справља храна у великим казанима и дуго се кува и тиме умањује хранљива вредност хране услед губитка витамина.

2. Рађа се нова ера терапије (витамино-терапија) кроз природна сретства, у којој лежи велики социјални значај.

3. Траже се лекари не за лечење болести, већ за лечење социјалне беде у неправилној исхрани, са знањем науке о храњењу, јер за лекара је питање витамина и познавање науке о витаминима најважније питање хигијене, здравља и развића организма. Лекар који слабо познаје значај хранећих материја витамина, неће моћи да пропише правилну дијету у храни која је сиромашна са витаминима и неће моћи да сузбија друштвено зло туберкулозу и анемију које се развијају услед бедне и рђаве хране, а у културним земљама друштвена беда, туберкулоза, отклања се добром храном а у првом реду изобилном употребом млека и млечних производа и сокова од воћа.

4. Спроводи се ревизија млинарске индустрије да се при преради зрна у брашно одрже витамини који се налазе у опни.

5. Спроводи се ревизија конзервисања и

Установе приватне иницијативе у Београду, које заслужују нашу нарочиту похвалу, релативно су многобројне. Ми ћемо овде споменути само неколико од тих најзначајнијих, које смо стигли ових дана обићи и разгледати:

I) *Дом ученица у Крунској улици*, једна скромна установа, без сујетне ларме, али у ствари достојна поштовања. Годинама она прибира нашу женску омладину у свој дом, ту им пружа пуно интернатско издржавање, и омогућава им да сврше или занатску школу или гимназију. Просечно је у дому било у току прошле као и ове године око 150 ученица. Одбор госпођа, који управља домом, показује невероватне напоре да са успехом врши своју мисију, јер ни откуда нема помоћи, сем што од општине прима једну дотацију од 20.000.— дин. и 6.875.— годишње поклона од г-ђе д-р Сембрајт из Лондона. Управа дома ће у врло догледном времену подићи код Авале један полусанаторијумски летњи-ковац за своје питомице.

II) *Женско београдско друштво*. Ово агилно друштво, чији се рад осећа већ пола века у свима нашим културним и националним манифестацијама, има неколико својих установа, које су све намењене заштити и образовању наше омладине, већином женске. Има три женске занатске школе, нижу, средњу и вишу, има специјалан курс кројења. Најзад има ђачку трпезу, где се бесплатно храни око 50-торо сиромашне деце.

Како су питомице овога женског друштва највећим делом из наших нижих и средњих економских редова, то се и социјална улога женског друштва појављује у једном у истини светитељском нимбусу, јер је оно за 56 година свога рада заштитило, отхранило и извело на пут десетине хиљада наше сиротињске деце, која би, без њега, ко зна где и у чему нашла епилог свога намученог живота. У овим данима, када наше женске гимназије избацују попут фабрика огроман гимназијски „пролетаријат“ — паметан рад Женског београдског друштва добија у толико већу вредност, што његове три занатлијске школе дају редовно спремне и способне занатлијске раднице, упућене и оспособљене за личну привреду, а не на бирократске позиве и државни буџет.

III) *Француско-српски диспансер „Кап млека“*. Једанаест година у тишини, без помпе и параде, ради директор и оснивач диспансера г. д-р Гарније. Поред редовне и бесплатне поделе стерилизованог млека нашој одојчади, диспансер „Кап млека“ врши преглед и лечење деце, имајући поред тога и специјалну службу за антисифилистичку профилаксу и терапију.

Од дана оснивања до данас прошло је кроз овај диспансер 21.307 наше деце са

укупним бројем 142.024 лекарских визита и консултација.

Пада у очи да овај диспансер ужива од нас само 40.00 дин. годишње и то тек од овог годишњег општинског буџета, до чије појаве он није уживао ни толико. И ништа више. Све је друго организовала филантропија д-р Гарнијеа и његов финансијски таленат.

IV) Има једно удружење које пуне три деценије прихвата са материнском негом малу и одбачену децу, коју беда, очај или конвенционални стид одбацује на улицу. То је наше *Материнско удружење*. Оно прима сву одбачену новорођенчад, храни и негује у свом дивно уређеном дому, а његова социјална секција стара се да им нађе друге родитеље, који ће их адаптирати и старати се о њиховом будућем животу.

Процент умирања наше новорођене деце иначе је огроман; колико би он тек био очајно велики да није Материнског удружења да сваке године спасе од неизбежне смрти још неколико стотина одбачених малишана?

V) Ђудљива игра судбине, наслеђе или греси далеких предака чине да се на свет рађају глуво-нема деца, иначе у свему другом нормална и способна за живот. Ту децу већ деценијама прихвата у Београду хумано друштво *Краљ Дечански*, отхрањује их, васпитава и школује по специјалним методама за глувонему децу. У друштвеном дому — кроз који пролази шездесеторо деце годишње — та дечица живе тихим интернатским животом, и, изучавајући занате, спремају се за живот и корисне позиве у њему.

VI Друштво Насушни хлеб.

Једна група племенитих жена — а сва хумана и филантропска акција у Београду налази се у њиховим нежним рукама — предузела је да свакодневно бесплатно раздаје хлеб беспосленим радницима и њиховој сирочади. У 1930 години друштво је раздало 37.467 хлебова и још 7200 хлебова, колико се по наредби Њ. В. Краља даје из његових личних средстава.

Како је у овом броју беспослених радника највећи број родитеља, са пуно деце, ми и ово друштво *Насушни хлеб* са задовољством бележимо у ону поносну фалангу племенитих и пожртвованих лица која посредно или непосредно помажу нашу децу и наш подмладак.

VII) Постоји у Београду друштво „*Удружење Домаћица и матера*“. Нас у овај мах интересује други циљ овога удружења: да помаже нашу школску омладину оснивањем ђачких трпеза и давањем бесплатне хране београдским сиромашним ученицима.

Док је у целом свету дужност општине да сиромашне ђаке за све време школовања издржава и храни, дотле су ту дужност заиста са ореолом мученика прихватиле неколике женске организације. Међу њима и ова,

www.inkors са најмање материјалних средстава. Страшан је за наше социјалне прилике факат, да Удружење домаћица и матера ликвидира коначно са ђачком трпезом, где је до сада редовно 70 београдских ђака имало бесплатну храну, ликвидира јер није више у стању да трпезу издржава.

Удружење је на све стране тражило помоћ али се — сем београдске општине — нико други није нашао да кроз њега саслуша гласове гладних малишана. А помоћ београдске општине је недовољна јер је ни она данас не може повећати пошто су њене обавезе једног велеграда све веће и све многобројније.

VIII) Друштво за васпитање и заштиту деце, основано је још 1886 године. Мало је друштва која су још пре четрдесет година имала такву правилну оријентацију у питању дечије заштите као ово друштво. Оно није схватило уско и нерационално да дом његов има да буде азил за дечицу лишену родитељске неге и крова, него да он има да буде још и школа, жива, разумна, и продуктивна школа живота. Још у самом почетку друштво је основало за своје питомце изучавање седам најпогоднијих заната. Дајући им и основно школско образовање оно је своје питомце кроз занат оспособило за самосталан рад и привреду. Ако друштво уз помоћ државе и општине буде успело да на истој основи оснује своје експозитуре — постаће неоспорно један од најважнијих приватних фактора у дечјој заштити, чијег ће се благотворног рада сећати са пијететом многе дечије генерације.

Са задовољством бележимо да је ово друштво схватило у свем његовом значају улогу летовалишта за децу, те је образовало своје летовалиште у Горњем Габернику у Словеначкој.

Кроз дом удружења, његову школу и његове радионице прошло је годишње око стотину деце. У последње време искључиво мушкараца, јер су женска деца предата друштву за заштиту девојака. Значи да је ово друштво спасло од смрти физичке или духовне преко 5.000 наше деце.

Поред свог рада искључиво у дому и радионицама, друштво је подигло и два обданишта, број 2 и 3, у којима као у установама полуотворене дечје заштите, примају сиротну децу од 3—10 година, којима су родитељи принуђени да иду на рад, немајући на коме да оставе своју малу и незбринуту децу. Кроз ова обданишта прошло је до сада до 3.000 деце, која су у њима добијала одличну негу, снажну храну, надзор и васпитање. Деца се тек у вече предају родитељима на спавање.

IX Друштво „Српска Мајка“.*

Друштво Српска Мајка поставило је себи задатак да хигијенски просвећује матере и да заштићује незаштићену децу од рођења до њихове десете године. Интересантно је да је и ово друштво, као и многа друга, показало јасно до очигледности, да су жена и мајка провиђењем одређене да у решењу дечијег питања одиграју најдостојнију улогу. Колико има озбиљности и достојанства у раду ових друштава, а посебно у друштву Српска Мајка! То је најубедљивији аргумент колико су неосноване и имбецилне приредбе великог броја мушкараца, да су наше жене неспособне за икакав јавни рад. На против, наш живот за последњих десет година показао је да је готово сва хумана акција, 90% и више, у рукама наших вредних и племенитих жена.

Друштво Српска Мајка има:

а) свој диспансер за мајке и децу са саветовалиштем.

б) Колевку обданишта за бебе и малу децу запослених матера. Та се деца у нужди примају и у интернат.

в) Азил за сиромашне породиље, али не за време порођаја него по изласку из болнице.

У прошлој години извршено је у њиховом диспансеру 7670 лекарских консултација. Уз ту лепу цифру треба додати још и 500 венеричних прегледа матера и породиља и велики број лечења истих од луеса и других венеричних оболења.

Х) Прошле године на свечан начин отворена су Радничка дечија обданишта. Према усвојеној пракси и правилнику примају се у радничка обданишта одојчад и деца до 18 месеци старости, најзад и деца до 3 године — и то сва она деца којој су мајке-раднице осигуране по закону о осигурању радника. Тек изузетно примају се и деца других родитеља.

Неоспорно, ово су два данас најбоље уређена и најмодернија обданишта. Деци се издаје првокласна витаминско-калорична храна у четири obroка дневно. Даље, оно има светле терасе за сунчање, огромне зрачне сале за одмор, пун лекарски надзор и т. д.

Ова радничка обданишта као скоријег датума не могу природно да покажу огромне квантитативне успехе, али уређењем и хигијенским комфором стају у ред првокласних хигијенско-социјалних установа ове врсте уопште.

* Да се не би рђаво коментарисало, и да не би дали повода погрешним закључцима, журимо да напоменемо, да ред којим бележимо рад и заслуге оваквих хуманих организација, није диктован неким приоритетом, или значајем њихових успеха, него просто хронолошким редом нашег личног проучавања.

XI) *Средњошколска матица ратне сирочади.* Задатак је овога филантропског удружења да прикупи, збрине и школује сиромашну децу наших инвалида и погинулих ратника из целе Краљевине. До сада је кроз дом матице прошло 416 питомаца, готово сви су били гимназијски ученици. Они у дому имају све, и храну и одело и школске потребе.

Рад матице није можда колосалан по обиму, али је у истини диван по резултату. За кратко време њенога рада матица је не само сачувала од неизбежне пропасти 400 сиромашне деце наших инвалида и погинулих ратника, него и од њих пружила држави — што је достојно дивљења — скоро исто толики број лекара, инжињера, учитеља, професора, новинара и официра, у опште елиту нашега друштва и наше интелигенције.

XII) *Друштво Мајке Јевросиме.* Пре непуне три године основано је друштво Мајке Јевросиме са задатком да школује нашу сироту и незбринуту децу.

У том циљу друштво је отворило српско-француско забавиште са једним обдаништем и малим интернатом. У забавишту има редовно око 150 деце. Значајна је и достојна јавне похвале најновија одлука друштва да на свом лепом имању у Остружници подигне велики дечији дом за 200 деце.

XIII) *Феријални савез.* Мало је организација које су разумеле значај физичког одгоја као Феријални савез. Некада је Пруска просветна управа пристала да се један час недељно немачког језика избаци из гимназије и замени једним часом више гимнастике и физичког вежбања. Такав исти пијетет према кретању у здравом ваздуху, према сунцу и летовалиштима, има и југословенски Феријални савез. У прошлој години Савез је окупио око себе скоро 16.000 чланова. На разним летовалиштима било је преко 500 чланова.

XIV) *Дом малолетника.* До скоро приватна хумана установа, у коју су упућивана морално посрнула деца од стране хуманих друштава. Од 1 јануара прошле године у дом се примају само малолетници од 14—17 године старости осуђени судском пресудом. Од тога доба дом малолетника постао је нека врста корекционог казненог завода.

Дом има основну четвороразредну школу, занатску троразредну и пет разних занатских радионица. Кроз дом пролази близу 90 малолетника годишње. Уређење је у дому рационално. Ту се малолетни осуђеници уче реду, продуктивним пословима свију врста, и дисциплинују вољу за свој будући рад и привреду.

Толико се са малолетницима у њиховом београдском дому добро и културно поступа да се прича, како су два одрпана дечака гледајући малолетнике у помпезној, соколској униформи са својим оркестром, како парад-

ним кораком иду кроз варош, уздисали пожудно за њиховим животом:

— Видиш, вели старији млађем, ми нисмо ни хлеба сити, а како они лепо живе. А имају да једу онолико...

— Јест, одговара му мали чупавац, ал' да тако живиш треба прво да украдеш! Без тога те не примају тамо!

Каква иронија! Гладна и незбринута деца са перифериских улица завиде малим осуђеницима!

Дом малолетника дао је до сада невероватно лепе резултате. Са малим и разумљивим изузетком из његових се питомаца регрутовао један леп број занатлија и корисних радника у нашем друштву, који би без помоћи овога дома постали професионални преступници.

XV) Друштво за заштиту девојака је једна лепа, племенита и модерна установа. Штета је само што наше вредне госпође, које са успехом воде 90% хуманих институција у Београду, немају довољно материјалних средстава да прошире ово друштво и организују га потпуно рационалистички.

Овако због оскудице простора и средстава, бачено у једну обичну породичну кућу, удружење је принуђено да под једним кровом држи и оне питомице, које су већ поодавно почеле да се морално котрљају низ брдо, као и оне које су и физички и морално девичански чисте, само што их је беда и социјална неправда бацила на београдску калдрму. Систем сепарације, тако потребан ту, није доследно спроведен, јер оскудица материјалних кредита повлачи и оскудицу простора.

И ово друштво, и етаблисмани за корекцију малолетника морају да испуне ове битне услове ако се хоће да они пруже позитивне резултате: Прво, они морају да спроведу систем сепарације, до крајњих граница могућности. Затим да све питомце своје нагнају на принудно изучавање заната, и треће из добивених осуђеникових зарада да се резервише потребан капитал и исти преда осуђенику када изађе у слободу. Предаја тог капитала и отварања радње могло би да буде преко Друштва за изналагање рада пуштеним осуђеницима.

Баш ова веза, тесна и органска између корекционих завода, берзе рада и Удружења за налажење рада пуштеним осуђеницима показује неопходност јединства рада, с једне стране свих хуманих друштава а с друге стране оних установа које „ex officio“, спроводе социјалну акцију. И у овом се случају види јасна потреба опште концентracије и једне дирекције у целокупном социјално-комуналном раду. Брзина темпа и правилност рада траже једну дирекцију за социјалну акцију, али такву која неће вређати ни полет приватне иницијативе, ни аутономна права приватних организација.

Судије малолетним осуђеницима треба да буду искључиво жене и мајке, којима треба предати у руке да интегрално решавају цео дечији проблем. Само мајка уме да буде правичан судија, да жали кад суди и да суди кад жали. Само рука мајке и жене уме да утре сузу бола, а та нежна рука најпотребнија је у питању дечје судбине, како оне којом се поносимо, тако и оне због које црвенимо.

*

Све се више осећа и види да се Београд у погледу социјално-комуналне политике налази на једној одлучној прекретници. Београдска општина је смело и отсечно отворила једну нову епоху у својој социјалној акцији, и то је побудило све поборнике комуналне интервенције да оживе своје замрле наде и да пуно најлепших очекивања вежу за ову најновију општинску акцију.

После изразите општинске иницијативе на борби против туберкулозе, на асанирању вароши, решавању проблема исхране и т. д., општина је сада покренула и питање о заштити детета и ставила га на достојну висину оснивањем свога Централног уреда за заштиту матера, деце и младежи. Овај одсада врховни орган и арбитар за сва дечја питања у Београду већ је ступио у живот, а своју појаву санкционисао уредбом, коју је Суд општине београдске ових дана обнародовао у „Београдским општинским новинама“. Сама уредба овог дечијег централног уреда јасно наговештава нове дане у питању заштите деце и матера у Београду. Они који су боље упознати са интенцијама меродавних кругова тврде, да ће одмах после овога правилника доћи закон о заштити деце, нов, савремен и либералан закон, каквог Југославија годинама жудно очекује. Ако то буде било тачно — а та се верзија чује са компетентних места — у решавање дечијег питања унеће се и нове оријентације и нове методе рада. Југославија ће добити један врло важан закон, који ће принудним путем решити многа болна питања и југословенској деци обезбедити сигуран и правилан узгој.

Што се тиче ново основаног општинског Централног уреда за заштиту матера, деце и младежи, можемо слободно да кажемо, без страха да ћемо бити пристрасни и необјективни, да ће он престављати не један корак ка напретку него читав галоп ка бољим и свегљим данима праве дечје заштите.

Ми ћемо се сада са неколико речи задржати на његовом правилнику, приказујући овде само његове основне контуре.

У члану првом овог правилника решено је питање старатељства за децу недовољно заштићену. У будуће код судова и других власти њих ће заступати, као старалац, нарочити орган овога дечијег уреда.

У члану другом предвиђају се дечје колоније и процедура упућивања у њих. Тачно је, да је пуна заштита деце, интернатска заштита, скупа, можда чак неиздржљиво скупа. Зато се ових дана у целом свету прибегло стварању дечијих колонија у близини неког диспансера, летовалишта или дечијег уреда. Читав низ најближих сеоских кућа, честитих и домаћинских, искоришћавају се за колонизацију мале или слабуњаве деце.

Други део горњег члана предвиђа трајан и систематски надзор над том децом, као и над интернатском до навршетка њихове шеснаесте године.

Није за нас битно да ли ће се прићи отвореној или затвореној заштити. И једна и друга има својих врлина и недостатака. Отворена је бескрајно јевтинија, али је надзор слабији, евиденција целога заштитног рада мања. Затворена заштита — која се састоји у дечијим домовима и другим сличним установама бескрајно је скупља, али је надзор појачан, евиденција прегледнија, спровођење једног заштитног система несравњено боље могућно. Зато је по нашем мишљењу најбољи комбинациони систем, као што ће наш новостворени уред за заштиту деце и младежи и увести, а што се види из целог духа његовог правилника, и ако нема изричних одредаба о томе.

Врло је важна и значајна одредба алинеје девете члана другог овога правилника, по којој Централни уред има да води прву и пресудну реч око оснивања и руковођења оних установа јавне дечије заштите, које ће општина града Београда основати и издржавати.

Та нам одредба јасно показује да ће београдска општина у најдогледнијем времену развити једну снажну акцију на заштити деце својих грађана и да извођењем ове централизације, иде на то да бригу о тим установама узме у своје руке.

Координација тако нужна између самоуправних тела и држ. органа на заштити деце, за коју смо пледирали у предњим редовима, наша је у чл. трећем овога правилника добар ослонац: „дужност је општинског централног уреда да сарађује са органима државне и приватне заштите деце, у збрињавању матера деце и младежи према постојећим законским прописима“.

Овде узгред напомињемо да би за успешнији рад Централног уреда било врло корисно, да му се уз досадашњу организацију, дода једно саветодавно тело, без права одлучивања, које би било састављено из представника свих хуманих и филантропских друштава, које ма у ком обиму раде на заштити матера, деце и младежи.

И ако искрено признајемо да овај статут претставља један од најнапреднијих догађаја у нормирању заштитне акције наше деце

и, ипак, и баш зато што је он таквог значаја, хоћемо да приметимо да су у њему пропуштена два врло важна момента: статистички и финансијски.

Без правилне и савесне статистике нема рада. Без тачног сазнања докле иде домен уредског рада, с киме и за кога треба да се ради — не може се озбиљно ни приступити послу. Ми дубоко верујемо да сем статистике просветних власти о броју деце у основним школама, за све друго статистике нема. Уопште — статистика, на којој се има да базира сваки јавни рад, толико је код нас несавесна и рђаво вођена да свако позивање на њене цифре може да нас доведе или до скроз погрешних или до контрадикторних закључака. Али како ми сада имамо Централни комунални уред за заштиту матера, деце и младежи било би више него препоручљиво за његов даљи рад, да пре свега припреми тачну статистичку картотеку о свима облицима дечијег питања. Београд — а шта да се тек рекне за Југославију — нема тачан попис: ни ратне сирочади, ни сиромашне деце без родитеља, ни полусиромашне деце којима је потребна социјална заштита, ни шегрта, ни деце која се налазе у оном критичном периоду између свршене основне школе до одласка на занат, ни оних малих факина, који спавају по старим београдским гробницама, по напуштеним канализационим цевима, по пећинама на Таш-мајдану и на степеницама богаташких вила, и т. д.

Будућим законом о дечијој заштити треба учинити обавезним давање и сређивање

оваквих статистичких података, јер се без те законске обавезе ни надлештва, ни појединци неће одазивати ни једној нижој или не-средној установи или власти.

Друга је примедба, коју имамо да учинимо, још значајнија и ми је овде помињемо баш ради саме установе и њеног правилног функционисања.

У правилнику је наведен читав низ дужности и права овога одлично пројектованог Централног уреда за заштиту деце, која су везана за знатне и високе материјалне издатке. А ти издаци никојим законом или правилником нису ни нормирани, ни санкционисани. Због тога ће сав рад овога завода имати до одобрења новог буџета да се креће у границама ранијих кредита, а они су не само мали, него за ову сврху тако уски, да би се у њима свака већа акција на социјалној заштити деце — угушила. Чак и кад би се у пројекат новог буџета унели јачи кредити — они ипак не могу и неће бити ни приближно довољни за акцију овога завода, како је она предвиђена наведеним правилником. Једини би излаз био кад би се будућим Законом о заштити матера, деце и младежи предвидео нов порески прирез *sui generis*, специјалан за ову сврху и то на прогресивној бази. Тек би се онда могле да приведу у дело многобројне лепе идеје, чије се контуре, бар у основним потезима, изразито осенчавају у статуу ново-створеног Централног уреда за заштиту матера, деце и младежи у Београду.

Милорад П. Зечевић

Питање исхране Београда

II улога витамина

У нашем чланку „Питање исхране Београда” објављеном у прошлом броју „Београдских Општинских Новина” изнели смо поред осталог и важност биљне хране у погледу правилне, здраве и рационалне људске исхране, због садржине нових хранљивих материја витамина, који су неопходни за одржавање људског живота. Тиме смо указали на неоспорну чињеницу да нова наука о витаминима сматра, да оброк људске хране, који треба да садржи беланчевине, масти, угљене хидрате и соли не би био потпун и не би имао потпуну хранљиву вредност, ако не би садржавао и нове хранљиве материје витамине. Наука о витаминима велику је добит донела човечанству у погледу значаја витамина и њиховог дејства на живи организам и нова практична знања о болестима, које се јављају употребом хране која је лишена витамина. Данас се сматра да живот не би постојао на земљи да није тих витамина, односно тиме се подвлачи факат да недостаци појединих витамина доносе низ разних болести које носе општи назив авитаминоза т. ј. обољевање организма услед храњења једноставном храном и са продуктима којима недостају витамини. Рађају се нова знања у погледу лечења болести рака, туберкулозе и анемије и са гледишта учења о витаминима карактеришу се ове болести као болести авитаминозе.

Наш је задатак у овом чланку, који претставља органски наставак нашег чланка из прошлог броја, да опишемо појединачно те витамине, о којима се много говори у последње време, а који су досада пронађени и проучени, да објаснимо њихову појединачну улогу и дејство на живи организам и на крају, да прикажемо продукте хране који садрже витамине, да би читаоци могли обратити пажњу на избор хране, те да се организам не доведе у опасност обољевања услед недостатка витамина.

Витамини се налазе искључиво у зеленим деловима биљака и њиховим плодовима. Животињски организам није способан да

синтезира, (израђује) витамине и ту улогу врше биљке и зато се биљна храна сматра за резервоар витамина и за људе и за животиње. Зато је учење о витаминима извршило читаву револуцију у рационалном храњењу и будућа кујна и режим храњења мора да буде у сагласности са том новом науком о храњењу.

Нова наука о храњењу препоручује:

1. Враћање на биљну храну, на прост, природан начин храњења, да се што мање губе витамини у храни, а то је што мање кувана, печена и пржена храна, која у многоме или у потпуности убија витамине; што мање конзумирање конзервисане и концентрисане хране, јер је то антифизиолошка храна и утврђено је да пацијенти храњени савршено идеално хемијски одабраном и концентрисаном храном пре су умирали од оних који су савршено гладовали. Случајеви авитаминозе јављају се чешће у заводима, болницама и касарнама зато што се тамо справља храна у великим казанима и дуго се кува и тиме умањује хранљива вредност хране услед губитка витамина.

2. Рађа се нова ера терапије (витаминотерапија) кроз природна сретства, у којој лежи велики **социјални значај**.

3. Траже се лекари не за лечење болести, већ за лечење **социјалне беде у неправилној исхрани**, са знањем науке о храњењу, јер за лекара је питање витамина и познавање науке о витаминима најважније питање хигијене, здравља и развића организма. Лекар који слабо познаје значај хранећих материја витамина, неће моћи да пропише правилну дијету у храни која је сиромашна са витаминима и неће моћи да сузбија **друштвено зло туберкулозу и анемију које се развијају услед бедне и рђаве хране**, а у културним земљама друштвена беда, туберкулоза, отклања се добром храном а у првом реду изобилном употребом млека и млечних производа и сокова од воћа.

4. Спроводи се ревизија млинарске индустрије да се при преради зрна у брашно одрже витамини који се налазе у опни.

5. Спроводи се ревизија конзервисања и

чувања поврћа и плодова воћа, и са конзервисања путем загревања прелази се на конзервисање путем вештачког хлађења да се плодови воћа и поврћа одрже у природном облику, а да би се опет очували витамини.

То су у главном проблему људске исхране с погледом на најновије учење о витаминима.

Сада да пређемо на опис појединих витамина.

Реч **витамин** означава животне материје и долази од речи вита — живот, амин — материје. Овај назив дао је Казимир Функ при испитивању болести бери-бери за коју је утврђено да долази од хране у којој недостаје специјална материја коју је он назвао витамин. Назив витамин употребио је да би тиме указао на огромни животни значај тих материја — витамини, који су неопходни за живот свих ћелија људског, животињског и биљног света. Тај назив после се развио и на остале витамине. Означавају се хронолошким редом како су пронађени и носе назив А, Б, Ц, и т. д.

С погледом на дејство на живи организам, на хемијски карактер и физиолошке особине витамини се деле на две главне групе, према најновијој подели самога проналазача Функа.

I група **витамини**, који су растворљиви у води, садрже материје сличне азоту; губе се под утицајем топлоте и алкалних раствора; неопходни су за развиће организма, осигуравају правилну службу животне економије и недостатак у њима доводи до нервног растројства. Најважније је њихово својство што дејствују антиневротишно и антискорбутно. У ову групу витамина уводиће се и витамин са антипелагричним својством. Деле се на витамин **В** или антибериберички, **С** или антискорбутни, **Д** који помаже развијању квасца и његових гљивица и **Р** (?) антипелагрични.

II група **витастерини**, који су растворљиви у масти, садрже материју стерин која припада хемијској групи, издржљиви на топлоти и алкалном раствору и деле се на витастерин **А** или противксерофталични (прво се звао витамин **А** за рашћење), **Е** противрахитични (прво се звао витамин за размножавање) и **Ф** за размножавање.

Првобитни витамин **А** подељен је сада на два витастерина **А** и **Е** а **Ф** добио назив за размножавање.

Витастерин **А** или антиксерофталичан важан је за организам у томе што регулисава рашћење и тежину тела. Његов недостатак у храни проузрокује тешку очну болест названу **ксерофталмија** (суво запаљење очију). Ова болест највише напада децу која се хране стерилисаним млеком. Код мале деце у чијој храни недостаје овај витастерин проузрокује се кржљавост у порасту и мршавље-

ње. У храни, која се дужи кува, нарочито у присуству ваздуха, овај се витастерин лако губи; код кувања хране при добром затвору не губи се дужи време. Највише га има у рибљем зејтину и американска фармакопеја установила је стандарт за овај витастерин. Од поврћа најбогатији су овим витастерином црвени патлиџан, спанаћ, салата маруља, шаргарепа, зелен купус и карфиол.

Витамин **В** или антиневротишни, кад недостаје у храни наступа болест бери-бери, која има разнолику форму: хидропичну и сввоатропичну; јавља се у јаком обољевању нервних органа са парализом ногу и руку, највише тамо где се храни са ољуштеним и полираним пиринчом. Код кратког кувања овај се витамин не губи, а код дужег кувања губи се сасвим. Његов стандард установљен је у неполираном пиринчу, сувом квасцу и црној цигерици. Од поврћа највише га садржи црвени патлиџан, спанаћ, купус, цвекла, шаргарепа, салата маруља, краставци, зелен грашак, зелен боб, онла хлебно зрно, затим млеко, жуманац од јајета, црна цигерица и бубрези.

Витамин **С** или антискорбутичан, јер недостатак овога витамина проузрокује болест скорбут. Код људи се јавља ова болест кад се тешко снабдевају поврћем и варивима, и може да се појави епидемија скорбута; код деце ова се болест јавља кад се хране млеком, које се дужи кува или са храном од финих брашна без других додатака. Његов стандард установљен је у соку од лимуна, у соку од воћа и телећем месу. Затим се довољно налази у купусу, салати, цвекли, потквици, цвеном патлиџану, спанаћу, бобу, грашку, кромпиром, у плодовима јагоде, брескава, кајсија, јабукама и поморанци, у јајима и млеку.

Овај се витамин најлакше губи од разних физичких и хемијских утицаја. Загревањем на топлоти 30—40° С (и код случаја топлоте у човечијем телу), овај се витамин губи за неколико часова потпуно. Кратко загревање није толико штетно; иначе је велико разорно дејство топлоте на овај витамин. Конзервисано поврће не садржи овај витамин и нема антискорбутично својство. Само црвени патлиџан чини изузетак у овоме.

Витамин **Д** добијен је дељењем старог витамина **В** и служи за убрзавање пораста и за размножавање квасних гљивица. Садржи на овога витамина у поврћу није још довољно испитана.

Витастерин **Е** или антирахитични назван је по томе што његов недостатак у храни проузрокује многораширену болест рахитис, од које највише обољевају мала деца и последице ове болести остају целог живота. Највише га садржи рибли зејтин, јаја и млеко. Садржина у поврћу још није довољно

испитана, али се сматра да га највише има у зеленим деловима поврћа у доброј количини, нарочито у купусу, спанаћу, салати и црвеном патлиџану. Тврди се, да поврће произведено у стаклари и под стаклом губи готово сав овај витастерин, те се зато и сматра да је поврће произведено на отвореном пољу корисније као храна. Разликује се од осталих витастерина што висока топлота не утиче на његову садржину. За одбрану деце од болести рахитиса, поред осталих хигијенских услова, чистог ваздуха, сунчања, здравих станова, лекари препоручују да се деца рано привикну на допунску биљну храну (напр. каша од кромпира са млеком, или каша од спанаћа са кромпиром и млеком врло добра је храна за рахитичну децу).

Витастерин **F** нов је те још није довољно проучен али се засада зна да утиче на активност полних органа и на плодност. Код недостатка овога витастерина губи се активна моћ полних органа и када се поново храна која садржи овога витастерина ова се моћ враћа. Сматра се да га садржи салата маруља, семе сунцокрета и зрно проса и хлебног жита.

Завршавајући опис витамина и витастерина намеће се чињеница да се проблем рационалне и нормалне исхране састоји у томе, да људски организам добије довољно, добре и корисне хране. Довољна је, добра и корисна она храна: за човека која одржава све физичке и душевне функције у његовом организму; за децу она храна која помаже њиховом расту, а за болесне она храна, која даје моћ и енергију болесном организму. Да организам има максималну корист од употребљене хране, она мора да садржи све цењене елементе, а међу ове цењене елементе убрајају се: беланчевине, масти, угљени хидрати, вода, соли, витамини и витастерини који су неопходни и првостепеног значаја за егзистенцију живота. А пошто поврће и воће, у опште биљна храна, садрже у довољној количини ове материје, то је она важна и здрава храна не само по садржини витамина и витастерина, већ и по садржини других елемената који долазе у организам, који се у биљкама стварају под утицајем сунца, а помоћу хлорофига и дарују човеку разне још непознате животне сокове и материје за његово здравље, моћ и правилну функцију организма.

Зато, сви они који из којих било узрока не могу да се одвикну од велике употребе меса и хлеба при јелу и мање употребљавају биљну храну, поврће и воће, па на тај начин у свој организам уносе много фосфорног једињења, које је штетно за организам, јер у њему стварају и гомилају многе соли, које трују организам и стварају услове за болест артериосклерозу, треба да једу што више поврћа и воћа, у опште биљне хране, нарочито

у времену сезоне, да би на тај начин очистили организам од застоја у њему разних неорганичних соли и да пречисте крв, појачају здравље и излече своје тело од болести и аномалије.

На крају доносимо таблицу о садржини витамина и витастерина у продуктима хране. Али како наша таблица није потпуна, јер не доноси податке о садржини витамина у појединим плодовима воћа, сем јабука, то би се могло помислити да остало воће у опште не садржи витамине. Тај табеларни недостатак постоји у свима многобројним таблицама које су данас у свету распрострањене, док међутим у ствари све врсте воћа садрже витамине и витастерине, а поред тога садрже и остале материје као азот, фосфор, калцијум, калијум и магнезијум и највећу калоричну вредност, те према томе воће има највећу не само хранљиву но и лековиту вредност. То доказује да многобројне таблице о садржини витамина, које су распрострањене, које показују приближну садржину витамина нису довољне. Нису довољне ни по томе, што садржина витамина није постојана и зависи од више услова. Тако садржина витамина у продуктима хране животињског порекла зависи од хране којом је животиња храњена пре клања, а садржина витамина у продуктима биљног порекла зависи од састава земље, температуре, влажности и дејства сунчаних зракова. Али да се витамини обезбеде у оброку хране која се узима најбољи је оброк разнолике хране, која треба увек да садржи поврће и сирово воће.

Поред свега овога истичемо испитану особиту вредност појединог поврћа у погледу садржине не само витамина и витастерина, већ и других егзогенних материја, које су неопходне за организам. Тако: **Спанаћ** је врло хранљив и лековит, као храна, садржи поред витамина још и калијум, калцијум, фосфор, а богат је и беланчевинама (садржи 3%), поред тога садржи гвожђа ако 100 м. грама у 1 кграму и врло добар је и користан као храна за малокрвне. **Кисељак** који се налази по ливадама врло богат је са гвожђем, а садржи још силицијум и калцијум који служе за образовање костију а код оболелих од туберкулозе за калцификање туберкулозних гњезда; врло је богат са витаминима; његова киселина има дејство на бубреге и појачава њихову службу. **Салате** разне садрже довољно витамина, врло су корисне за нормално храњење и по хранљивој вредности блиске спанаћу; садрже 200 до 280 м. грама калцијума толико колико садржи и млеко. **Салата маруља** врло је хранљива и лековита, слична је спанаћу. Од минералних материја садржи натријум, калцијум и гвожђе, готово онолико колико и јагоде; у погледу садржине калцијума равна је млеку, поред тога садржи све облике витамина и то

у великој количини исто колико садржи млеко и сви облици воћа. **Купус** је важна храна јер садржи све витамине. **Кромпир** садржи у довољној количини калијеве и натријеве соли и врло је користан као храна, јер одржа-

ва алкаличност крви и ко жели да је здрав и да се сачува од ране старости треба да једе што више кромпира. **Црвени патлиџан** садржи све витамине и лимунову киселину која је врло корисна за црну дигерицу.

Таблица о садржини витамина у продуктима хране

Продукти хране	Витамини		
	А	В	С
Месо говеђе просечно	++	++	++
” ” кртина	++	++	++
” ” масно	++	++	++
Јаја кокошија	+++	++	-
Млеко кравље некувано	++++	+++	-
” ” кувано	-	-	-
” ” пастеризирано	-	-	-
” ” оплављено	++	+++	+++
” материно	+++	+++	+
Јогурт	+++	+++	+
Лој говеђи	++	++	++
Рибљи зејтин	+++	+++	+++
Биљни зејтин	+++	+++	+++
Кромпир сиров	++	+++	+++
Кромпир куван	++	+++	++
Боб у зрну	++	+++	++
Боб зелен	+++	+++	++
Грашак у зрну	+++	+++	+++
Грашак зелен	+++	+++	+++
Црвен патлиџан сиров	+++	+++	+++
” ” конзервисан	++	+++	++
Краставци	-	++	-
Карфијол	+	+	+++
Купус бео пресан	++	++	+++
” ” куван	-	++	+
Салата	+++	+++	+++
Спанаћ	+++	+++	+++
Келераба	++	+++	+++
Цвекла	+	+	++
Шаргарепа	+++	+++	+++
Јабуре	+++	+++	+++
Банане	+	+	++
Лимун	++	++	+++
Поморанџа	?	++	+++

Објашњење знакова:

*) означава трагове витамина

**) садржи мало витамина и да се узме у храни довољно витамина треба узети 50% ових продуката.

*** има довољно витамина и довољно је узети 20% ове хране

**** има много витамина и довољно је узети 5% ове хране.

Литература: Vitaminy a moderni nazor na využiku Dr. Ivan Šil. Koline 1924. Казимир Функ: Витамини. Москва 1928. Проф. Dr. Ac. Златаров: Хормони и Витамини. Софија 1928.

Арх. урб. Драг. М. Поповић

Општински станови

— Наставак —

Говорећи о иностранству, немогуће нам је одвајати општинска решења станбеног питања од државног решења истог питања, јер су то два проблема тесно везана један за други и не дају се један без другог разумети. Потребно је на име знати законе, узроке који су их створили и начин финансирања станбеног питања појединих држава, да би се затим могло разумети само учествовање општина у њему. Код Француза смо видели да је држава притекла новчано у помоћ, појмљиво под извесним условима и да су општине добиле законско право да се могу и морају бавити зидањем станова. Њихов Државни савет оспоравао је у почетку, чисто из законских разлога, учествовање општина на трговачком пољу, али социјални разлози станбеног питања били су јачи од академских тумачења старих закона и општине су чак добиле као своју прву дужност његово старање и извођење.

Нема гледишта које се разилази у питању да станбену кризу треба свестрано потпомоћи свима средствима. Једино су неки немачки индустриски кругови били томе противни, наводећи своје противразлоге, да је боље ствар остављати приватној иницијативи а новцем потпомагати индустриска предузећа јер она пружају већу гаранцију да ће се продуктивност нације тиме повећати и нарочито да ће се сваким даном све више и више упушљавати беспослени радници. Међутим социјални разлози станбеног питања и код Немаца су били овог пута јачи, управо стављали су у питање опстанак целе нације, те га је влада, убодена жаоком преке потребе, морала да стави на дневни ред и расправи као једно од најважнијих питања целе Немачке. Кад будемо доцније говорили о Енглезима, видећемо да су они своје станбено питање много елегантније и комотније решавали јер су правовремено били схватили сву његову озбиљност, време им је допуштало разне варијације и пробе а самим тим згодно избегнуте очајне ситуације нису захтевале никакве трке по Законодавним одборима.

Немачка је као побеђена земља највише осетила последице рата и ако није била опу-

стошена непријатељским најездама. Прилив становништва у градове, последица развитка индустрије, још и пре рата је био пореметио равнотежу између понуде и тражње станова. Немци су се за разлику од Енглеза који су волели да сваки има своју кућицу, задовољавали становима касарнског типа који имају једину предност да су повољни за ренту. Држава није много водила рачуна о начину изградње тих станова од стране приватне иницијативе, тако да се дошло до тога да је Берлин пре рата у односу на друге градове имао 75 становника на извесну одређену површину земљишта, док су други градови имали: Њу Јорк 20, Амстердам 13, Брисел 8 а Лондон само 5.

Док се у Немачкој пре рата обично зидало по 200.000 станова годишње, за време рата је све то било стало. Истина, после рата је зидање одмах отпочело али не у сразмери са потребама. Великом броју закључења нових бракова, дакле потраживању нових станова није се никако могло изаћи у сусрет. Немци рачунају да је према статистици потребно било сем нових подигнутих станова од 1919 до 1924 подизати још по 150.000 станова годишње и исто тако рачунају да им данас недостаје још равно милион станова. Тек кад се овај број сустигне, престаће да се осећа криза станова у немачким градовима.

Министар рада 1927 године Д-р Браунс, лично је изјавио да према званичним подацима преко 600.000 немачких породица немају стана.

Као последица свега тога појавио се прво велики пораст процента туберкулозе, затим све већа смртност одојчади. Заразне болести је било врло тешко спречавати а проценат полних болести је у дијаграму нагло скочио. Сем тога пренасељеност (више од 2 одрасле особе у једној соби) давао је незгодне резултате по морал. Кроз Рудолф-Виршов болницу у Берлину је за годину дана (1924 год.) прошло 250 полно заражене деце до 10 година старости, која су била жртва ове станбене пренасељености.

Ако томе додамо да пренасељени стано-

ви терају раднике из куће у кафану и на коцку, моћи ћемо схватити од колике је важности по једну земљу или општину правилно и добро решење њеног станбеног питања.

Немци обилују врло исцрпном литературом и сасвим детаљним подацима о своме станбеном питању; то је ваљда народ који своја унутрашња питања највише анализира и јавно претреса. Постараћемо се да укратко изнесемо главне моменте њиховог станбеног питања старајући се да својим читаоцима дајемо што мање непотребних детаља.

Стање после рата јасно је показивало да је државна помоћ била неопходна и да се на њу није смело чекати. Поред индиректне помоћи: грађевинских закона са разним допунама, ослобађања од порезе нових зграда, закона о кирајцијама и т. д., који у осталом постоје и код нас и у свима културним земљама, немачка влада је била решила да и финансиски помогне зидање нових станова. Један одличан чланак познатог немачког министра Д-р Брининга у једној стручној књизи¹⁾ доноси нам пуно објашњења о тој политици. Он вели да није довољно сазидати потребан број станова а не решити једно друго питање. Мора се са пуно пажње водити рачуна о постојећим становима и о висини њихове кирије и ставити све у погодан однос са киријама у ново-подигнутим зградама, да се не би десило да свет навали на нове јевтине станове а остави старе и тиме поремети већ постојеће газдинство или пак законима затезати висину кирија код старих станова и због тога доводити нове у могућност да их нико не тражи јер су прескупи. Нарочито је ова друга претпоставка могућа јер су кирије у старим становима сразмерно још доста ниске. Брзо их подићи и изједначити са киријама у новим становима значило би правити огромне социјалне трзавице у земљи. Због тога је, вели д-р Брининг, згодно не дирати у већ једно мирно стање код цена старих кирија, већ се постарати да се нови станови што јевтинији добију. За ово су постојала два средства. Прво лежи у смишљеном начину подизања станова и у згодним, погодним поруџбинама појединог материјала и радне снаге. Брзо и нагло зидање, и ако поједине фирме које нуде робу доводи до већег промета, у ствари покупуљују цене, јер је искуство из Енглеске показало да претеране нагле поруџбине, доводе до поремећаја у индустрији и подижу цене у место да их обарају, што би се на први поглед мислило. Подизање зграда по плану састављеном на основу прорачуна о радној снази са којом се располаже, и капацитетом фабрика грађе преставља и смишљену политику и дозвољава нормално развиће индустрије. Друго сретство се налази у

стандардизацији и нормирању грађе и грађевинских делова — као и у рационализацији методе зидања. Рад по најдетаљније проученим плановима и завођење зидања у серијама истог типа мора донети за резултат највећу уштеду.

За финансирање изградње станова важно је било створити кредит на прву хипотеку. Законом од 26. марта 1926 године одређена је била сума од 200.000.000 зл. марака за осигурање тога кредита. Тај новац је из Рајха ишао појединим покрајинама по цени коштирања а ове су га потом давале својим локалним банкама. Банке приликом даљег давања смеле су подићи проценат још за 0,5 за покриће својих трошкова.

Овај кредит влада је била одредила само за мале станове. Луксузни станови, појмљиво нису се смели користити њиме. Сем тога банке, које су добијале новац да са њим раде, биле су у обавези да и својим сопственим силама потпомажу зидање јевтиних станова.

Влада Рајха није могла познавати локалне прилике и потребе појединих општина појединачно. Због тога су градске општине биле те које су у ствари узеле иницијативу и и цело законодавство државе о становима треба сматрати као резултат енергичних рекламација већих градских општина и самоуправа.

Поред дакле начелног програмског и финансиског решења од стране државе, немачке општине су на три начина помагале изградњу станова. Зидањем у сопственој режији, давањем јевтиних или бесплатних зајмова друштвима за јевтине станове и, најзад, давањем терена и разним олакшицама у таксама. Нарочито Франкфурт на Мајни, чија општина има 52% од целог терена као својину, могао је лако уступати читаве блокове за јевтине станове.

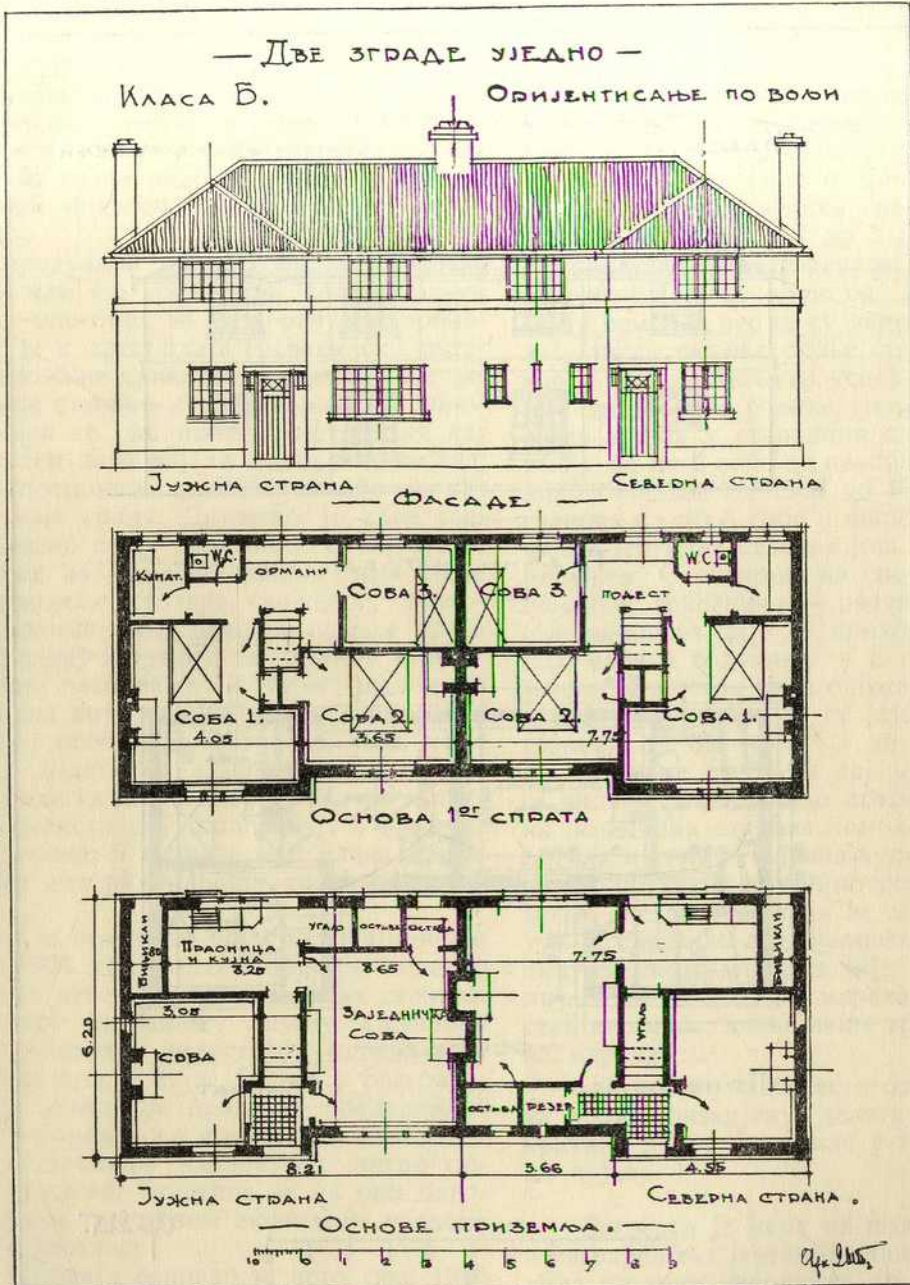
Код Немаца је случај да њихове градске општине имају велики део имања у граду. Због тога им је било доста лако да на њима подижу како своје јавне зграде тако и да развију социјалну политику зидања јевтиних станова. У уступању или продаји својих терена морале су се ипак обазирати на читав сплет закона и одредаба које су им у ствари само излазиле на сусрет. Тако на пр. преко право куповине им је било загарантовано, ако би власник хтео да прода своје некадање општинско имање, а по § 1012. грађанског закона општине су могле издавати своја имања на дугорочне закупе и дозвољавати да се на њима подижу приватне зграде с тим да то све доцније пређе опет у општинске руке.

Директно зидање станова у режији постављало је немачким општинама два техничка проблема. Могле су дозволити да све то раде разни предузимачи а да оне само остану власници целокупног посла или да све раде у својој режији и са искључиво општинским

¹⁾ Das Nationale Bauprogramm, Beuth Verlag, Berlin 1924.

особљем. Због тога што једна општина мора стално да има додира са предузимачима да би своја техничка постројења одржавала у реду, предузимачи често уцењују општину и захтевају претеране зараде. Па чак и за со-

да се стално има једно особље око оправке, оне су те радове већ одавно радиле у својој режији. И ако је и за надземне радове ситуација доста слична, случај је доста редак да су га општине примењивале у пуној својој

Тип зграде коју је предложило енглеско Мин. Нар. Здравља. Тип Б

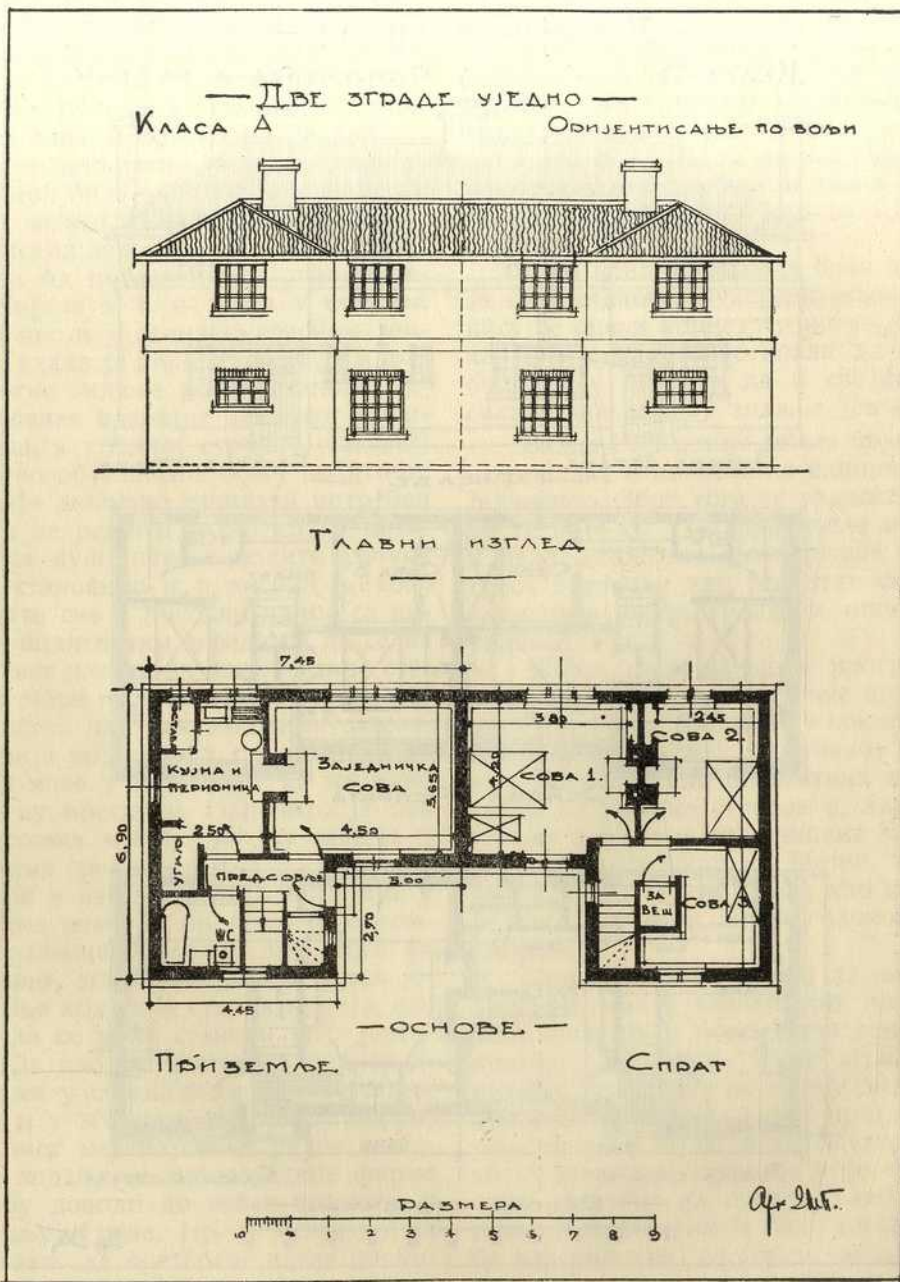
цијалне и преко потребне радове предузимачи имају обичај да се картелишу и да наметну цене које им буду по вољи. Да би се то избегло, Немачке општине су покушале да ствар око зидања узму потпуно у своје руке и да оне буду саме предузимач. За подземне радове, канализацију и др., због незгода око надзора над предузимачима, због потребе пажљивог извиђања посла као и због потребе

режији. Овакве су ствари врло тешко пролазиле кроз Одбор и стога што су моћни предузимачи имали утицаја на одборнике и спречавали готово готово сваки такав покушај. И док су општине градиле трамваје, подизале гасне центре и спроводиле водовод, зидање јевтених станова у директној режији је увек остајало по страни. У Француској је то имало један дубљи узрок, пошто је Државни

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Савет у почетку начелно тешко одобравао упуштање општина у индустријска предузећа али Немци своје осуство учествовања у тим пословима објашњавају поглавито слабијим схватањем потребе баш од стране општинских одбора.

својим особљем била извела: подземних радова за 50 милиона марака а надземних за 20 милиона марака. 1921 су се сви ти одсеци ујединили у једно општинско грађевинско друштво, чије је уређење било као и сваког друштва са одређеним капиталом (Ltd.). Друш-

Тип зграде коју је предложило енглеско Мин. Нар. Здравља. Тип А

Августа 1919 Берлинска општина Нај-Келн, некадање предграђе Берлина, да би саградила своје грађевинске објекте и општинске станове, увела је била разне своје отсеке: за земљане радове, зидарске радове, столарију и стаклорезачке радове и т. д. и т. д.

Сама столарска радионица, сабдевена нај-модернијим машинама, имала је више од 100 радника. У току прве године општина је са-

тво је радило општинским новцем и конкурисало приватним предузимачима. Са падом марке, потребни су му били аванси за даљи рад, али како је и сама општина била у незгодној ситуацији — то је, после дужих преговора, морало за 50.000.000 марака прећи из општинских у приватне руке. Сума за коју је купљено показује да је општина била претрпела велики губитак.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Слично друштво, које још једино постоји има *Лајпцишка* општина, (створено 1921 године). Да би конкурисала картелу предузимача морала га је створити а да би га ослободила сваког бирократизма требало му је дати извесан правни облик. Облик је изабрат: безимено грађевинско друштво, зависно начелно од општинске администрације. Управни Одбор је изабран од стране општине а административно особље бира само друштво. Чисти приходи, према одредбама, улазе у општинску касу с тим да буду искључиво употребљени за разне радове. Друштво има за главну бригу подизање општинских и јевтиних станова.

Оно предузима зидање на општинском земљишту или на приватном, али за рачун *Лајпцишке* општине, за чији рачун и производи, купује и препродаје грађевински материјал, потпомаже приватна друштва, која зидају јевтине станове, ствара и ради са хипотекама, стара се око набавке потребних капитална (путем зајмова) за зидања и, најзад, свестрано потпомаже решење станбеног питања у своме граду. Друштво је зато свестрано развило своју делатност. Створило је своје одсеке за: земљане радове, има своје зидаре, дрводеље, столаре, гвожђаре, стаклоресце; даље има своје пећи за печење креча и гипса и једну модерну електричну стругару. Друштво располаже 17,500 м² радионица са 58 машина које дају 340 коњ. снага. 1924 године број особља достигао је 1400, коме још треба додати 61 административног чиновника. Воде га два шефа: трговачки и технички. Администрацију надгледају 5 општинских одборника, 5 грађана и 2 члана друштва; надзор над радом врши државна Месна контрола.

Какове је резултате показало *Лајпцишко* друштво? 1924 године сазидало је спретно постављених девет стотина јевтиних станова. Затим велику *Лајпцишку* пијацу, сајмишку зграду за текстилну индустрију, оправило је старо позориште и т. д. Оволика разгранатост посла довела је приватне предузимаче до јавног негодовања и протеста, и они су издали једну брошуру нападајући оштро општинско друштво. Општина је на ово одговорила својим опширним експозеом у своме службеном часопису.

Град Ремшајд основао је исто тако 1920 године своје општинско грађевинско друштво. Колико је оно било повољно по општину види се из прегледа појединих лицитација за општинске сврхе. Општина је за извесне радове позвала била и приватна друштва да конкуришу на лицитацијама и резултати су били следећи:

За посао № I:

највиша понуда 386.000 марака
најнижа понуда 342.000 марака
општинско друштво 325,000 марака.

За посао № II:

највиша понуда 442.781 марака
најнижа понуда 281.460 марака
општинско друштво 272.384 марака,

Немачки пример нам показује један добар модел општинске режије на зидању зграда. Општине су дакле свестрано покушавале да заједно са државом потпомогну станбену кризу, која у Немачкој није трпела одлагање. У колико је директна општинска режија згодна у опште, а специјално код нас, покушаћемо да објаснимо мало даље.

Ове године (још и данас траје) отворена је у Берлину велика грађевинарска изложба на којој је од 1 до 5 јуна одржан конгрес о становима. Реферати, који су на њему прочитани пред више од 1100 делегата из свијет земаља, веома су занимљиви јер показују тачно садање стање станова у Немачкој као и цео постигнути успех. Запажено је на име да већ две године Немачка има чак извесан *вишак* у становима али да ти станови имају од по 2 собе па навише. Само је у Берлину сазидано од 1924 до 1930 године 30.800 станова од по 3 собе и више. Ипак зато број малих јевтиних станова још ни до данас није попуњен. С обзиром на способност плаћања немачког грађанина — рачуна се да има 76% становништва чији су приходи до 2000 златних марака годишње — а према говору немачког министра рада одржаног на дан 10 јануара 1930 излази да су „Немачкој потребни станови од 32—45 м² а да већи станови за породице не треба да пређу 60 м²...“ „Да би се зидање појевтинило потребно је избацити из појединих станова комплетно уређена купатила и створити јавна купатила...“ „Државну и општинску помоћ потребно је давати само за оне станове који ће се зидати да би се у њих сместило становништво које плаћа пену од своје зараде а чији годишњи приход није већи од 2000 зл. марака, дакле за јевтин стан не сме се данас више тражити од 20—40 зл. марака“.

На основу петнаестогодишњег искуства уз веома развијену делатност и свестране критике дошло се дакле у Немачкој до горње изјаве.

Енглеска је ипак на пољу законодавства и изграђивања јевтиних станова највише урадила од свих европских држава и њен пример заслужује највећу пажњу. У опште једна од главних заслуга *Енглеске* владе лежи баш у томе што је најбрже од свих осталих европских влада схватила сву озбиљност станбене кризе, која је нагло избила после рата. И овде је држава озго прво почела да помаже, па су на основу тога доцније општине развиле своју делатност. Има само извесна нијанса између француског, Лушеровог закона и енглеског решења у опште. Док је Лушеров закон дошао у Француској као неопходна и

неодложна потреба решења акутне кризе и тежње за спасавањем нације у питању наталитета, дотле у енглеском решењу треба више назирати жељу за кораком у напред, поред већ извесног, не сасвим очајног, постојећег стања. Осећаји за добро и лепо уређени кутак огњишта много је јаче развијен код Енглезана но у ма којој другој Европској земљи и представља једну од главних брига, ако не и најглавнију, свих друштвених енглеских класа. Ако се томе дода да се и код њих доцније збиља била појавила озбиљна несташица у становима, лако је разумети на какав су све начин они решили своје станбено питање.

Децембра 1919 године чувени закон о становима „Хаусинг енд Таун Пленнинг Ект“ добија и последње допуне. Скуп целог тог законодавства представља у ствари један велики експозе станбеног питања у Енглеској.

Предвиђено је грађење 500.000 нових кућа, цифра која је сматрана као минимално потребна, јер се држало да су 100.000 кућа биле потребне да се саграде још пре рата и да 5 година није ништа било зидано. Влада је дакле хтела, попуњујући тај бројни дефицит у становима, да успостави нормалне односе понуде и тражње станова, чим криза буде прошла или се буде осетно ублажила. А у финансијском погледу систем се основао на мишљењу да ће се већ 1927 године један добар део (једна трећина према компетентном мишљењу) подигнутих ненормалних цена станова морати спустити и тиме довести у равнотежу са ценама осталих артикала и животних потреба.

Остварење једног оваквог плана захтевало је огромне пореске жртве од самих Енглезана. Рачунало се да ће држава морати издати по 1200 милиона динара годишње за време од 60 година. Значи да финансијска решења сачињавају и овде најважнији део проблема новог законодавства и да су у ствари његов костур. Влада је врло лако могла да свали на велике градске општине техничку бригу да се што пре подигну нови квартови са новим становима, али није могла да захтева од њих да приме на себе толика финансијска оптерећења. Било је потребно 500 милиона фунти само за зграде а 17,6 милиона за терен и за уређење улица. Такве велике своте су се могле добити једино зајмом али не једним великим државним зајмом као што се то у први мах мислило, него мањим општинским зајмовима у значајним и већим општинама, (чија је сопственост оцењена на најмање 200.000 фунти). Уз то су разни локални синдикати били позајмили знатне суме својим општинама. С друге стране за мање општине влада је узела њихове зајмове на себе. Обрасци свих тих зајмова су врло разноврсни а држава је потпомагала и друге комбинације као на пр. дозвољавала је да се ви-

ше општина здруже и да заједно издају емиисију облигација.

Дарежљивост и очинско старање државе према општинама се показало у толико веће у колико је цела та процедура око државне помоћи испала врло проста, то јест без дугих и компликованих процедура. Чим се потребни планови око изграђивања одобре од стране надлежног министарства, општина изда бонове који носе 6% интереса, а у висини потребне суме за поменуто изграђивање и са радовима се почиње одмах, Тек после, без одлагања самог зидања, општина закључује са државом уговор о помоћи приликом исплате бонова и о висини кирија, које ће се захтевати за нове станове. Да би цела операција успела потребно је било заинтересовати публику да купује бонове. Због тога је новинарска пропаганда око тога врло велика и баш због ње сваком Енглезу је позната свавиталност станбеног питања у његовој земљи!

У колико је држава била примила на себе бригу око финансијских операција у толико се била постарала да се изради планова и њихово техничко извођење пренесе на саме општине. Оне су и раније биле упућене да саме раде те планове али закон од 1919 год. стављао их је у пуну обавезу за тај посао. Да општине не би лутале и предлагале неумесне скице Министарство Народног Здравља је издало Упутства за израду планова, које су могле да послуже чак и приватној иницијативи. Примећујемо да детаљно и савесно израђена Упутства ипак нису приморавала општине да се њих слепо држе: извесна корисна отступања, практичне новине као и избегавање монотоније у пројектима врло су радо примани. Влада је кроз упутства задржала и даље принцип да сваки озбиљан и стручан архитекта може имати слободу пројектовања и не може се сматрати да поједини захтеви из Упутства као на пр. најмања кубатура простора за становање, услов да зграда буде добро изолована од влаге, да има своју канализацију и т. д. ометају слободне концепције доброг архитекте пошто се ти услови лако примењују на све пројекте и техничке замисли.

1920 год. Министарство Народног Здравља издало је и једну брошуру са серијом типова зграда за становање, које је требало да допуни услове и да олакша скромним општинама рад у погледу пројектовања. Сем тога часопис (Хоузинг) кога месечно издаје исто Министарство доноси разна решења и стручне савете из дрвених, бетонских и гвоздених конструкција тако да општине, управљајући се по њима, нису морале да зазиру да им планови неће бити одобрени.

Значи да је Енглеска влада била предузела поред финансијских мера и све остале предострожности да нова градска насеља и нове зграде испадну што бољим а нарочито да се

набегну грешке као што се дешавало за време владе Краљице Викторије, кад се зидало на брзину и без плана и система те су нови квартави Енглеских градова изгледали врло жалосно и без икакве оригиналности!

Колико је тај Хоусинг Ект од 1919 године наметао локалним властима нове задатке и дужности у питању станова толико им је исто излазио и у сусрет. Општине су добиле најподесније право експропријације са врло кратким поступком, могле су куповати лако старе зграде и по генералној оправци издавати их раденицима, могле су захтевати и од приватних сопственика да оправљају и удешавају своје старе зграде, а према новим хи-

гијенским захтевима и т. д.

Влада није једино помагала општине већ је резервисала један део своје помоћи и друштвима која су се бавила изградњом станова „Хоусинг Труст“. Разуме се да су и саме општине могле да помажу та друштва, било заједно са државом, било саме. Закон од 1919 године помаже чак и појединце са сумама пропорционалним према вредности нове грађевине.

Досадање излагање о Енглеској политици јевтиних станова показује нам доста јасно колико су они много на том пољу урадили, као и колико им је у томе помогао сам законодавац.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Прилози за историју Београда:

Михаило С. Петровић, новинар

Како је постао Београд?

— Свршетак —

Међутим, много више него својим мученицима, сингидунска црква прославила се за време аријевске јереси, која је неколико деценија растрзала тек ослобођено Хришћанство. У тим првим борбама хришћанских секта Сингидунум је играо једну од најважнијих улога. За неких седамдесет векова свога битисања, црква римскога Сингидунума и нашега Београда прошла је кроз многе занимљиве и бурне догађаје, али никада није изазвала толико интересовање целокупног хришћанског света, као у четвртном веку хришћанства, у доба аријевске јереси.

По нашим данашњим схватањима скоро невероватно изгледа, да је онолику буру могла изазвати појава, као што је било аријанство. Али, у оно време хришћанског занесењаштва, ништа није изгледало претерано.

Аријанство се појавило одмах после Миланског едикта, којим је цар Константин укинуо прогоне Хришћана. Презбитор Ариус, у Александрији, почео је 318. године да проповеда јеретичко учење, по коме Син Божји није вечан, нити је исте суштине као и Отац. По њему Христос би био само прворођени створ божји и посредник очев у стварању света.

Против Ариусовог учења устали су одмах многи епископи, а нарочито они на западу. На црквеном сабору у Никеји, 325 године, утврђено је званично мишљење, да је Син јединосущан са Оцем, а Ариус је осуђен и прогнан у Илирик, где је остао три године.

Појам Илирика био је у то доба прилично растегљив и обухватао је готово целу нашу данашњу земљу, али је врло вероватно да је Ариус своје прогонство издржао негде у околини Сингидунума и Сирмиума, јер је ускоро затим тај крај постао легло његових најенергичнијих присталица и најнепомирљивијих заступника његовога учења.

Са прогоном Ариуса почињу жучне борбе између Аријеваца и правоверних, али од године 328, када је сестра цара Константина, Констанција, ослободила Ариуса прогонства и од његовога гледишта учинила дворско мишљење, аријанство је узело озбиљнога маха и запретило, да ће победити правоверне.

Кад је 335. у Тиру, у Сирији, сазван црквени сабор, ради решавања догматичних питања, преовладали су аријевци.

Тада су се на скупу црквених отаца појавила два сасвим млада човека, Ариусови ученици, Валенс и Урзацијус.

Њих сабор одреди, да на лицу места испитају веродостојност тужби, које су црцу Константину поднесене против александриског епископа Атанасија, касније светога Атанасија, непомирљивога Ариусовог противника. На основу онога, што су они сабору доставили, свети Атанасије буде прогнан, а они за награду постављени за епископе, један у Сингидунуму, а други у Мурси, (Осеку).

Тиме, што су два највзтренија Аријевца, два млада, енергична човека, премештена у наш крај, Панонија је постала средиште аријевске јереси. Око Сингидунума су се почеле водити најжешће борбе између правоверних и јеретика, једно због тога што је у Сингидунуму пребивао јеретички вођа Урзациус, а друго зато, што се Сингидунум налазио на граници између западнога царства, у коме су владали правоверни синови цара Константина, Констанс и Константин, и источнога царства, у коме је владао аријевац Констанције, такође син цара Константина Великог.

Та борба обележена је читавим низом црквених сабора, које је сазивала час једна, час друга страна и на којима нису бирана сретства, којима се желело доћи до победе. Употреба силе, подметања, денунцирање и клевете биле су најчешће употребљене методе.

Године 341. папа Јулије I сазове сабор у Риму и ту без аријеваца прогласи да свети Атанасије није крив, а све аријевце, као отпаднике, анатемише.

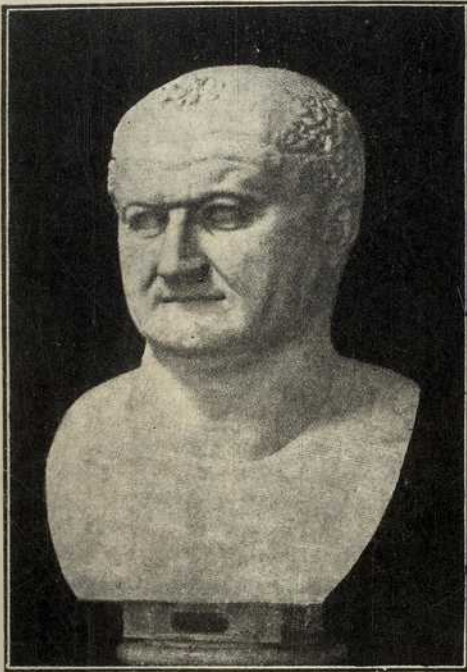
Међутим ни аријевци нису седели скрштених руку. Кад је 343. сазван општи сабор у Сердици (Софији), аријевци изађу унапред добро спремљени за борбу.

По причању светога Атанасија Урзације и Валенс још на путу од Сингидунума до Сердике сковали су план шта да раде на са-

бору и како да се држе према своје највећем противнику светога Атанасију.

На сабору у Сердици дигну се велике и тешке оптужбе противу аријанства, а нарочито противу мурсанског и сингидунског владике. Они су оцртани као најгори људи, неваљалци и злочинци. За мурсанског владика Валенса изнесено је чак како је, сплеткарећи, да би се докопао аквилејске епископије, проузроковао буну, у којој је погинуо неки свештеник Виатор.

Кад су видели како у Сердици стоји ствар, вође аријеваца Валенс и Урзације напусте Сердику, па са својим присталицама

Цар Веспасиан

у Филипопољ (Пловдив) и објаве да се у Филипопољу држи сабор, а не у Сердици.

На томе своје сабору сингидунски и мурсански епископ осуде не само све оне епископе, који су остали у Сердици, већ и самога папу Јулија. Они чак донесу и једну одлуку, којом је папа Јулије свргнут са епископске столице.

Са своје стране опет, они из Сердике, баце анатему на Валенса и Урзација. У тој њиховој одлуци каже се:

„Урзација из Сингидунума у Мезији и Валенса из Мурзе у Панонији, зато што су се повели за Арусовим безумљем и због других злочина, које су починили, свети сабор једнодушним споразумом свргава са епископског положаја. Уз то изјављује, да они не само да не могу бити епископи, већ нису достојни ни опште заједнице верних”.

И поред тога, што је западни цар Констанс спровео у дело решења сердичкога

сабора, Урзације и Валенс успели су да се одрже на својим местима, али су зато морали да моле за опроштај папу, кога су у Филипопољу анатемисали.

Па ипак, они су убрзо добили прилику, да се освете. Борба цара Констанција са претендентом Магненцијем дала им је прилике да стекну велику цареву милост. То је још више појачало њихову моћ, јер су и иначе у народу сматрани за веома побожне и богоугодне људе. Веровало се, да је цар Констанције победио Магненција само благодарећи њиховим молитвама. Пред борбу код Осека Валенс је прорекао цару, да ће победити Магненција. И заиста Констанције 28. септембра 351. код Мурсе, пред амфитеатром ван града, тако потуче Магненција, да је Магненције једва жив утекао.

По причању правоверних, то Валенсово пророчанство било је у ствари једна подвала. Он је, каже се, удесио да њему стигне први глас о резултату битке много пре него ли самоме цару, тако да је могао са сигурношћу прорећи оно што се већ одиграло.

Како је, да је, тек цара Констанција је одушевило то пророчанство и Валенс и Урзације постале су омиљене личности на двору.

На сабору у Милану 355. године Валенс и Урзације још једанпут су успели да свргну светога Атанасија са епископске столице. Исте 355. године Урзације и Валенс помоћу свога заштитника, цара Констанција, збацили су папу Либерија и на његово место поставили папу Феликса.

У то време држан је читав низ сабора. На некима су преовлађивали аријевци. На другима, по жељи царевој, тражена су средња решења. Неки аријевци, на истоку, почели су, помало, да попуштају од свога веровања и да се приближавају правоверним догамама, али они у Панонији, под вођством Урзација и Валенса, остали су при својем.

На три сабора у Сирмиуму појавиле су се три „сирмиумске формуле” о природи Бога Сина, по више или мање измењеном аријевском гледишту. Ту су поједине речи из Вјерују биле узрок читавих месеца и година трвења и гложења. У Анкири умерени аријевци измислили су да Син истина није јединосушан са Оцем, али је „сличан Оцу”. Међутим ни правоверни ни аријевци нису се са тим средњим решењем задовољили. И једнима и другима било је стало до свакога слова.

Затим правоверни у Римини сазову сабор, на коме одлуче да се остане при никејском вјерују, а сингидунског и мурсанског епископа анатемису.

Валенс, који је био у Римини, чим је чуо пресуду, пожури цару, своје заштитнику у Тракију. И тако, кад је саборска депутација од двадесет људи стигла до цара, цар је већ

имао извештај какав је Валенс хтео, те зато није ни примио депутате, него их је послао у Ниш, а Валенс их тамо сачека и силом власти натера, да се одрекну свега што су у Римини радили и да потпишу мало измењену аријевску „трећу сирмиумску формулу” и изјаву, да су аријевци на сабору у Римини неправилно осуђени. Затим са њима оде у Римини, па и остале епископе нагна силом, да то исто потпишу.

То је, изгледа, била последња већа победа аријевства у нашој држави. Године 363. западни правоверни епископи упутили су писмо епископима из Илирика и позвали их да чувају праву веру.

На то сирмиумски епископ Германије изјави, да је „Исус једини Син Божји и Господ Бог од правога Бога Оца, Оцу у свему сличан”.

Ова изјава сирмиумског епископа изазвала је велико незадовољство међу аријевцима у Панонији, јер је Германије очевидно тежио да се приближи западним правоверним епископима. Због тога аријевци сазову сабор у Сингидунуму и са тог сабора упуће Германију једно писмо, у коме су га питали зашто се одрекао формуле прихваћене у Римини, па изјављује да је Син „у свему сличан Оцу”, иако се у формули каже, да је само „сличан Оцу”.

На то Германије њих упита, како је то могуће, да Син буде „делимице сличан оцу, а делимице различан од њега”.⁽¹⁾

После овог сингидунског сабора био је још један црквени сабор на коме се помињу сингидунски и мурсански владика. На сабору који је у Риму сазвао 369. године папа Дамазус још једанпут су осуђени Урзације и Валенс, а после тога не зна се више шта је са њима било.

Има помена да је после Урзација у Сингидунуму за владика дошао бивши презвитер Секундијан, али се не зна је ли и он био аријевац. У сваком случају после Урзације смрти сингидунска епископија изгубила је много од значаја који је дотле имала, благодарећи његовој енергији и борбености.

Нажалост, све што знамо о владици Урзацију, који је прославио сингидунску цркву широм целог ондашњег хришћанског света, знамо из списка које је сачувала православна црква, а највише из списка светога Атанасија, који је био крвни непријатељ Урзација и његовога пријатеља Валенса.

Међутим, макако да су неповољне карактеристике које о Урзацију и Валенсу даје свети Атанасије, очевидно је, да су то биле две веома значајне и утицајне личности. Поред своје акције на пропагирању Ариевих верских схватања, они су својим радом морали оставити дубоке трагове у животу на-

рода међ којим су живели. Да су били врло моћни, види се и из успеха који су постигавали и, мада свети Атанасије све њихове успехе приписује подмуклости, неваљалству и шуровању са нечастивим, јасно је да то нису могли обични људи, људи без икаквих значајних особина.

Сингидунска црква, чији је Урзације био први од великих пионира, пропала је пред најездом варвара ускоро после његове смрти. Атилини Хуни, као што ћемо видети,

Царј Трајан

претворили су град у прах и пепео, уништили су сва дела владике Урзација и о њему нам је једини помен остао у списима његових заклетих непријатеља.

ЖИВОТ И ОБИЧАЈИ У СИНГИДУНУМУ

О животу и обичају сингидунских Римљана немамо писаних споменика. Ниједан од великих латинских писаца није живео ни у Сингидунуму ни у његовој околини. Цар Трајан, истина, био је у два маха на дунавској граници, па и у нашем граду, али у његовој преписци са Плинијем нису нам сачуване никакве појединости о Сингидунуму. Песник Овидије живео је као изгнаник у Мезији, али на доњем Дунаву, те ни у његовим писмима о Сингидунуму нема ништа забележено. Ни читав низ црквених писаца из наших крајева није нам о Сингидунуму оставио никаквих података, осим оне легенде о погибији мученика Хермила и Стратоника.

¹⁾ М. Павић, Арианство у Панонији сремској.

По ономе што знамо о животу Римљана по осталим провинцијским градовима могле би се извести многе сасвим поуздане претпоставке, и о животу Сингидунаца. Али ми имамо и непосреднијих сведока: то су многобројни римски гробови, који су у Београду откопани. Често речитије него какав стари спис, они нам говоре, не само о погребним обичајима, него и о целокупном животу античких становника Београда.

Покојнике су Римљани обично сахрањивали, али је за све време римске владавине постојао и обичај спаљивања мртваца. У Београду су нађени и гробови и спалишта из римскога времена.

Место где се мртавац сарањивао Римљани су називали *usbrina* а хумку у којој је пепео сахрањиван *bustum*.

При земљаним радовима око израде војнога стрелишта на Бањичком брду, у долини покрај јаруге, која пресеца брдо, нађено је једно спалиште. Прво је откопано згариште на коме је горела ватра и у њему неколико комада костију. На два метра лево од згаришта нађена су три лончића, један уз други и то у среди већи, а два мања око њега. У већем лонцу била су четири бакарна новца. Шест метара десно од ватришта откривена је једна тестијца. Све то посуђе било је негледосано.

Код Римљана је био обичај, да се ломача на којој ће се покојник спалити окити поклонима и стварима, којима се он за живота служио. Отуда на Бањичком брду они судови. Новци нађени у њима, ковани су између 253. и 270. по Христу, па је свакако и спалиште отприлике из тога доба.¹⁾

Друго римско спалиште откривено је у самој вароши, на месту где је сада Кнежев споменик. Ту су нађени римски гробови у облику бунара.

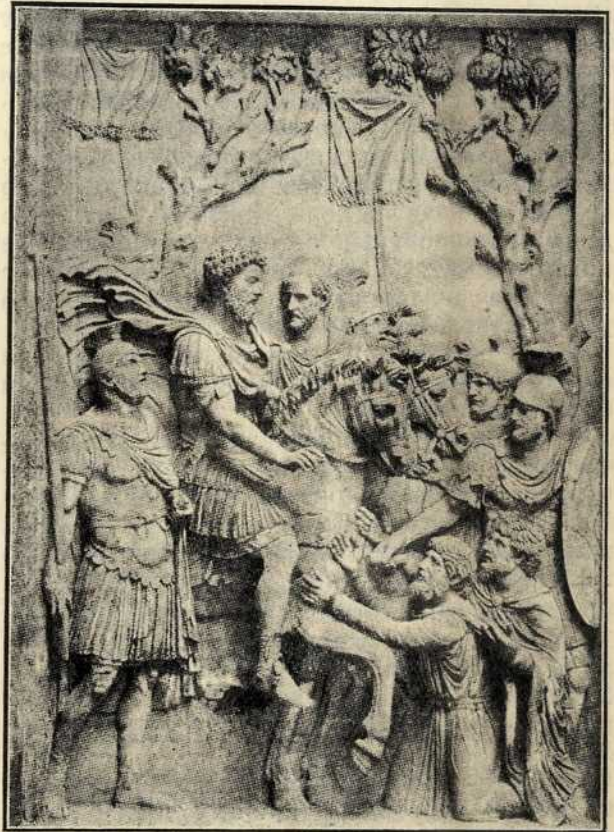
Кад су у пролеће 1882. године радници почели копати темеље за споменик, на четири метра испод површине земље, наишли су на неке јаме, које су биле пуне пепела, рбина од судова, животињских костију и других ствари, какве се налазе обично на старим спалиштима.

Ров за темеље споменика био је дуг око 12, а широк 7 метара. У њему је откопано 15 погребних бунара, од којих су два била четвороуга, а остали округли. Ту је нађено пуно стварчица, карактеристичних за живот Сингидунаца.

Као што је већ речено, са мртвацем су спаљиване све ствари, са којима се у животу служио или које су му биле драге, као одело, накит, судови, војно и ловачко оружје, коњи, пси, птице и тако даље. Уз то су још и пријатељи и сродници покојникови доносили на

ломачу ћилиме, кадиво, колаче, венце и друге поклоне.

Бунари у које су остаји покојникови спуштани, били су разних дубина, вероватно према богатству и угледу покојника или према месним приликама. Од оних, који су нађени код Кнежевог споменика најплићи је био дубок два метра, а најдубљи девет метара. Обично су бунари преграђивани преградама од опека. У најнижу преграду спуштан је метални или земљани суд са пепелом покојниковим, а више ње сипани су остали остаци. У бунарима, нађеним у Београду, преграде нису констатоване, иначе је све нађено као и у осталим римским гробовима у облику бунара. По распореду дубљих и плићих

Робови падају на колена пред победоносним Марком Аурелијем

погребних бунара у Београду, изгледа да су се обично око неколико дубоких копали плићи. Ови београдски погребни бунари били су одозго затворени хумком, јер на њима није нађен камени покривач, већ четири метра дебелу набијени слој земље.

Да су ови гробови баш из римског времена закључује се по стварима, које су у њима нађене и које су сасвим сличне онима, које су пре и после налажене по римским гробницама. Пошто те гробове нису откопавали стручњаци, не зна се каквим су редом ствари

¹⁾ М. Валтров и, Старинар V, 85.

биле распоређене у њима. Од већих судова нађени су само црепови, а од мањих неки су извађени цели.

Цела су откопана три крчажића, висока по 18 сантиметара и слична по облику данашњим крчазима. Они су врло карактеристични за ове гробове у виду бунара, јер су исти такви крчази нађени у многим римским гробовима у Београду и у целом Подунављу. Грађени су од брижљиво израђене жућкасте земље и фарбани споља живом, црвеном бојом. Они су, вероватно, били сва три у истом гробу, јер је број 3 у Римљана био симболичан.

Нађен је, затим, један чанак од беле, праве лончарске земље; више судића и жижака разних облика, офарбаних црвено и неколико комада од судова аретинске врсте, које су Римљани јако ценили због лепе црвене земље и укусне израде. Спољна страна једнога суда од кога је сачуван само одломак, била је подељена косим и унакрсним пругама на четворострана поља, а у свакоме пољу била је уређана по једна птица. На једном црепу видео се пртеж сцене из лова. Нажалост, зато што је суд био полупан, остале су само ловчеве ноге, два пса, дрво и предње ноге од неке звери. На другој црепу од истога суда, била је претстављена срна како пасе.

Сви црепови су сачували свој првобитни сјај, а видело се да су судови били рађени брижљиво, на колу.

Нађени су још и комади од двеју статуета, једне од печене земље, а друге од кречњака; затим две бронзане игле, једна шиваћа, а друга за косу; зуби од разних домаћих животиња и сасвим зарђани бакарни новци.⁽¹⁾

Све су то били предмети, које су Сингидунци свакако свакодневно употребљавали. Значи да су се служили судовима, који су били лепо украшени, а да су многе увозили и са стране. За шивење служили су се бронзаним иглама, а игле од истог метала употребљавали су и као украсе у коси.

Други гробови, раскопани на разним крајевима Београда, открили су нам и читав низ других појединости из живота старих Сингидунаца. Тако је у Јевремовој улици нађен један надгробни камен са попрсјем жене и мушкарца у рељефу. Из натписа се види, да је плочу подигао у спомен своје добре жене Ларсиније Ингенве, која је живела четрдесет година, неки Публиус Ениус Дионизиус, ислужени војник IV Флавијеве легије и бивши заставник. Попрсје женино изрезано је са леве стране. Она има високу фризуру, налик на исплетену котарицу. Десну руку је пружиола мужу, а леву му ставила на раме. Десно је мушко попрсје, које сигурно треба да прикаже ветерана Дионизиуса. Он је претстављен са тогом преко плећа. Десницом држи жену

за руку, а у левој има неку ролу. Споменик је још украшен коринтским стубићима, архитравом, једном розетом са три цвета везана у звезду и са два стилизирана чокота, од којих сваки има по два листа и два грозда.

Ови ликови, ако баш и не претстављају верно Ингенуу и њеног љубљеног мужа, доказ су, да је у Сингидуну брак поштован и да је било љубави, које ни са смрћу нису престајале. Из рељефа видимо, да су Сингидунке носиле високе фризури и то нам објашњава, што тако често налазимо игле за косу.⁽²⁾ Даље ћемо наићи и на друге доказе да је у Београду било помодарки и пре близу две хиљаде година.

Надгробна плоча узидана у Зиндан капију у Горњем граду, помиње нам Аврелиуса Фаустиниануса сигнифера IV Флавијеве легије, који је живео 32 године, а 12 година био је војник.

Код старог гробља откопана је једна римска гробница, састављена од великих каменних плоча, а патосана опекама. Гробницу су покривале две камене плоче, на којима се могло прочитати, да ју је подигла ослобођена робинја Випсанија Примитива, својем господару и његовој жени.⁽³⁾ Дакле, као што се могло претпоставити, и сингидунски Римљани имали су своје робове и робинје, које су по неки пут ослобађали ropства и тако стицали њихову вечну захвалност.

Култ покојника код Сингидунаца је оловјан брижљиво, чак и према малој деци. Тако је Јулиус Флоријанус, центурион сингидунске легије, свога синчића Јулиуса Викторичуса, који је поживео само пет година и један дан, сахранио у малом каменом саркофагу, који је нађен у Кондиној улици.⁽⁴⁾

Неки надгробни споменици украшавани су и металним украсима, од којих се лепо виде трагови, а воле су чести на споменицима орнаменти, који претстављају винову лозу.

На једном надгробном споменику, нађеном у Франкопановој улици број 9, претстављена су два лава. Може бити, да је то био споменик какве званичне личности, пошто је лав, као што смо видели, био симбол IV Флавијеве легије.

У Пожаревачкој улици број 32 ископан је један оловни саркофаг из III века, који је био постављен на лежиштима од цигаља. У њему је нађена једна гривна, један плави камен за накит, жижак, три разбијена мала крчага од иловаче и једна бронзана кутијица за мирис.⁽⁵⁾

У томе металном саркофагу сигурно је била сахрањена каква сингидунска лепотица,

¹⁾ Старијар VII, 135; Н. Вулић, Споменик XXXVII I XXXIX.

²⁾ Старијар V, 137.

³⁾ Старијар IV, 26.

⁴⁾ Старијар 1924-25, 159.

⁵⁾ Валтровић, Старијар II, 1885 г.

која је још онда знала за тајне парфема и шминке и волела привлачне наките. Па ипак зато, њена родбина, кад ју је спуштала у гроб, није заборавила на стари обичај, да крај покојнице остави и три традиционална црвена крчажића, који су имали ко зна какву тајанствену намену.

Што се тиче оловног саркофага, ни он није сасвим случајна појава. Већина сингидунских саркофага рађена је од кречњака, кога има свуда у околини, али ни овај оловни није донесен из велике даљине. Римљани су из Авале вадили живу и њену руду цинобарит. Циноберовом бојом бојили су, свакако, и оне црвене крчаге, који се често по гробовима налазе. Али, поред Авале, постојао је у близини Београда још један рударски крај. То је предео између села: Парцана, Бабе Стојника и Губеревца, где се и данас често налази велико комађе олова, са утиснутим римским жиговима. Олово се добијало приликом одвајања сребра од њега, а тај је посао вршен у самој рударској крају. Под једним старим, засутим сводом, сељаци су једанпут открили дванаест комада олова, од којих су поједини тежили 180 до 200 килограма, а имали су облик зарубљене пирамиде, на паралелопипедној основи. Од тога су олова грађене цеви и саркофази. Пошто је Сингидунум био највеће и најпрометније место у околини, мора бити да је то олово и сребро испод Космаја претстављало један од главних предмета његове извозне трговине.

У једној гробници од опека, западно од Тркалишта, нађена је огрлица са бронзаном пређицом. Огрлица је била плетена од танког канапа и обмотана пљоштом жицом од сребра. Средина огрлице била је просто плетена, а ободом, горе и доле, налазио се низ засебних металних обвијутака око канапа. На размацима од пет сантиметара биле су ружице од бронзе, обвијене сребрном жицом.

У некој гробници, откопаној у Александровој улици, нађена је мала ваљкаста кутијица, са нешто мирисне масе у њој.¹⁾ У другој гробници, нађене су коштане коцке за коцкање.

Али најзанимљивији од свих споменика у римској Београду свакако је један хришћански саркофаг, на коме су у рељефу претстављене легенда о пророку Јони, који се спасава из чељусту морскога чудовишта и легенда о добром пастиру. Тај саркофаг је израђен из Београдског кречњака и груби је рад провинцијског мајстора, али је, по уметничким утицајима, који се на њему огледају, редак доказ, да је стари Сингидунум, мада под римском влашћу, у културном погледу био под моћним утицајем јелинистичког југоистока. То, уосталом, доказују и још неке појаве. У темељима Народне банке, на при-

мер, откривен је један натпис посвећен познатоме Трачком хероју, а то се божанство често помиње у грчким натписима из Тракије. Нађен је и један грчки натпис из римског времена, те изгледа оправдано мишљење, да су се у Сингидунуму, бар трговци, и под Римљанима радије служили грчким него латинским језиком.²⁾

Најзад, вредно је споменути и два римска споменика, који се чувају у Београдском музеју, иако нису нађени у самој Београду, већ у Костолцу, где је био Виминациум, престоница Мезије. Они необично живо карактеришу римску владавину у Подунављу, па наравно и у Београду.

На једноме од тих споменика претстављена је у рељефу овака сцена: Једна кола путују, а вуку их три коња у трку. Сва три коња су, по изгледу, домаће трачке расе, снажне омање животиње, са високо уздигнутом главом и кратком гривом. Кола су на четири точка. Горњи строј кола је низак и раван, а седишта нису ограђена лотрама. На њима седе три личности. Напред је кочијаш, завијен у дебелу кабаницу, са галско трачком капуљачом на глави. Под кабаницом му се назире обично трачко одело: узане чакшире и кошуља са рукавима. У уздигнутој левој руци држи узде, а у испруженој десници бич и другу узду.

Иза њега, у високој четвороножној, застртој столици, седи главна личност, господин дуга носа, без браде. И он је, изгледа, одевен у домаће трачанско одело. Није наоружан. На оделу му се добро распознају рукави и чакшире. О врату му виси округлао шешир, а у испруженој десници држи оплетени корбач. Позади њега, на једној брижљиво увезаној бали, седи млађи човек у простом оделу роба, са мотком у руци.

Споменик је од белог мермера и подигнут у Басиусу Нигелију, спекулатору VII Клаудијеве Легије, која је логоровала у Виминацијуму.

Спекулатори су били нека врста жандарма, а било их је по десет у свакој легији. Они су вршили важнију курирску службу и извршивали смртне пресуде. За своја путовања употребљавали су царска поштанска кола, а имали су право да од народа реквизирају коње, због чега нису били ни мало омиљени.

Корбач у руци Басиуса Нигелија и мотка у руци његовога роба симболи су његове власти и најлепша илустрација, каквим су се сретствима служили Римљани у администрацији покорених крајева. Одело спекулаторово показује нам, да су чак и претставници римске управе у нашем крају понекад носили домаће, трачко одело, а чињеница, да су Нигелија рођаци, чак и на надгробном споменику, претставили у вршењу званичне дуж-

¹⁾ Старинар 1884, с. 43.

²⁾ М. Васић, Старинар XII, 1.

ности, најбољи је доказ, колико су спекулатори били горди са свога целатског позива. Оваке спекулаторе имала је сигурно и Флавијева легија и они су често крстарили друмом између Сингидунума и мезијске престонице Виминациума.

Други надгробни камен о коме је реч, опет из Виминациума, претставља још једну сцену из живота, карактеристичну за римску управу.

На левој страни седи, десно окренут, на једној четвороножној, округлој столици, са извијеним наслоном и јастуком на седишту, човек без браде, са бујном коврчавом косом. Одевен је по римском начину у тогу и тунику, а на ногама има сандале. Пред њим је прилично мали сто, са дебелом, богато прифрилираном даском. Сто нема ногу, те изгледа да је утврђен за зид, као сто за склапање. На њему је велика, отворена кеса, обичног облика и из ње се просипа новац. Човек за столом, у подигнутој левој руци држи триптихон, пажљиво гледа у књигу и свакако прегледа поједине позиције, које му други учесник ове сцене, млади роб, чита из свога свитка.

Главна личност је, свакако, какав римски банкар или трговац који у својој канцеларији прегледа рачуне од послова, што су му робови водили.¹⁾

Римска власт у нашем крају јављала се у два главна вида, симболисана у овим два рељефима корбачем и кесом са златницима, који су од варварског становништва цеђени. Једна од главних тачака и римске војне силе и трговине у Подунављу био је као што смо видели и Сингидунум. Због тога су и у њему биле честе посете оваквих новчаних магната, који су долазили по своју добит.

*

Али баш онда, када је римски Сингидунум достигао врхунац свога развитка, пред крај IV века, настала су велика комешања народа. Римљани уместо да се бране свом силом, живели су у вечитој раздору и борбама око престола. После несложних Контантинових синова, дошао је на владу Јулијан Апостат, назван тако зато што се одрекао хришћанства и поново прешао у незнабошце. Иза његове смрти, 363. године, дошао је на владу Сингидунац Јовијан, који је владао 8

месеци. Он се није родио у самој Сингидунуму, већ у његовој околини, не зна се тачно где. То је био човек, који је страсно волео животна уживања, весеље и пиће. Био је огромнога раста, који није изгледао ни у каквој сразмери са његовим душевним способностима. Још као војвода морао је да капитулира пред Персијанцима. Он је свим силама радио на подизању Хришћанства и са њим почиње читав низ владалаца, који су сматрали за дужност, да се потчињавају цркви. Чим је дошао на власт, укинуо је све привилегије, које је његов претходник био дао незнабошцима. По своме обичају, једне вечери, добро се напио и сутрадан је освануо мртав.²⁾ Такав је био цар, кога је римском царству дао Сингидунум.

Јовијан је наследио Панонац Валентијан, који је умро 375. године, а за овим је дошао Теодосије под којим је подељена римска империја и са којим се, по уобичајеном рачунању завршава историја античког света и почиње средњи век.

Први удар римској власти у балканским земљама нанела је 376. години инвазија Визигота, чије је ударце, вероватно, и Сингидунум имао да издржи. После тога стварно је само град био у римским рукама, а цела околина била је непрестано пустошена од варвара.

Најзад, 441 године, дошла је инвазија Хуна, која је учинила крај римскоме Сингидунуму. Атила је са својим руљама дошао пред римски град Маргум, код ушћа Мораве, тражећи да му се преда маргумски владика, који је, тобож, био крив због неких пљачки на левој, хунској обали Дунава. Како су одбијени, они пређу Дунав, па освоје и потпуно разоре Маргум, Виминациум, Сингидунум и сва остала римска утврђења на дунавскоме лимесу. Слабе римске посаде нису могле одолевати Атилиним руљама, које су биле добро организоване и снабдевене безбројним машинама за бацање огромних стена. Читави области њихових стрела сручивали су се на градске куле и зидине. А кад би начинили бреше и ушли у град, почињали су ужасну кланицу свега што би им до руку дошло.

Тако је завршио римски Сингидунум. Кад је после неколико година једно византиско посланство прошло поред града, нашло га је потпуно разореног.

¹⁾ Раствовцев, Старинар 1911.

²⁾ Н. Вујић, Братство 19.

Арх Д. Поповић

Чукур-чесма

— Два оригинална документа из 1862 г. о догађају на Чукурчесми —

О подизању споменика пред ЧУКУР ЧЕСМОМ последњих дана у Београду се доста пише. Наш познати вајар господин Роксандић израдио је већ и пројект који је требао једног дана да осване на углу код Дорћолске Цркве! Како је то једна добра идеја и како се споменици не подижу само за годину дана као сајмиште капије, већ за читаве векове, с тим да подсећају познија поколења на извесне пресудне или велике моменте из прошлости, добро је предходно свестрано проучити ствар и потом саградити објект који и по месту и по представи одговара историјској тачности.

Код нас се мисли, а има чак и по учбеницима, да је на Чукур-Чесми приликом переда прво погинуло једно дете и г. Роксандић свој пројекат замишља као дечка који лежи мртав, а покрај њега је преврнута тестија из које цури вода. Међушим према једном листу који је излазио у Земуну 1862*) т. ј. године кад се чарка на чесми и десила, ствар је мало другачије текла и није без интереса донети цео напис, који ће нам јасно оживети тај неоспорно судбоносни догађај. У земуном листу у том броју од јуна 1862 год., изашао је под насловом „Бомбардовање Београда“ овај чланак, који ми доносимо од речи до речи:

„У недељу 3. овог месеца око 5 сахата у вече чује наша власт да је на Дорћолу неред. Одмах узме и турску власт, па с њом отиде на место да види шта је и да неред стиша. А у ствари је било ово:

У једној под кирију узетој турској кући сеђаше јеврејски учитељ, кога Турци ту никако не трпеше. Дође дакле хоџа с два ерлије да Јеврејина избаце из куће. Јеврејин сиromaх поплаши се па и сам утече. Међутим Турци навалe унутра и почну свашта по кући чинити. У то стигне наша и турска власт, па

даљем бесниту њихову стане на пут. Сва она три Турчина, што на кућу нападаху буду нимзамима отерани у град, а пред кућу стављен жандарм с налогом да кућу чува и свакога, који би на њу насртао, убије. Хоџа овај, кад га с осталом двојицом другова праћаху у град, рекао је и нашој и турској власти да он може и разорити кућу, „јер га је паша на то овластио“. Не знамо је ли у овим речима хоџа истину казао, али смо видели кад ни пун сат не прође, а хоџа је с оним ерлијама био отпуштен из града и у варош се вратио.

У исто по готову време, кад се ови Турци вратише из града, дотрча нашој полицији један дечко и јави да код чесме ниже турске полиције погибе наш један човек. Власт одмах пошље тамо терџумана госп. Симу Неша са четири жандарма. Ови по званичној дужности изаслани нађу ту човека избодена. Човек овај био је при издисању, али још при себи, те могаше казати да с уга убила три низама, који ту стајаху, а то потврдише и неке жене, које су виделе из својих кућа. Жандарми наши узму избоденог човека па понесу понесу полицији, а у то истрче пред њих низами из полиције турске, проспу на њих плотун и све их поубијају заједно са терџуманом.

На ову пуцњаву да се од стране наше полиције трубом знак, да је овладала опасност миру грађанства. Свет се сав дигао одмах на оружје и потрчи на место опасности. У то из неке турске махале искочи једно одељење низама из града с официром, и устремиле се на народ. У тај мах дође тамо мини-стар спољних послова г. Гарашанин и труба-ше се сукоб предупредити, упућујући низаме да се врате у град. Они се учине као да су склони вратити се, али заишту гаранције да уз пут неће бити од наших људи нападнути. На то им се да жандарски официр г. Ивко Прокић с четири жандарма да их спроведе до града. Истом што низами овако спровођени зађу у улицу, и одмах на команду свог официра проспу плотун и побију сва четири жандарма заједно с официром жандармским, који поред њих иђаху. Затим пак окрену се с другим плотуном у народ, који се на ту нову

* Бомбардовање Београда 5. јунија 1862. Описано по званичним изворима у Земуну. „Штампа“ Ј. К. Спрона 1862. год.

пуцњаву почне опет стицати, те ту се роди прави бој. У тај мах и други низами из турске полиције проспу ватру на народ на пијаци искупивши се и на жандарме наше, који се међутим бејаху наместили испред полиције.

Сад је већ било очевидно, да међу Турцима ерлијама и низамима постоји завера против нашег житељства, а то још очевидно је постане отуда, што у исто доба, кад се ово, што рекосмо, догађало на пијаци и по турској махали, страже турске затворе по вароши капије и почну пуцати на наше људе, који мирно улицама иђаху.

За ово време још многи је наш свет био на шетњи па сад можемо мислити какав је страх морао обузети људе, а особито жене и децу. Брева се толика дигла, да човек није знао где је и како је. Матере као без душе летише по улицама тражећи децу, а деца тражећи родитеље; међутим пак једнако пушке пуцаху на све стране по вароши. Ко је год за оружје био — сваки се одупрео варварском насиљу. Бој је био крвав, и са обе стране падало је доста мртвих. Особито се око поноћи запдео жесток бој око џамије код јеванђеличке цркве, где се неки Турци с породицама затворише и без престанка ватру сипаше на наше људе. После дугога љутог боја, кад се од наше стране већ поче јуришати у џамију и они видеше да ће лудо изгинути, предаду се заједно са породицама својим на веру нашим људима, и ови их неповређене отпрате у полицију, где су држани док се сутра дан није све стишало.

Још пре овога биле су капије варошка и савска од наших људи после краткога боја освојене и одмах за тим разрушене. Пред зору је пала и Видинска капија. Најдуже пак бој је трајао код тврде Стамбол капије, јер ту се једнако бисмо до 8 сахата у јутру и да међу тим не дође племенито посредовање г. г. гарантних сила, те се низами уклоне одагле, било би на том месту најцрњих позорја.

Шта је власт турску, а имено њеног представника мухавиза Ашир-пашу побудило, да после други дан, кад је већ потпуно мир и поредак завладао, уговор тај вероломно погази и варош хајдучки бомбарда, то је загонетка, којој разрешење можемо наћи само у турском фанатизму.

За сигурност пак овога примирја г. француски конзул седи под шатором на градском бедему, а г. г. конзули енглески и руски на Калимегдану.

Да би се сигурност живота и имања у нашој земљи повратио, која је изчезла поводом варварског преступљења Турака, који су 3. т. м. без икаквог узрока убили српског чиновника у извршењу његове званичне дужности, и да би мир настао, који неће бити сваки час прекидан као до сада: наше је правителство, потпомагано г. г. конзулима га-

рантних сила, све нужне мере предузимало. Тога ради ишао је 4 т. м. председатељ министарског савета министар иностр. дјела, г. Гарашанин и сви г. г. конзули гарантних сила паши у град. Кад је г. Гарашанин изјавио да он не може одговарати за спокојство вароши, док се са капије — остављајући да се питање о капијама реши на другом месту — низами не уклоне, онда је у томе смислу учињено писмено измирење.

На овом писменом уговору биле су обављајуће две паше Ашир и Етем, и г. Гарашанин потписани. Исто тако потписали су се сва г. г. конзули страних сила и заступник конзула аустријског. Српско Правителство имајући овакав акт није више сумњало о спокојству вароши, за то је и настојало да се у уторак 5 т. м. чаршија отвори, и да сваки свој посао предузме, а и сама варош била је прилично успокојена, многобројни житељи, једни су били већ на пратњи оних невиних изгинулих, а други су се спремали да им се придруже. Паша је био позвао преко г. Гарашанина енглеског конзула, као и сву осталу г. г. конзуле к себи у град ради договора о даљем споразумљењу и бољем утврђењу мира и спокојства и већ г. г. француски и пруски били су после 8 сати пре подне у зданију наше полиције, где су и друге г. г. конзуле очекивали, па да паши у град иду, кад на једанпут и то после по сата, на удивљење свију, почну низами са бедема градских из пушака пуцати, које су до на пијаци дотуривале и свет се на све стране узруја. Одмах за тим почне бомбардовање вароши из топова...

Жалосне сцене не могу се описати које су се овим варваством догађале. Људи и жене оставе пратњу и мртаце на Теразијама и свак полети да своју децу избави, а деца се била разишла које по сокацима, које да гледе пратњу и тако је ужас парао родитељска срца.

Нико није могао помислити да то бомбардовање долази од власти, свак је мислио да је у граду буна међу Турцима, да не слушају паше, већ од своје воље пуцају на варош, и то мишљење било је опште; и трајало је док није г. Васић заступник аустр. конзула, отишао преко Земуна у град, и отуда се повратио и г. Гарашанину казао, да у граду није неред, него што год бива да бива по заповести паше. Ето на који је начин постала наша варош жртва беспримерне, мучке свирепости. Бомбардовање трајало је до пола два сата после подне. Наша војска која је варош од почетка ових немира заузела, ставила се одмах у ред одbrane.

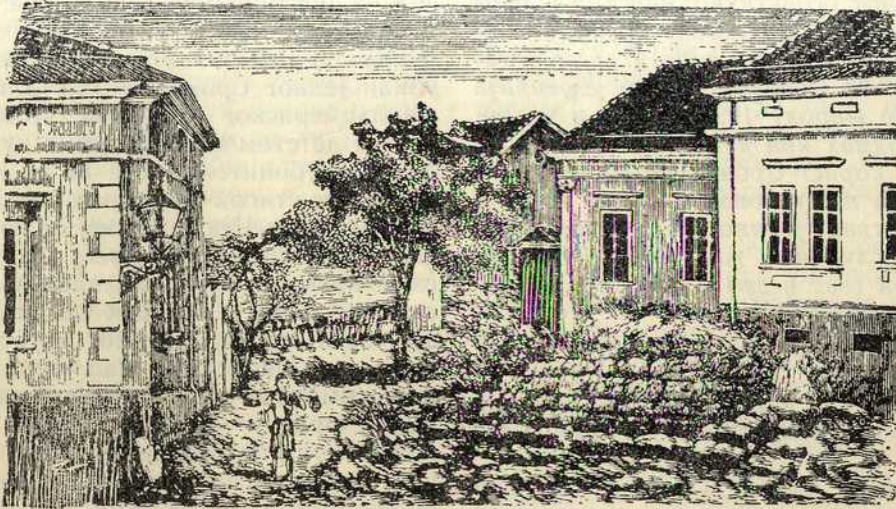
Сва внутрена варош београдска претворена је у један велики војнички логор. По свима улицама ништа друго се није видело до убојни шанчеви и барикаде, које су по пропису војничке навике строго начињени, и које чувају Срби без разлике стања, звања и

чина. Ту видиш чиновника наоружаног са сељаком, грађанина трговца с професором, ћака с мајстором, како чувају стражу у браћинској љубави, са оданошћу и антузијазмом како га је ретко видети. При том постоји најстрожија дисциплина и у свему мудро уређење, и официри ваљани и изучени како по европским војничким заведенијама, тако и у земаљској академији управљају са војском.

Топова, оружја и других ратних припре-

је једнако с ове стране. Ипак веле војнички вештаци, да се град дуго држати **не може**, почем није гарнизон градски довољан на броју и што су за успешну одбрану града најмање 12.000 војника од потребе.

При катастрофи од 3. јунија могло би се многа јуначна дјела навести, која су од обе стране учињена, јер су се и Турци бранили као дивљи вуци. Но простор овог места допушта нам само овај чертеж укратко да

Слика Чукур-чесме (из „Венца“ 1906 год.)

ма има у изобиљу, исто тако и ране свакојаке. Ако су и дућани затворени, то ипак стоје кафане, механе и дуванинице публици на услузи.

Жене и деца оставили Београд одселивши се у околна места, као што су и јевреји и мушки и женски скоро сви на ову страну прешли, без да им је српска влада томе на пут стајала. Трговци склонише робе своје у безбедна места, што су и други с покућанством својим чинили. Страни су поданици такође своје ствари на ову страну на многим паробродима пренели, а агенције паробродских друштва селише се још првих дана лађама из Београда.

Али и Турци у граду спремни су да се јуначки бране. Око 200 топова стоје по градским шанчевима свуд наоколо, то су понавше они топови, којима су се Енглези код Севастопоља служили. До 3000 фанатичких низама чувају град, којима су уз то од прилике још 1500 Турака ерлија на помоћи. Осим тога налазе се ту још 150 Друза заточеника, који су лане од турске владе из Сирије овамо у град у заточење послати били. То су оне страшне крвопије и фанатици, који су по Ливану, у Дамаску, Бејруту и на другим местима јадне Хришћане онако немилице сјекли. — Ратних припрема има такође у граду довољно. Само са раном није најбоље, и вуку

наведемо. У караули до горње дервишане многи су се Турци ерлије закључали, од кућа гађаше сваког Србина, који је пролазио или се на гдекојем прозору показао. Они учинише чуда и покора из своје засједе. Али нађе се један Црногорац, који узме мердевине и увуче се сам самцит кроз мунарет у џамију и потом у караулу, из које су Турци пуцали. Приспјевши ту угаси прво свећу и почне за тим јатаганом Турке немилице да сјече. Уплашени Турци незнајући у помрчини од куда од једаред овога белаја и колико њих има, који их нападаху сјекли су у првој забуни један другог и побегли најпосле сви на сокак, где су од Србаља сви погинули. Црногорац рањен је — као Ахил — само мало у пети. Будући је отомански комесар већ приспјео у Београд и конференције започеле су, то ће се скорим решити судбина престолне вароши Београда”.

Има још једна занимљива ствар која иде сасвим овој у прилог. Кад се после бомбардовања појавила потреба интервенције страних сила а да би се могли покушати дипломатски преговори са турском владом (Портом), страни представници у Београду званично су саслушали једног очевидца и на основу потписаног протокола водили даље ствар. Тај очевидцац није био нико други него познати

стари београдски гостиионичар Карло Пероло.

Порта је била послала свога изабраног комесара Вефик ефендију да извиди ствар заједно са страним конзулима. Вефик Ефендија позове Перола себи у град али Пероло му поручи да је згодније да се састану негде у вароши. Састанак је био код „Круне“, у присуству осталих конзула. Кад је Пероло дошао и био представљен као страни поданик који ће дати објективно мишљење, царски комесар замоли осталу господу конзуле да пређу у другу собу и да га оставе на само са Перолом. Вефик Ефендија понудио је Перолу 10.000 лира и пасош да може одмах ићи куд хоће само да не сведочи у корист Срба. Пероло је одбио рекавши да њему новац није потребан и да ће он ствар једино објективно причати.*) Саслушање тад није обављено већ 17 јула 1862 и ево како оно у преводу са италијанског гласи:

„Године хиљаду осам стотина и шесет друге, седамнајестог јуна у три сата после подне у Београду у канцеларији генералног консула Његовог Величанства Краља Италије.

Ми именовани Стеван Скочасо кавалер ордена св. Мауриција и Лазара и т. д. конзул генерални Његовог Величанства Краља Италије у овој резиденцији, а уз суделовање господина Милорада Медаковића, који је нарочито именован као вице-конзул — канцелар за ово дело; у присуству кавалера Евгенија Таста-а генералног конзула Француске и кавалера Фредерика Мерони конзула Прајске.

Сва ова господа била су позвата са расписом од десетог овог месеца издат свима представницима страних сила у Београду, да иста присуствују следећем саслушању:

Пријавио се је на наш позив господин Карло Пероло, који је био очевитац несретном случају, који се догодио петнајестог прошлог месеца по новом иза турске полиције, те да исти господин Пероло посведочи колико је видео и чуо.

Пошто се је господин Карло Пероло заклео на св. Јеванђеље, да ће право казати што је видео и чуо, прешло се је на испитивање. Питан у опште одговори: „Име ми је Карло Пероло, рођен сам у Сијени (Пијемонт) имам двадесет и четири године. У служби сам као кувар код конзула италијанског. У мојој отаџбини имам непокретности до осам стотина динара. Никад нисам био осуђиван, нити посла имао са судовима или са полицијом. Овде немам ни својте ни дужника нити сам с киме интересован“.

* Цео разговор је вођен на италијанском језику кога је Вефик ефендија добро знао.

Позван да каже све шта је видео и чуо о случају који се десио петнајестог прошлог месеца, иза турске полиције или касарне у време које ће он означити, одговори:

„Изашао сам из куће Италијанског конзулата после подне петнајестог јуна с намером да отидем код господина Фраческа Ролена, послужитеља француског конзула и са овим заједно на шетњу одем. Већ сам био прешао Стамбол капију и налазих се баш код нове куће још у радњи мајор Мишине, кад на једанпут чух запомагање једног детета коме је могло бити од 15—16 година. Дете викаше „брзо амо дођите жандари, Турци су убили једног Србина“. Тад опазих једног жандармериског официра који се упути у трк за дететом и прође мимо турске полиције. Из љубопитства шта ће се збити упутих се и ја те стигох официра с дететом. Кад смо дошли близу Чукур Чесме, опазих једног човека који сеђаше на прагу једне куће, мислим преко пута турске касарне. Приближих се томе човеку и видех да је рањен. Близу њега опазих једног турског војника који ми изгледаше као поднаредник, пошто имађаше на рукаву једну жуту и једну црвену белегу. Овај поднаредник иђаше пут оне стране од куда ја долазих, исти бејаше наоружан, сад незнам право, да ли бајонетом или сабљом, али знам да му је о бедру висило оружје. У толико се загледам у рањеника коме тецијаше обилато крв из грла. Рањеник седијаше на прагу једне турске куће наслоњен на вратима исте. Међутим дођоше и жандарми вођени од једнога официра, који бејаше самном стигао, те хотијашу ухапсити оног војника или поднаредника турског. Овај узмицаше пут турске касарне или полиције и недаваше се ухватити већ поче викати. Шта је говорио незнам, пошто је турски викао. Све се више приближаваше турској касарни. У то исто време видео сам с друге стране управ спрођу нас, једног официра са дванајест или четрнајес турских војника, који су били наоружани са пушкама и на истима бајонети“.

Упитан да ли су српски жандарми имали бајонете на пушкама, одговори: „Српски жандарми нису имали бајонете на пушкама, пошто нису носили пушке. Њихово се оружје састојало из једног пиштоља и неке врсте сабље, које су обично носили. Рањеник ког сам за то време могао боље смотрити, имађаше велику рану на левој страни грла, те му глава бејаше на десну страну нагнула. Исти рањеник носаше белу кошуљу и беше гологлав. Могаше му бити 22 до 24 године.

Кад стиже турски официр са његовим војницима, приближи се српским жандармима, који беху опколили оног турског војника или поднаредника; овај поднаредник или турски војник поче нешто да говори својим друговима али нисам могао разумети шта.

Али ми се чињаше да Турци не дадоше уапснити свога друга. Онда један српски жандар или официр пружи руку на турског официра у намери да га удали. Тада Турчин извади сабљу и заману на онога који бејаше руке на њега ставио. Жандарми српски опколише турског официра да га задрже. Видевши турски војници да је њихов официр сабљу тргао и да је опкољен од српских жандарма, нанишанише пушке и опалише на српске жандарме. Тада сам видео где неколико жандарма падоше. Пошто сам се бојао и даље остати на томе месту, стао сам бегати у друштву једног човека, који је био дошао са жандармима и који носаше две тестије за воду. Кад одмакосмо доста корачаји чух понова пуцањ за њима, окренух се да видим да ли је онај човек са тестијама замном. Кад ал видех где паде погођен куршумом у мишку. А други куршум погоди у зид, баш онде где сам ја држао моју руку, за мало је не дирну”.

Упитан, да ли онај човек са тестијама имаше штап или какво оружје одговори:

„Нисам ништа могао опазити, али да је имао какво оружје, зацело бих видео”.

Упитан да ли је чуо што необичнога или пуцњаву или пре него што је из куће изашао или кад је ишао да привати г. Франческа Ролена одговори:

„Нисам чуо док сам био код куће нити кад сам изашао никакве пуцњаве ни нереди, шта више видео сам много света што је изашао на сокак, да се шеће, као што сам и ја сам намеравао. Још сам приметио да жандарми на сокаку са свим мирно пушаху; куд сам се год кретао, приметио сам свугде мир и ред. Први наред и прву пуцњаву приметио сам иза полиције или касарне турске, као што сам мало пре казао”.

Даље испитивање прекинуто је за сада, пошто је већ било 4 и по сата после подне, у које време господа конзули морали се састати у конференцију. Испитивање овог продужиће се 20. о. м. у 3 сата после подне. Пошто смо прочитали гласно ово испитивање господину Карлу Перолу у присуству све горе именоване госпде, исти га је одобрио и с нама потписао и осталом господом конзулима.

Карло Пероло, с. р.; А. Вангани, с. р.; М. Мелаковић, с. р., заст. ген. конзула Русије; Ев. Тастн, с. р., ген. конзул Француске; Ф. Мерони, с. р., конзул Прајске; Ст. Сквасо, с. р., генерални конзул Италије.”

После три дана било је друго саслушање, као допуна првом саслушању, и оно у преводу гласи овако:

„Данас 20 јула ове године у три сата после подне продужили смо ми с осталом господом конзулима испитивање господина Карла Перола, које смо били прекинули 10 овог месеца.

Упитан г. Карло Пероло да ли су српски

жандарми дочим су покушавали задржати турског официра, тргли сабље или узели пушке у руке, или ма које друго оружје одговори: „У њиховим рукама не видех никакво оружје”. — На питање да ли се Срби доватише оружја кад опазеше Турке да на њи нишане одговори: „Нисам видео да су тргли за оружје нити да су га имали”.

Упитан да ли је уверен да ни један жандарм није тргао оружје, одговори: жандари, које сам ја видео, нису никаква оружја у својим рукама имали. Оно пак што се дешавало у средини окршаја нисам могао видети. Но кад су Турци опалили пушке, опазео сам да жандарми српски нису имали у рукама оружје”. На питање да ли су жандарми имали оружја онда, кад су хтели уапсити оног војника турског одговори: „И овде могу посведочити да жандари српски нису имали оружја”.

Упитан да ли је рана онога рањеника била мала или велика, одговори: „Ја нисам могао добро видети колика је рана била, пошто је грло рањеника сувише било окрвављено. Али та рана морала је бити велика, пошто је рањеник држао главу као да му о длаци виси. Кад сам рањеника боље опазео, помислих да је та рана велика и то с леве стране али тврдим да нисам могао добро видети пошто га је крв била облила”.

Пошто смо прочитали ово саслушање и гласно и јасно г. Карлу Перолу, кад је он у свему одобрио и потписао га је с нама и са господином кавалером Мерониом, конзулом прајским, Августом Дозоном, канцеларом генерал конзула француског, који је заступао г. кавалера Гостија и М. Медаковића као заступника генерал. конзула г. Ванганија.

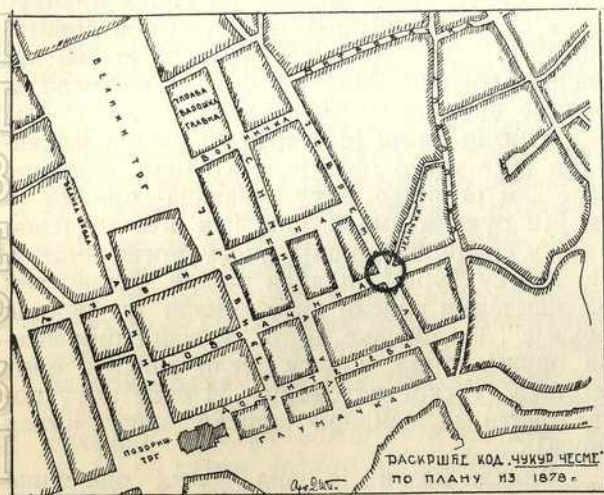
Карло Пероло, с. р.; А. Дозен, с. р., кавалер генерал. конзул Француске; Ф. Мерони, с. р. конз. Прајске; М. Мелаковић, с. р. заступник генерал. конзула Русије; Ст. Сквасо, с. р. генерал. конзул Италије. За верност превода са оригинала јамчи Митар Ст. Љубиша, с. р., драгоман Италијанског посланства.”

*

И из књиге Ј. К. Спрона (Земун 1862) и из сведочења Карла Перола види се да је на чесми погинуо прво један Србин, млад човек од 22—24 године. Замишљати споменик Чукур Чесме као погинуло дете није дакле умесно. Додуше Пероло спомиње једно дете, али изрично вели да је оно трчало да зове жандарма пошто је видело како је на чесми убијен неки човек.

За место где је била Чукур-Чесма не може се ни спорити. Утврђено је још раније да није била код садање, нове Дорћолске цркве већ на раскршћу Добрачине и Јевремове улице. У то раскршће уливала се још једна, сада укинута, улица (некадања Јеличка улица), која је дијагонално невизвала Дунав-

ски крај са Стамбол капијом (Позоришним Тргом). На плану Београда из 1867 види се цела а на плану из 1878, кога доносимо, види

се само да се свршава баш код тог раскршћа и да ју је нова регулација Васине, Југовићеве и Симине улице затворила. Питање старог

изгледа Чукур Чесме исто тако је расветљено. Слика коју ми доносимо у овом броју (из „Венца“ од 1906 год.) показује да је у ствари то био извор каптиран негде даље и да је чесма била у дну а око ње озидан зид. На слици се сама лула из које тече вода не види, већ само чесмин зид.

Чукур Чесму и то као праву спомен-чесму треба дакле подићи на том истом месту. Поставити извесан архитектонско-скулпторски објекат у средини раскршћа није згодно из разлога што су улице уске. Раскршће је некад било много шире али је регулацијом сужено. Не би ли било згодније захтевати да један од сопственика на углу приликом подизања нове зграде засече за 4—5 метара зграду и на том делу обради једну већу фонтану, чије би изграђивање платио фонд пок. Ванђела Томе? Грађевински Одбор би му то могао ставити као услов (сервитуду) са напоменом да на том засеченом углу не сме ставити прозоре. Сама чесма би се израдила конкурсом између наших г. г. вајара а потсећала би по свом техничком уређењу на чесму на Тргу Св. Мишел у Паризу.

Проф. Драг. Костић

Где је била Небојша?

— Прилог историји тврђаве и града Београда —

Где је била Небојша? Чудно питање. Где је и сада, а једна и једина, да би се могла побркати с којом другом. Али баш то што је она данас једна и једина на крвавим бедемима Београда, који су некада били окићени и многим другим кулама, баш то значи — да ова данашња није могла бити она Небојша, она најглавнија кула у одбранбеном систему Београда, каквом се сачувала у народној песничкој успомени, традицији, што ће рећи: у народној усменој историји, а каквом је заиста и морала бити па да стекне славно име и данас живо. А по чему то значи? По оној логици догађаја, по којој и у последњим ратовима знамо да се од седморице војника што су отишли у рат из једне задруге, тројица као пешаци, двојица као артилеријци, један као болничар, један као коморчија, кући вратио само овај последњи.

Па која је то била, и где је то била та права Небојша? Видећемо током овог разлагања. Засада, она је за нас само *знано име незнаног јунака*, као што је на пр. и име косовског хероја Милоша.

Ево шта нам зна о њој рећи народна историја наша: усмена, писана и сликана.

I

Ипак, да је баш ова данашња Небојша, ова на Дунаву, у Доњем граду, она *права*, доказивале би ове чињенице:

1) У Вишњићевој песми о буни на дахије, посталој за време самога Устанка, пре више од стотину година, од савременика ако не и материјалног очевица, каже се за дахије како, од јада

начинише од стакла тепсију,
заграбише воде из Дунава,
па Небојшу кулу изнесоше...

да виде у њој „шта ће њима бити до пошљетка“, па кад видеше да ће погубити главе, а они

потегоше нацак од челика
те разбише од стакла тепсију,
бацише је низ бијелу кулу,
низ бијелу кулу у Дунаво...

Та је „Небојша“, и тада, почетком 19 века, могла заиста бити само ова данашња Небојша у Доњем граду на Дунаву.¹

2) На њу се пак несумњиво мисли у свакако старијој песми народној, у познатој Вуковој Диоби Јакшића. Ту се каже да на деоби

Дмитар узе доњи крај од града
и Небојшу на Дунаву кулу...

Према Вуковом бележењу рачунајући, ова се песма могла формирати најдоцније крајем 18 или почетком 19 века. Али, већ и према самим Јакшићима, према онима који су из те витешке породице понајпре могли ући у народну песничку традицију, према Дмитру и Стевану, синовима старога Јакше, личностима заиста историским с краја 15 века, а више још према вероватној *историској основи* догађаја (деоби) у тој иначе мотивској песми,²) т. ј. према стварном спору бра-

1) Али неће бити без значаја ни то што Вишњић, песник народни, знајући за „Јакшићеву, кулу Небојшу, кулу главну и претставницу одбранбене снаге Београда, и због тога доводећи дахије на њу у по њих кобни моменат, ипак, *не* каже да су и онај значајни *диван* свој одржали на њој, него су тога ради:

пошетали брижни несвесели
низ Небојшу, кулу Јакшићеву,
отшеташе у кабу велику...

да ту диване. Да је тај диван тамо одржан, види се у једном од несумњивих извора Вишњићевих (по А. Гавриловићу у „Градини“ нишкој г. 1899), у спеву земунског књиговеца и књигопродавца Гаврила Ковачевића, у „Пјесни о случајном возмущенију у Србији“, штампаној први пут одмах још 1804 године у Будиму а која „Пјесан“ уопште и не спомиње Небојшу, најмање као место где би се могло диванити. И где би?

2) Прототип те песме вероватно је сачуван у бугарској верзији „Делба на двама братја“ у зборнику Ангелова и Арнаудова „Бугарска Народна Поезија“ на стр. 129, а ту пренета из кн. XXVII Сборника за Нар. Умотворенија, са стр. 216. Види и у Н. Шаулића Н. Пј. (г. 1931).

ће владалаца при деоби државе, према спору између молдавског војводе Богдана и влашког војводе Радула, које је измирио наш владика Максим Бранковић почетком 16 века, — првобитна, основна историска песма о деоби државе између браће владалаца, историских личности,³⁾ могла се формирати већ и у самом том 16. веку.

У тој првобитној историској песми могао је војвода Богдан с братом делити *Кара-влашку* и *Карабогданску* и *Банат* до Дунава, како се сачувало још и у Вуком забележеној верзији; али, у њој није могло бити ни помена при деоби ни о Срему, ни нарочито о Београду и Небојши, који влашкомолдавским војводама никада нису ни припадали. Из те првобитно историске песме биће остатком име *Богдан*, кога имена међу историским Јакшићима никада није било. Значило би да се уметак о Београду и Небојши при деоби браће могао јавити тек у којој познијој верзији, у којој су влашкомолдавске војводе замењене нашом браћом Јакшићима, а то тек пошто су ови у народној песничкој традицији нашој постали већ *типом браће*, нарочито завањене (као на пр. у двома Петрановићевим варијантама, бр. 6 и 7, познатих мотивских песама Вукових „Мујо и Алија” и „Бог нико дужан не остаје”, где се један Јакшић зове Павлом због типом постале Павловице); *типом браће јунака локализованих у Београду и на Небојши*. То локализовање у Београду, али без Небојше, за *Дмитра* Јакшића могло би се, према можда једином податку из Ерлангенског зборника (бр. 59, стр. 70), фиксирати поузданије у 17 в., мање поуздано у 16 в. За оба брата Јакшића у Београду и нарочито на Небојши, такво локализовање није могло постојати у 16 в., већ и стога што таквом локализовању њиховом нема трага ни у 17 веку, кад су могле постојати Богишићем издане бугарштинске песме (бр. 41, 42, 43, 44 и 45) о Јакшићима, међу којима се никада не спомиње *Богдан* него само Стеван и Дмитар, нарочито овај последњи који се као побратим деспота Вука Огњаного, помиње и у несумњиво старијим („сремским”) бугарштинцима (бр. 14, 15, 16) из 15 века, али без ближег локализовања, нарочито без везе са Београдом и Небојшом. Уопште, у свима тим бугарштинским песмама никад се, уз Јакшиће, и не спомиње Београд, још мање Небојша, о којој уопште у Богишићевој збирци нема ни спомена; чак ни у оној десетарачкој песми (бр.

16) о освојењу Београда године 1717 од „принца Александра”, која је песма могла постати, у Приморју, убрзо после самог догађаја, т. ј. *почетком 18. века*. И поред спомињања Београда уз Јакшиће, не спомиње се никако Небојша, поименце, и тако, него само као „бијела кула”, један пут „Јакшина”, ни у Петрановићевим Српским народним песмама из Босне и Херцеговине. Осем тога, ни Београд, ни Небојша се уз браћу Јакшиће не спомиње ни у Рељковићем, у половини 18 века забележеној песми „Јакшићи кушају љубе”; али, ту се већ један од браће зове *Богдан*. Ту је он вероватно упао из познатије „Диобе Јакшића”, што би показивало да је она Вуком забележена верзија њена, из које су напред цитирани стихови о *Небојши кули* у *Доњем Граду на Дунаву*, могла постајати и у *половини 18 века*, или боље, током тога века.

3) Па, идући унатраг за траговима Небојше, можда, и пре тога, током 17 века, када се могла формирати осмерачка женска песма под бр. 209 на стр. 289 у Ерлангенском зборнику, састављеном око 1720, о возарицама што Дунавом возе војводу Дања, док

отвезле га под Београд,
под Небојшу, белу кулу...

И овде се, прво, намеће тумачење да је та „Небојша” баш ова данашња на Дунаву, уз коју су, у оном вештачком пристаништу-заливи, заиста и пристајале лађе; али, могла би се она фраза „под Небојшу” схватити и у оном истом смислу у коме и претходна „под Београд”, т. ј. тако, да би Небојша била истакнута, поновљена у некој врсти апозиције, као најизразитији претставник Београда. Зар не? Ту би нам дакле значење „Небојше” било неодређено: или „баш ова на Дунаву” или „нека друга, најважнија у Београду”.

4) Таква је неодређеност у значењу те и положаја Небојше, беле куле, и у мотивској песми Вуковој Женидби Јакшића Тодора, која се могла формирати тек током 18 века. У њој *Тодор* (име непознато међу историским Јакшићима, усто он се још назива и Јанковим копилетом) каже малом брату Стјепану:

Узми, брате, двије пушке мале
па искочи пред кулу Небојшу,
те избаци двије пушке мале,
скупи нама стотину момака...

Та би Небојша, ипак, могла бити и ова данашња.

5) Али, то се већ не би могло никако рећи за Небојшу у песми Вуковој Порча од Авале и Змајогњанин Вук, у песми највише историској међу свима Вуковим о Јакшићима. Она, ако баш и није савременска, т. ј.

³⁾ У споменутој бугарској верзији они су тек богати сељаци, чобани: Стојан и Никола; ипак, у истом зборнику Ангелова и Арнаудова на стр. 199 у једној мотивом сличној песми пева се о свађи влашких кнезова: Радула и Мирчета исто као и у Вуковој из „друге” књиге: „Радул-бег и бугарски краљ Шишман” (под бр. 76 у издању „Времена”).

www.с.краја 15 или почетка 16 века када су живели сви јунаци што се у њој помињу: Порча, Герзелез, Вук, Јакшићи (за чудо, и једини пут, оба, додуше безимено, место само Дмитра који се обично уз Вука помиње сам), ипак је и без анахронистичког мешања јунака, тако обичнога у песмама мотивским и позним верзијама историских. А, међутим, могла би се узети као сатеренска, тј. постала на терену догађаја, по тачној топографији: Порча на пр. кад полази с Авале на Саву, иде „низ поље Врачара“ а бежи после „уз поље Врачара“. Додајмо још за Порчу, најмање историски познатог, да га под именом *Гази-Борче* г. 1661 спомиње турски географ Евлија Челебија у Споменику Срп. Акад. Н. 42, при опису Београда, напомињући да му се гроб налази на Авали. Биће, дакле, и он један од већих јунака турских, прослављен у борбама око Београда крајем 15 или почетком 16 века. Име му је сачувано, можда, и у банатском селу Борчи, преко од Београда, у селу које је то име добило од њега, као спахије свог, или га оно дало њему⁴). По доста бројним историским елементима, сачуваним у њој, могло би се формирање основне, „историске“ песме о погибији Порче од Авале претпостављати и у 16 веку још, а формирање Вукове верзије, због браће Јакшића у Београду и на Небојши, помаћи бар и у 17 век.

За Небојшу, у овој песми, не каже се да је на Дунаву; напротив, доводи се више у везу са Савом, која се дуж види с ње, те би се могло помислити да се то име везује за прву од обалских кула доњеградских, за ону некадашњу више градске Сава капије, наспрам самог ушћа Савиног. Али, у песми се каже како Вук и Јакшић виде с куле Небојше Порчу не само кад се „покрај Саве фула“ него и кад бежи „уз поље Врачара“. Значи да је састављач и први певач те песме о Порчи познавао Небојшу не у низини, у Доњем Граду и на Дунаву, него негде у Горњем Граду, и то на неком доминантном месту, како усталом и доликује кули команданта тврђаве.

Главно што смо утврдили досадашњим прегледом народне поетске историје, јесте: да и у њој самој, поред знања о овој садашњој Небојши у Доњем Граду на Дунаву, има трага сећању и на неку другу, у Горњем. И још, то сећање на ону другу, не тачно познату, старије је од знања о овој свима нама познатој.

⁴) По Милићевићевој Кнежевини Србији (стр. 65) „Порча је погинуо на Авали, где му се гроб, западно од града и данас (г. 1876) показује“. По Ал. Богича „Опису врачарског среза“ у Гласнику С. Уч. Др. 19 (г. 1865) на стр. 94 — „Са западне стране града на једно сто хвата (200 м.) има један гроб, дуг око 5 а широк 2 хвата, и кажу да је то гроб Порчин“. То је (било?) у близини гроба Незнаног Јунака.

6) Остајући још на терену истраживања података из народне песничке традиције, напоменућемо да се и само *неспомињање* Небојше у њој може сматрати као један податак од значаја. Тако се Небојша не спомиње у тврђави Београда, о којој је углавном и реч кад се пева о борбама око Београда, не само у споменутом већ песмама босанскохерцеговачким Б. Петрановића и у оној „историској“ у Богишићевој збирци о паду Београда г. 1717, него ни у једном фрагменту постанком истодобне историске песме о истом догађају у Ерлангенском зборнику (бр. 19), где вила са Авале пита турског команданта града, Цавер-пашу:

Можеш ли се, пашо, поуздати
у твојега града Београда?

а Небојшу не спомиње ни она, па за чудо ни сам паша у одговору и ако казује више него што га је питала:

Докле ми је града Београда
и у граду — деце јангичара...

Ово *неспомињање* Небојше пада почетком 18 века, почетком аустроугарске окупације Београда (1717).

Исто тако *неспомињање* Небојше у Београду у средини 18 века, на крају аустроугарске окупације Београда (1739), коме је у току те окупације (око 1726) тврђава преграђивана, имамо у једној ако не баш сасвим народној а оно народској песми, савременој, сачуваној у неких 6 преписа, дакле и врло популарној, а објављеној најбоље у збирци Остојић-Ђоровићевој: Српска Грађанска Лирика 18 века (стр. 27—30), у тако названој Песми белиградској. У њој, после предаје Београда Турцима по Београдском миру (1739), предаје мирне, без борбе и рушења, на јадиковање једнога, вероватно католика, и на многа његова питања, као:

Камо твоји тврди бедемови
и на њима велики топови?
Камо куле циглом узидане,
са свих страна лепо уличене?

сам Београд „плачно одговара“:

Сад господа на овоме миру
дадоше ме цару и везиру...
Онда Турци на ме навалише,
лепе баште коњи погазише
и бедеме моје покварише,
превисоке куле предобише (заузеше),
око мене шанце раскопаше...

Ни једну кулу нарочито не спомиње, па ни Небојшу, чак ни при опису изгледа из Срема, од Земуна, у стиховима од 19—24, где се ређа:

Лепо ли се из Срема гледаше
а на брегу где се бијељаше;
још је лепше код Земуна стати,
преко Саве тебе погледати,
где се твоја платна (бедеми) бијељаху...

Од мањег је значаја неспомињање Небојше у Београду још у неким песмама Вуковим о Јакшићима. Тако у оној мотивској Женидби Јакшића Стјепана, у којој би се, у почетним стиховима о нејуначном бекству Митровом, могла назирати реминисценција нека на предају, по схватању народа нашега: издају Београда Турцима у години 1690, по бекству аустриске команде из Београда (пред везиром Ћуприлићем). И по томе а и иначе, ова песма не би могла бити старија од 18 века.

Тако исто а у исто тако мотивској песми Вуковој Женидби Јакшића Митра, формираној тако најраније у 18 веку, јер се види да је само познија прерада мотива који је предметом у песми, забележеној почетком 18 века у Енлангенском зборнику (бр. 59) о Милошу Орићанину који, исто тако без плате служи у истога војеведе Јанка само зато да би му уграбио сестру, или варијанти њеној опет из 18 века у Богишићевој збирци (бр. 18) Бан Милош и сестра Секулова, где се Милош зове и Угрињанин поред Охрињанин, па се на крају и каже да је из Охрида, или... да не тражимо даље варијанте. Уосталом, у овој песми Вуковој, још и врло скраћеној, нема ни стварне прилике да се спомене Небојша, јер се не спомиње ни Београд.

Много је пак више било прилике за то у Вуковој песми, опет мотивској, „Јакшићима двори похарани“, варијанти Богишићеве из 18 века (бр. 45), у којој се пева „како Стјепан Јакшић избоби сестру Маргариту из руку бана морињскога“, или Милутиновићеве под бр. 6 („Браћа“) у Пјеванијама црногорским и херцеговачким (Будим, 1833). Прилика је на пр. била у почетку песме, кад се каже како је Јакшићима, Митру и Богдану, у Ужицу, стигла из Београда књига, која почиње:

У зло сјели два Јакшића млада,
у зло сјели и вино пошпили,
када ваши двори изгореше...

у Милутиновићевој, свакако ближе основној, (и по браћи: Митру и Стјепану, и иначе) помиње се да Турци

поробиле стојна Београда
до Небојше, до Јакшића куле...

Из свега до сада навођенога видимо да се, и на основи само материјала што нам га даје народна стиховна традиција, знало: не само за две разне куле Небојше него да, једно време, бар почетком 18 века, као да није по-

стојала ни једна кула с тим именом, јер се она тада не спомиње у приликама где би се могла очекивати.

II

Да видимо сад шта нам о Небојши знају казати историски документи, писани и цртани.

1) Да се почетком прошлог века, у време Устанка, Небојшом звала ова данашња кула у Доњем Граду крај Дунава, потврђује нам један (бр. IX из г. 1805) од „Докумената о Устанку Срба под Карађорђем Петровићем“ што их је др. А. Ивић исписао из Краљ. Земаљског архива у Загребу и ту издао г. 1920 под наведеним именом. У бр. IX је извештај аустроугарског тумача Флајшхакла, датиран 19 децембра 1805 г. у Земуну, о прелазу његовом у Србима опседнути Београд ради истраге о четири земунске храном натоварене лађе, што су их Турци, натерани глађу, а предвођени Тосун-агом, шефом јаничарским, отели дан раније и превели на своју страну и извукли на пристаниште на Дунаву, и опљачкали. Флајшхакл почиње свој извештај овако:

Одмах сам се упутио тамо (на београдско дунавско пристаниште) и при свом приближавању београдској обали заиста приметих четири споменуте лађе, привезане уз Водену Капију поред Небојше Куле (beym Wasserthor neben dem Nebojsze-Thurm) а целу обалу поседнуту од наоружаних Турака, и на батеријама (терасама) изнад лађа намештене топове а и ове потпуно опкољене од Турака...

Биће у тим Документима свакако још који помен ове Небојше, али како ту нема регистра места, задовољимо се и овим једним тако јасно казаним, да је ван сваке сумње. Неће пак бити без значаја што се у овом извештају, при спомену оружане припреме турске за одбрану отетих лађа, као топова на „батеријама“ и наоружаних Турака на обали, ништа не помиње да је Небојша била поседнута и опремљена као одбранбени објекат.

2) Да је Небојша сниже утока Саве у Дунав, у Доњем Граду, види се и из латински писаног „Спомена Београда негдашњег Сингидуна“, који је последњег деценија 18 века написао Матија П. Катанчић, онда чувени археолог и професор у Будимпешти. Он је, како сам каже, видео Београд године 1781, а осем тога је, као син нашег народа, био одличан зналац и народног језика нашег, на који је превео и Свето Писмо, и познавалац одличан народне традиције и живота нашег, што се види по оправданим његовим замеркама Рељковићевом „Сатиру“ што коло напада као „турски“ обичај. Тај је Спомен његов преведен на наш језик и објављен у Гласнику Др. Срп. Словесности, књ. 5. Ту, на стр. 116—117, Катанчић, сасвим сметнувши с ума

ранији (стр. 115) навод о Небојши из Вранчићевог („Веранциуосовог“) описа Београда од г. 1553, каже ово:

Цео град, осим северне(?) стране, утврђен је jakim зидовима и високим кулама. Она кула, која лежи сниже утока Саве у Дунав, већа је од осталих, и позната је све до данас под именом „Небојша“. У њој су Турци заробљене хришћане обично затварали.

3) У години 1789 и наш је Јован Рајић у спеву Бој Змаја с Орлови, у песми трећој, описивао, чак и са подацима о распореду трупа, јачини њиховој и артилериској опреми, Лаудоново освајање Београда. Спомине и споредне операције са северне стране, са Саве и Дунава, али нигде не спомену Небојшу ни као оријентациони објекат, акамоли као неки важан одбранбени.

4) Да се Небојшом звала кула у Доњем Граду на Дунаву и крајем 18 века, види се и из расправе др. Д. Пантелића „Аустријски покушаји за освојење Београда 1787 и 1788“, штампане ХСVIII Гласу С. Кр. Акад. Н. У документима из бечких архива, на којима др. Пантелић заснива своје причање о припремама за оба неуспела препада на Београд узимањем прво Доњег Града, спомињу се у овоме две капије, на које је требало, пред зору 3 децембра 1787, односно, понова, 17 јануара 1788, да продру препадне колоне; спомиње се капија Диздарева (на Сави) и Небојшина капија (на Дунаву), и то у тексту расправе на стр. 24, 39, 57, 62 и др. А у приложеном оригиналном уговору између наших добровољаца: Јована Новаковића (Чардаклије), Живка Милинковића и Радича Петровића и команде аустријских трупа (барона Алвинција) на дан 15/26 новембра 1787 у Зему-ну, каже се у тачци 3:

3) Живко обештава Небојшину капију отворити и нас на капи(ји) чекати.

5) О другом препаду говори и Прота Матија Ненадовић у Мемоарима (издање С. К. Задруге, књ. 15, стр. 8) и два пута спомиње Су-капију (Водену капију, Wasserthor), уз коју је требало да пристану бродови с аустријском војском и коју су Чардаклија и Ђикић ту ноћ држали отвореном, али не спомиње уз њу кулу Небојшу, као неки одбранбени објекат који би такође требало онемогућити.

Значило би да се Водена капија пред спољашњим дунавским пристаништем (познија „Бандиска капија“) називала тада и Небојшином.

6) Исти је случај и у „Повесници од почетка времена војда српског Карађорђа Петровића“ што је написао Антоније Протић а

објављена је у XIX Споменику С. Кр. Акад. Н. И Протић, на стр. 13, говорећи о нашем препаду на Доњи Град у г. 1806, каже:

Лицем на св. првомученика и архиђакона Стевана (27 децембра) пређу наши бећари и, онако поред бедема, дођемо до капије зовоме Су-капија, нађемо је мало опшкринуту и станемо се утискивати унутра...

Па исто тако, на стр. 12, каже како су Срби те године, ради опсаде Београда и са речне стране, извукли један топ на Немачку аду (Велико острво) „спрема Су-капије београдске“. А ни на једном месту ту не спомиње оближњу Небојшу, ни као оријентациони објекат, још мање као одбранбени против којег би требало и дејствовати.

7) Идући унатраг за траговима Небојше, дошли бисмо у прву половину 18 века, до године 1739 када су Аустријанци по Београдском миру предали Београд Турцима, преудесивши му утврђења и варошка и тврђавска према тада модерним захтевима сталне фортификације. О томе имамо спомена у низу чланака, штампаних под именом „Одломци из историје Београда“ у Годишњицама Н. Чупића, директно у чланку објављеном у Годишњици VIII („Београд 1717—1739“). Ту се на стр. 253 каже:

прави град (тврђава) прерађен је и обновљен тако да је изгледао као сасвим нов... Они стари градски фронтони са стране Саве и Дунава, што су дотада били окићени разним кулама а који су, нешто од прошлих опсада, нешто од времена, биле доста опале, сад су већим делом сасвим разрушене, па је Београд и с ових страна изнова утврђен.

То исто, краће, каже и Т. Стефановић Виловски у брошури *Aus Belgrads Vergangenheit* Wien, 1894, на стр. 32:

...гара турска тврђава са средњовековним кулама и бедемима би срушена (niedergefissen)...

Ту се ето, у оба цитата, Небојша не спомиње поименице; а да ова данашња на Дунаву није тим рушењем захваћена, видимо и по томе што и данас још постоји.

Београдска утврђења имала су да претрпе једно систематско рушење, по одредбама Београдског мира, како се види из текста његовог у Годишњици VIII (стр. 369). По чл. 6 одређује се и рок:

За шест дана по потпису уговора (7 септембра 1739) отпочеће рушење градских утврђења и то у присуству турског комесара.

И Катанчић (Гласник V, стр. 117) каже да су хришћани у рушењу тврдиње провели шест

месеца, а у разваљивању спољашње оградe (варошке), коју су Турци опет после подигли, три месеца.

8) Даље унатраг, дошли бисмо до године 1717 кад је принц Евгеније 18 августа дефинитивно узео Турцима Београд, углавном операцијама са јужне стране, с Врачара. Те су операције детаљно изложене у Годишњаци VII. Ту су чешће, нарочито од стр. 270 до 281, додиривање и операције на води и опсадни напади са стране Саве и Дунава, могло би се рећи „под носем Небојши”, али се ту нигде не спомиње она под тим именом, најмање као неки важан одбранбени објекат, нпр. против батерија у Борчи. Уопште, тврђавски објекти са стране савскодунавске нису тада ни учествовали тако да би могли бити знатније оштећени, још мање рушени.

9) Прелазећи у 17 век, исту ту чињеницу о савскодунавском фронту утврђења треба истаћи и приликом првог освојења Београда од стране хришћанске војске у години 1688. И тада је, 27 августа, отет од Турака углавном операцијама с јужне стране, с Врачара, те савскодунавски фронт није могао ни страдати и остао је готово неоштећен. Стога се у Протићевим излагањима тих борби у Годишњаци V и не спомињу савскодунавска утврђења, те ни Небојша.

10) Али, утолико се више помињу, истинна без именовања и истицања Небојше, о поновном преузимању Београда од стране Турака у г. 1690, у Годишњаци VI. Ту се на стр. 176 каже ово:

Тога дана (8 октобра 1690) по подне букне у граду (тврђави) у такозваној „Оловној кули” ватра, коју војници брзо угасе. Али баш тада, изненада, и брзо једно за другим, загрме три страшна треска. Бежу експлодирала и распрела се три барутна магацина. *Читаве две градске стране бежу се сурвале. Са стране Саве сурвала се сва једна куртина са свим батеријама (табљама за топове) и топовима, и три пуна батаљона пропадну и изгину. Ровови су ту, од земље, топова и људи, тако затрпани и испуњени да је могла ризат преко њих кавалерија да јури. Са стране према Сави и Дунаву порушена је једна градска страна, и 1100 војника отишло је с њом у ваздух или је затрпано. Нису се ту обарали зидови него су се чупали из дубине, издизали из земље и бацали у вис, тако да је камење летело на све стране... чак и на лађе у пристаништу...*

И у Хамеровој Историји Отоманског Царства, у књ. III на стр. 844, спомиње се такође, краће, експлозија и рушење савскодунавског фронта тврђавског као главни узрок паду Београда у руке турске г. 1690. Ту се каже:

Дванаестог дана опсаде паде из војске Халилпашине (са дунавске стране) једна бомба у барутни магацин, који експлодира са огромним рушењем. Све највеће у бекство...

Ни овом приликом се Небојша не спомиње поименице, а не спомињу се ни друге градске куле, обухваћене све много ширим изразом „читаве две стране” тврђаве. Ова данашња, на самој обали Дунава, није могла тада ни страдати.

11) Залазећи дубље у 17 век, налазимо у другој поли његовој, г. 1669, на помен Београда без Небојше у путопису енглеског лекара Брауна (Споменик С. К. А. IX, стр. 35) а на помен и Небојше у опису турског географа и путописца Евлије Челебије. Он је године 1661 путовао по нашој земљи и описивао је. Његов је опис у преводу Д. Чохацића објављен у 42 Споменику С. Кр. Ак. Н. На стр. 8 је опис Београда, нарочито његове тврђаве, доње и горње. Ту се каже:

На западној страни, на углу горње тврђаве, налази се ванредно јако утврђење (t) НАРИН... Ово је утврђење окружено са пет, оловом покривених и округлих кула које се високо у небо дижу. Свака је од њих отприлике велика као Галатска кула у Цариграду. Осем њих, има још велика (u) НЕБОЈША кула, црвена кула, крвава кула, у којима се затварају убице, мрачна кула и Шахин-кула, у којима се држи оружје...

По реду описа, све би ове куле припадале, иако не цитадели „Нарину” ипак ситему горње тврђаве, савскодунавске. Небојша је још нарочито истакнута величином. При опису пак доњег града (v) и пристаништа, то се име не среће нигде.

12) На по века можда пре Евлије Челебије описивао је нашу земљу те и Београд и његову тврђаву други један турски географ-путописац Хаџи-Калфа (Ћатиб-ефендија, умро 1655 у Цариграду). Превод његовог описа из прве поле 17 века издао је Ст. Новаковић у XVIII Споменику С. Кр. Ак. Н. Ту се каже на стр. 63:

У Београду има горњи и доњи град (тврђава). Горњи је окренут Сави и Темишвару и ограђен тврдим и високим бедемима и кулама, од којих се највиша, на средини, по босански зове (r) БЕ-НОВИСА (т. ј. безбедно место). У њој су некада затварани правоверни, а сада у њој стоји оружје.

Новаковић се у коментарима, потпуно оправдано, домишља да је име „Беновиса” настало, погрешком преписача или и самог записивача и то простим претметањем прва два сугласника у речи, од Не-бојша, чије име заиста значи „безбедно место” (Не-бој-сел).

Ни Хаџи-Калфа при опису доњег града и пристаништа не спомиње ту никакву Небојшу. Он каже на стр. 63 само ово:

На ушћу Саве у Дунав (s) *рибарски је трг, пристаниште и царина* београдска. На том је месту султан Сулејман сазидо *кулу* (а она би била баш на месту данашње „Небојше“), од које зидови, опкружујући варош (доњу), покрај њених дућана, воде у горњи град.

Та „Сулејманова кула“, пак, не би могла бити иста са његовом Беновисом у горњем граду.

13) У 17 веку, г. 1659, пре Евлије Челебије а после Хаџи-Калфе, пролазио је преко Београда и поменуо га у писмима својим и Италијан Кјаромани. Та је писма у оригиналном тексту издао у 47 Споменуку С. Кр. А. Н. г. Ј. Томић. У првом писму, датираном горње године у Београду, каже Кјаромани на стр. 102. да се при пристајању бродова аустроугарског изасланства, у ком је и он био, десило и ово:

Пре него што ћемо ући у *пристаниште*, удари већи брод (barca) у један угао (k) *царинарнице casa della dacio*) разбивши себи сву галерију...

Пошто је то изасланство имало посла са врховним претставништвом турске управе у Београду, у горњем граду, несумњиво је да се искрцавало у главном, унутрашњем, пристаништу на Дунаву, баш код данашње „Небојше“, које име ето ни Кјаромани ту не спомиње.

14) Почетком 17 века, г. 1621 и 1626, пролазио је преко Београда и Француз Де-Хеј (Des Hayes), чији је путопис у фрагментима објавио у XXXXVII Споменуку С. Кр. А. Н. г. Ј. Томић, а пре њега, краће, прокоментаришао П. Матковић у 129 Раду Југосл. Акад. Знан. и Умјетн. О београдској се тврђави ту говори врло мало (у Спомен. на стр. 66, у раду на стр. 55). Ту се, по Матковићу, каже:

Београд није сав зидовима (бедемима) (murs) утврђен. Од старинских утврђења (bastions) нема готово никаква трага, а оно, што су Турци саградили, не одговара ни лепоти ни сигурности... Тврђава је дуж Саве ограђена једноставним зидовима без икаквих бедема (sans aucun empart); бране је само четворасте куле с врло малим прокопом (ровом).

15) Зађимо и у 16 век. Крајем његовим спомиње у чешки писаном путопису г. 1591 Вацлав Вратислав и Београд, чији је врло кратак опис саопштен у Раду Југ. Ак. Зн. и Умј. 130, на стр. 126, раније још и у Ненадовићевој Шумадинци за г. 1855 у бр. 2, и гласи:

Ту, на утоку Саве у Дунав, диже се стари град старинског слога, имајући многе куле; двојаки га зид ограђује. Београд је добро утврђен јер има на високом брежуљку тврд градић, ограђен двојаким зидом и *многим високим кулама*, зиданим од четвораста резана камена.

16) Године 1583 има спомена о Београду и о путопису Андрије Волфа и Левина Рима, у истом 129 Раду, на стр. 22:

Леп, тврд и добро саграђен град с тврђавом на вису. Има и доле, према Сави и Дунаву, такође кућа, особито на углу где се стиче Дунав са Савом. Има тврду кулу (тврђаву), те лежи готово као Будим.

17) Мање повољно се изражава о фортификационој опреми Београда Соломон Швајгер у путопису од г. 1577, објављеном у 116 Раду, на стр. 86. Ту се каже:

Платна (Београда) су порушена у доба освојења (1521), тако да је од онда био отвореним трговиштем. Зидови (бедеми) од тврђе нису разваљени, имају лепе и *високе куле јаке*, покривене оловом. Тврђа је пуста, без посаде и наоружања, јер се Турчин не боји ни од Угра ни од Немца.

18) Два узастопна путовања аустроугарског изасланства под вођством Давида Унгнада г. 1571/72 и 1573/78, прокоментарисана су у раду 112 и 116. У опису првога пута за Цариград, каже се о Београду, на стр. 215:

Београд лежи високо и пријатно. Под њим тече од запада река Сава и утиче у Дунав тик зидина града код (m) *Беле куле*, према истоку. У граду (тврђави) нема се шта особита видети, паче унутри је лоше саграђен. Ту је кула која је растрељена а зове се (n) *Бој-се* а напротив ове је друга која се зове (o) *Не-бој-се*. Поменути град чува неколико Турака. Варош пак простире се к југу.

У овом опису, данашња кула „Небојша“ могла би одговарати споменутој „Белој кули“ на ушћу Саве у Дунав, у које се ушће може рачунати цео фронт доњеградског надречног платна још и иза „Небојше“; док би кула „Не-бој-се“ припадала тврђави горњој као и овде први пут споменута наспрамна јој кула „Бој-се“, у којој би се могла тражити она кула „Житарица“ (Hirsethurm), што се спомиње у горњој тврђави према Небојши у Годишњици X на стр. 46. Али, за њу се каже да је срушена још 1521; значи да су је Турци опет подигли.

У истом путопису, при повратку из Цариграда, спомиње се опет Београд, краће, на стр. 238 у истој књизи Рада. Ту се каже:

Београд, на рекама згодно положен, има тврђаву која се истиче по средини, а опкружен је двоструком јаругом. Зидине се руше због турског немара.

19) У опису другог путовања Унгнадовог, и при одласку у Цариград (1573) и при повратку (1578), писац путописа, познати Стефан Герлах, спомиње Београд, описујући много више саму варош, царшију. О тврђави каже први пут у Раду 116 на стр. 16:

Градњи или тврђа са пет високих врлих кула, покривених оловом и лимом(?). Сам град (варош) смештен је деломнице по брежуљку а деломнице по равни. У градињу (тврђави) осем поменутих кула нема ништа особито да се види. Он се састоји из два дела (р и q) оба платном ограђена.

У повратку (1578), описујући опет опширније варош и живот у њој, каже Герлах о тврђави на стр. 56 ово:

Други део Београда је тврђава пространа, која има зидове с опколима као у Цариграду, и пет до шест високих, јаких, оловом покривених кула. Неколико зарђалих топова је на зидинама и кулама. Тврђава се диже на брежуљку а суха јаруга иде наоколо. Пред тврђавом (-идући из вароши горње, раније описане-) пространо је место (Калемегдан?), на којем се диже дрвена кула а на њој звоно са казалом које туче (Сахат-кула?). — Трећи део Београда је град (доња), односно варошица, ограђена зидом, смештена на Дунаву спрема тврђи и поменутом подграђу (Дорхол?), као да лежи у долини, има рђаве куће и неколико дућана.

По саопштењу овог Герлаховог описа у Чедде Мијаговића студији Пре триста година у XXXVI Гласнику С. Уч. Др. на стр. 214, види се да је она дрвена кула на улазу у тврђаву из вароши горње баш „сахат-кула“. Ту се каже:

Пред њом (тврђавом) на пољу стоји дрвена кула са звоном; ту стоји стражар те удара сахате.

20) Године 1567 путовао је, уз Антона Вранчића, о коме доцније, Антон Пигафета, чији је путопис Матковић издао у Стариinama а реферисао о њему и коментарисао га у 100 Раду, одакле и доносимо превод текста о Београду. На стр. 134 каже се:

Град (варош), т. ј. онај део што је ограђен зидом, заједно с тврђавом која је на брежуљку, све скупа не чини одвећ велику варош. Дунав га пере са запада(?) и севера, тврђа пак на источној је страни града (горње вароши), управо на челу Дунава. С ове тврђе, преко брежуљка, претеже се од истока на запад платно које допире

на Дунав до онога места где се Сава излива у Дунав. Овај, знатно Савом појачан, тече на север све до кула градског зида, откуда окреће на исток, перући варош (доњу), која се стере сва у равни под брежуљком на којем је тврђа. Овај се (α) град (доња варош) са северне стране више удаљује од брежуљка него западна му страна, на којој широј страни (северној) према (β) кулу више источном продаје се риба. С овога кула (где је данашња „Небојша“) иде друго платно од севера к југу спојено с (γ) тврђом која је четвораста облика, али знатно дужа од истока на запад. Зидине тврђе врло су добре, опасане јарком који није доста утврђен. На северозападном кулу тврђе друга је тврђавица (δ), такође четвораста лика, са четири торња. Ту се држи стреливо, што се минулих година западило и посве изгорело. — (Путописац је гледао како се изнова градила).

21) У вези са „запаљеним и посве изгорелим стреливом“ и са овде већ споменутом кулом „Бој-се“ у г. 1571, биће и овај податак о једној већој експлозији у тврђави, што нам га даје путопис Ћесарског курира Јакоба Бецека из г. 1564, о ком П. Матковић реферише у 84 Раду. Ту се на стр. 85-86 каже:

У барутану тврђе (на падини савскодунавској) ударила је за невремена (олује) стрела (муња), те је тврђу(?) раскидала, а тим су трпеле и многе куће што су око куле, јер су и оне раскидане.

22) Почетком исте деценије 16. века, пре Пигафете, путовао је преко Београда за Цариград и Аугерије Бузбек и врло, врло кратко поменуо и тврђаву београдску. У првом од четири његова врло опсежна писма, писана латински и врло значајна, штампана у Франкфурту, први пут 1569 а други пут 1629, он, говорећи више о вароши и подграђима, каже о тврђави само једном реченицом:

... На узвишенијем месту има врло чврста тврђава са многим и високим кулама, сазиданим од квадратног камена...

23) У половини 16 века пролазио је, као члан Ћесарског изасланства султану, бискуп пеђујски Антон Вранчић кроз Београд два пута: о одласку у Цариград 1553 и о повратку оданде 1557. Његовим путописом користио се споменути већ П. М. Катанчић у свом Спомену Београда (1789), а исцрпан реферат дао је о њему П. Матковић у 71 Раду. Вранчићев опис Београда даћемо по преводу Матковићевом, јер је преводилац Катанчићев у Гласнику V, баш на најважнијем за нас месту где се говори о Небојши, нешто непоуздан. На стр. 18 и 19 у 71 Раду каже се:

Где је Београд, ту се пружа равно слеме (плато) које носи заједно варош (горњу) и тврђу.

На истоку је четвораста варош а на западу је троугласта тврђа; обоје је многим кулама на старински начин саграђено. Тврђа сама нити је велика нити знаменита грађевина. Уосталом, више је окренута води дочим је од вароши (горње) зидом и двема кулама одељена. Она пак кула, коју народ највише помиње, зове се „Небојска“, али није ни лепа ни знатна грађевина него је огромнија од осталих, јер је на њој звони које звони кад треба на непријатеља навалити.

Осем ове вароши на виенини, што је спојена с тврђавом, има још једна друга варош (доња) која се пружа међу слеменом и Дунавом, а опасана је бредима на углове, како обала захтева. Зидови долазе од горњег града и вароши (горње), пак уз ова оба крајна угла, полаг воде, има побрежна (обалска) тврђава као какав град.⁵⁾

Тој тврђави са кулама не казује имена, а да се ниједна није звала „Небојшом“, види се из ранијег текста. За његову „Небојшу“ видимо да је у комплексу горњег дела тврђаве а не доњег како П. Матковић (стр. 19) мисли да, по М. Ђ. Милићевића Кнежевине Србији, исправља у напомени Вранчињев казивање.

24) Двадесетих година 16 века, после пада Београда, писао је латинске „Коментаре свога времена од 1490 до 1522 у XI књига“ Дубровчанин Лудовик Туберо (Цријевић). Издани су му у II тому Швантнерових *Scriptores rerum hungaricarum* године 1746, од стр.

⁵⁾ Катанчићев преводилац у Гласнику С. Уч. Др. V (стр. 115) преводи то, мало слободније, овако: „Тврђина нити је врло велика нити особито зидана; уосталом више је води окренута и од вароши (горње) зидом и двема кулама одвојена откуда се двоуба зове. На среди између вароши (горње?) и тврђине стоји кула Небојша, под тим именом народу од старине позната... Но осим ове вароши која лежи на брду и са тврђином се сајужава, има друга која се... окружава зидовима... тако да ови на два краја њена од стране еоде градиће на подобје тврђине сачињавају.

111—381. Завршују се падом Београда, у чијем је опису, оскудном детаљима које би могао дати само очевидац, истакнут значај једне куле у Горњем Граду у одбрани његовој. Коментариста Туберо-Цријевић казује нам срећом њено народско име: зове је „звонаром“ (campanaria). То је и најпоузданија а за нас и најважнији податак што га можемо извући из његовог описа борбе, који нарочито одише мржњом на Мезе (Србе), „издајнике отаџбине“. Они су, по њему, „из неверства или из страха“ напустили одбрану доње вароши и пре него што су јој Турци озбиљно загрозили, па запаливши је, повукли се у Горњи град, у тврђаву. Тада су Турци у масама продрли у њу кроз источну капију, гинући од ватре коју су Угри осипали на њих из малих топова са тврђаве. Даље каже:

Турци су из три челична описална топа (*tribus aeneis muralibus tormensis*) довученим ту (у доњу варош), толико потресали тврђаву, да су одбрану њену силом поценили; и како се оштећена већ тврђава морала истовремено са три стране бранити, Угри, услед малобројности своје а пазећи и на то да не ослабе друге положаје, скупише се колико год их је могло више и помагачу се узајамним позајмљивањем помоћи, а не могаху ипак доспети да све бране и све позиције поседују, и бише огромном множином непријатеља опкољени. Турци пак не сматраху довољним ни то што тврђаву нападаху са три стране, јер, заиста, са једне чак куле, коју народ зове звонаром, браниоци тврђаве их бацањем копаља и стрела беху тако притеснили, да су се готово морали повући из опкопа својих.

• Даље наводи како су Турци искористили и тороњ доњеградског франјевачког самостана (*Divae Virginis templum*), који је то роњ био готово једнак с тврђавом, и наместивши на њему мање топове гађали браниоце на бредима горњоградским, а ови опет нису имали топа којим би тај тороњ могли оборити.

(Наставиће се)

Друштвена хроника:

Велешани у Београду

Жижа наше лепе и простране отаџбине, наша Престоница, Београд, из дана у дан привлачи све више посетилаца, како са стране тако и из саме земље. Са освештаним српским гостољубљем Београд дочекује драге госте, увек искрено и усрдно. И ма колико да је Београд усрдан и искрен према свима гостима, мора се признати да му срце живље закуца кад му у госте дођу *наши*. А они долазе из свих крајева наших, бодри и орни, крепки и јаки, задахнути отаџбинским дахом наших гора, опаљени жарким сунцем нашег неба, од њихани жубором наших река и шумом нашег мора, напојени водама наших извора и песмом наших гуслара, с великом, вековном вером у нашу снагу, са старинским поносом и новим тежњама, са жељом да у стиску братске руке осете значај великих жртава које саздаше ову и овакву нашу отаџбину. Они осећају потребу да у престономе граду изразе радост слободе и захвалност за овај највећи дар земаљски.

Покренути овим побудама, скорих дана посетила су нас драга браћа с југа — наши честити Велешани. Са велешанима дошао је и велики број гостију из среза Велешког.

Другог дана свог боравка у Београду, 13. пр. мес. главни претставници Велеса и среза Велешког, отишли су пре подне у Маршалат Двора и уписали су се у књигу.

Истог дана у 5 часова по подне примио је г. Петар Живковић, Претседник Владе, делегацију Велешана. Делегација је предала Г. Претседнику Владе поклон — Оплецац у рељефу, дело велешке индустрије.

Претседник Владе генерал г. Живковић разговарао је са свима делегатима, интересујући се за прилике у Велесу и срезу Велешком.

После ових посета Велешани су разгледали престоницу и околину. Ауто клуб ставио је гостима на расположење аутомобиле.

Идућег дана пре подне, у 11 часова, Њ. В. Краљ примио је у Старом Двору све Велешане, који су заједнички дошли у Београд. На појаву Њ. В. Краља Велешани су одушевљено и дуготрајно клицали: „Живео Краљ!“ Њ. В. Краља пратио је Министар Двора г. Бошко Јефтић а маршал Двора генерал г. Димитријевић и управник Двора генерал г. Вуковић, налазили су се већ у старом Двору.

Пошто се стишало клицање, претседник Велешке општине г. Тодор Живковић, одржао је овај говор:

„Ваше Величанство! Пред Вама су чланови делегације велешког среза, које пред светло лице Његовог Величанства доводи нови живот обојен полетом и идеализмом. Имајући срећу да у прочишћеној атмосфери од пре две и по године па на овамо дишу пуним грудима и да уживају дане мира и спокојства, грађани Велеса и околине спонтано су дошли на мисао да оду и да се поклоне на светом месту Опленцу, те да се тамо у знаку најдубљег пијетета поклоне сени неумрлог Краља Петра I Великог, Ослободиоца, и на тај начин даду израза својој дубокој захвалности за сваколика добра, која су од ослобођења до данас добили и осетили.

И ова посета, као и многобројне друге, израз су новог препородитељског доба, које, како сви осећамо, води нашу отаџбину сунцу напретка, славе и величине. Пресрећан да ми се, као вођи ове делегације, пружила прилика да у име њено могу поздравити Ваше Величанство, нашег узвишеног и љубљеног, највећег народног добротвора, ја у заносу те среће кличем најодушевљеније:

Да живи Његово Величанство Краљ Александар I и његов светли Краљевски Дом.

Говор г. Живковића Велешани су пропратили дуготрајним, одушевљеним клицањем Краљу.

Њ. В. Краљ захвалио се на овом поздраву а онда је ступио у разговор са Велешанима. Краљ је приступио свакоме Велешанину и грађанину среза Велешког и са сваким проговорио по коју реч. Присутне је претстављао Њ. В. Краљу претседник општине велешке г. Тодор Живковић. Поред Велешана било је у Двору становника из свих села среза Велешког. Кад би појединци, на питање Њ. В. Краља, казали из кога су села Њ. В. Краљ би, са изврским познавањем примећивао: „А знам, то је поред Бабуне“ или: „То је с леве стране Вардара, на путу за Штип“ и т. д.

Читав час и по трајала је аудијенција. Ко је имао какву личну молбу, предао је, по наредби Њ. В. Краља, Министру Двора г. Јевтићу.

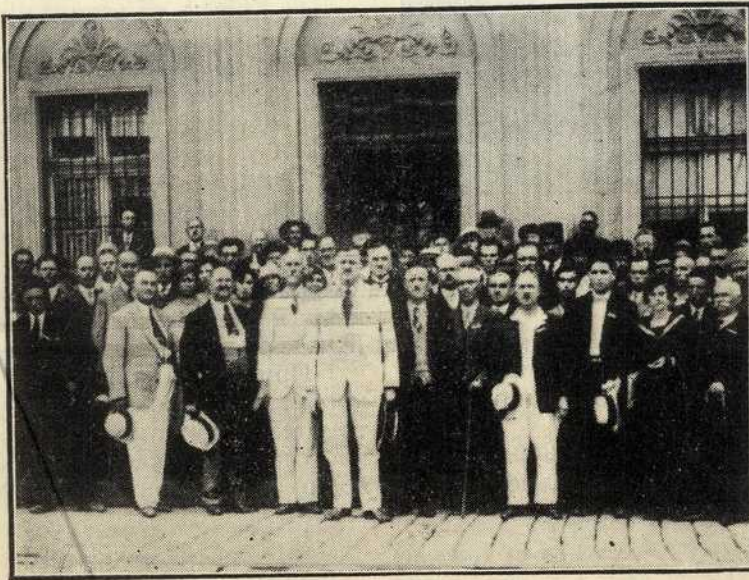
После аудијенције у Двору Велешани су отишли у Београдску општину, где су примљени од стране Општинског суда и одбора и београдских грађана. Делегати су били заузели места у сали за седницу. Вршилац дужности председника општине, потпредседник г. Никола Крстић, поздравио је госте овим говором:

— Господо одборници општине града Београда!

Наша срца испуњена су неизмерном радом што можемо на овој свечаној седници да примимо, као своје госте, претставнике нашег историјског Југа, где је била колевка наше средњевековне славе и вели-

поднесене у минулим ратовима за ослобођење и уједињење југословенске нације. У име Београда ја вам кажем: Хвала вам, браћо и сестре, на тако високом схватању дужности и одавању заслуженог признања главним носиоцима херојске борбе за ослобођење и уједињење нашег народа.

Отаџбина ће вазда, као и до сада, бити захвална својим верним и оданим синовима. Њена захвалност према вама у толико је већа што сте ви, цела Јужна Србија, и пре ослободилачких ратова, поднели беспримерне жртве, чувајући своју националну свест и своју националну српску мисао. И данас, када се тај крај Југославије брзо изграђује,

Велешани са заступником председника Београда и-председником г. Николом Крстићем пред београдском општином

чине, и где данас, после толико страдања и жртава, греје сунце националне слободе.

Драги наши Велешани,

Кад Вам кажем добро сте нам дошли, браћо и сестре, ја то говорим у име целог грађанства нашег престоног града. Срце Београда вечито је куцало за наше јужне крајеве; Београд вас потпуно разуме данас, као што је разумевао вас и ваша страдања у прошлости под режимом угњетача: ваш бол, био је тада и бол Београда; ваша садања срећа, његова је срећа; ваша радост његова је радост!

Ви нам долазите са једног националног хаџилука. Посетили сте Тополу и поклонили се сенима оснивача и творца Велике и моћне отаџбине, сенима Вожда Карађорђа и Краља Петра Великог Ослободиоца. Затим сте били на врху Авале и ту положили венац на гроб Незнаоног јунака, који симболише сва страдања и све жртве

можда са више напора и жртава од других, држава чини свету дужност према Јужној Србији. А та изградња, будите уверени, неће застати, она ће бити све бржа и бржа, јер је вашем напретку и вашој срећи поклоњена особита пажња са највишег места. Ви знате, да овде о томе нарочито не говорим, колико наш узвишени Владар (живо и дуго-трајно клицање: „Живео Краљ!“ у целој дворани) води бригу о вашем напретку. А и пре неколико часова о томе сте се, сви ви и понова лично уверили, јер сте имали то задовољство и ретку срећу да будете примљени код Његовог Величанства Краља и били сте у могућности, да непосредно осетите велику душу Владаочеву, као и да своје жеље непосредно саопштите своје Владару. Зато вас позивам, желећи вам добродошлицу и пријатан провод у Београду, да у знак дубоке захвалности и неизмерне оданости, кликнемо из свег срца нашем љубљеном Владару: „Живео Краљ и Краљевски Дом!“

Следујући позиву г. Крстића, присутни кличу трократно Њ. В. Краљу.

Поклон Велеса Београду: рељеф Опленца — дело велешке индустрије

На овај топли поздрав г. Крстића одговорио је одборник Велешке општине г. Антоновић, који је свој говор завршио овим речима:

— Пријем на који смо овде наишли јасно нам је рекао, колика је велика љубав Бео-

града, као престонице, према нашем патничком, али славном и слободном Југу. Том нашем Београду, који је водио и носио лучу слободе и у кога су са вером гледали наши преци, ми се данас клањамо и у знаку братске, искрене љубави и најпотпуније решености, да смо свагда и одано свом снагом уз њега, пружамо му овај поклон, као видан знак онога што искрено рекосмо, кличући да живи дична престоница, наш славом увенчани Београд!"

По свршеном говору г. Антоновић предаје поклон примећујући: „То је наша велешка индустрија“.

Поклон је црква на Опленцу израђена рељефно — производ велешке индустрије.

Г. Крстић се захваљује на поклону и каже: *Чуваћемо овај поклон као реликвију, јер је доказ неизмерне љубави која спаја престоницу са Велесом. Живели Велешани!* Присутни се одзивају узвицима: „Живели!“ Велешани кличу: „Живели Београђани!“

Овим је завршена свечана седница. Сви учесници одвезли су се потом у Топчидер, где је Београдска општина приредила гостима свечани банкет. На банкету је у име општине наздравио и поздравио госте г. Исидор Протић кмет-правник. У име Велешана говорио је г. Тодор Живковић, председник општине.

При крају банкета г. Никола Цураковић, кројач из Велеса, одржао је одушевљен, патриотски говор, који је на све слушаоце учинио снажан утисак. У име наше општине одговорио је г. Јован Мисирлић, општ. одборник.

Здравствена хроника:

Др. **Сергије Рамзин**, шеф Јавне хигијене О. Г. Б.

Хигијенско-медицински преглед Београда

за месец јуни 1931. год.

Проблем асанације града сачињава једну замашну и компликовану задаћу Јавне хигијене и комуналне политике у опште. Питања хигијене станова и радњи, чишћење улица и домова, хигијена дворшита, клозета, осушивање баруштина и мочвара, сузбијање инсеката и штеточина животних намирница и т. д. захтевају велике материјалне издатке и добру организацију целокупне хигијенске службе.

Јавна хигијена ставља пред собом низ асанационих задаћа и решава исте у оквиру оних реалних могућности којима ствари располаже. Решавања појединих задаћа, стављање истих на дневни ред стоји у вези такође, и са сезонским условима и потребама.

Крајем пролећа, а нарочито лети сузбијање инсеката сачињава једну акутну асанациону задаћу, јер инсекти не само да су непријатни и досадни обитавачи људских насеља, него су и опасни непријатељи нашега здравља. Имајући у виду велики значај сузбијања инсеката и уопште решавања ентомолошких питања, надлежни општински фактори поклонили су нарочиту пажњу ентомолошким питањима. Суд општине је усвојио организацију специјалне ентомолошке службе као занета потребне и корисне по интересе становништва.

Муниципална ентомологија тек почиње да се развија. Има неколико општина у Северној Америци, које су увеле код себе рад ентомолога као важну службу санитета. Такође се у Немачкој и Италији, као и у другим земљама поклања пажња ентомолошкој служби и у низу осталих комуналних питања.

Задачи муниципалне ентомологије су веома обилни и имају следеће правце рада:

1.) Проучавање и сузбијање инсеката штетних по здравље људи и домаћих животиња;

2.) проучавање и сузбијање штеточина, животних намирница и сваковрсног материјала.

У непосредни задатак општинскога ентомолога у Београду спада сузбијање комараца, мува, стенца, бубашваба, мрава и т. д. Број штеточина животних намирница исувише је велики да би оне овде могле бити набројане. Ипак треба споменути да су инсекти који се налазе у разноврсним намирницама и кваре их, штетни не само зато, што уништавају намирнице, и загађују исте својим отпацима, већ и због отрова, који луче поједини од њих. Исто тако извесне штеточине служе као споредни домаћини за хелминте, глистe. Без сумње штеточине намирница имају прави медицински значај и спадају у оквир медицинско-муниципалне ентомологије.

Специјално географско-климатски услови Београда врло су повољни за множење многих врста инсеката. Топла клима, дугачак вегетациони период, прилично велика количина атмосферског талога стварају повољне услове да се инсекти рано у пролеће пробуде и развију више генерација.

Велике реке око Београда, које плаве околину, остављају, после поплаве, велики број бара и барица које се не осуше у току целог лета, што ствара пуно могућност за развој многих врста комараца.

Нехигијенско стање појединих дворшита, нарочито у извесним реонима Београда, такође сачињава повољне услове за множење мува и других инсеката.

Отсуство ентомолошке контроле при промету извесних материјала фаворизира увоз из унутрашњости сваковрских штеточина, кукца, мољаца и др.

Горе поменуто околности отежавају борбу ентомолога против инсеката и штеточина.

КОМАРЦИ

Главни извор комараца за Београд су баре које преостају после поплаве Дунава и Саве. Упоређујући стање Београда у овом погледу, пре неколико година и сада, видећемо да је старањем Београдске општине већ нестало многих опасних бара, као н. пр. злогласне баре „Венеције“. Али и данас постоји дуж обале Дунава од Калемегдана на десно све до Панчевачког моста велики број бара и барица, које су извори комараца. Ове баре се деле на плитке барице, које се брзо осуше, дубоке басене, напуњене водом од поплава, затим басене који се хране подземним изворима и најзад баре, праве мочваре, које су обично покривене травом.

У половини јуна целокупна површина свих поменутих бара износила је приближно око 6 хектара.

За асанацију бара, опасних у погледу комараца, ентомолошки биро служио се са чишћењем бара од трава и петролизацијом. У току месеца јуна био је петролизован око 1 хектар површине бара.

Уводи се као практична мера за сузбијање комараца, пулверизација се париским зеленилом и гајење специјалне рибе гамбузије.

Сем баруштина које служе за множење комараца важне су све могуће врсте отворених судова и басена у којима вода стоји дуже времена. Овде се обично множе *Culex ripiens* и *Theobaldia annulata*. Пошто су ови комарци непријатни својим наглим нападањем на човека у вечерње доба, то се ради на томе да се сви судови са водом затворе, или да се испразне. У Доњем Граду било је констатовано да постоји 41 комад отво-

рених буради, која су била препуњена ларвом кулекса *пишијенса*. Све су ове ларве биле уништене једноставно прскањем нафте.

За уништавање ларви комараца у великим мочва-рама и баруштинама потребна је велика количина нафте и велики број руковацаца послом па да се та места покрију нафтом. Просечно се узима да на сваки квадратни метар водене површине треба 40 см³ нафте.

Поред анофелеса и кулекса и горе споменуте теобалдије, ове године је опажена у Београду једна интересантна врста комараца, наиме *Aedes vexans*, једна „дивља“ врста комараца, која се појављује свакога пролећа али у малој количини на Калемегдану. Ове се године необично намножила, нарочито на Калемегдану, ова врста комараца, тако да су од почетка маја до краја месеца јуна становници Београда нарочито патили од ове врсте комараца. Крајем јуна број андеса нагло се смањило, али ипак и даље претставља једну очигледну опасност. Поред тога, упоредно са опадањем броја андеса, крајем јуна нагло је порастао број анофелеса, пре-посноца маларије.

Кулексе пишијене опажен је нарочито у великој количини у реону улице Краља Александра, где се у становима врло често могла наћи ова врста комараца на-ишњена људском крвљу. Сем ових врста комараца у Доњем Граду нађен је флеботомус перницозус напојен крвљу. Ово се слаже са опаскама ентомолога (Брагина) из 1921. год. када су били забележени флеботомуси у приличном броју у Топчидеру. 1930. год. било је примећено да се у реону „Неимара“ лети и у почетку јесени налази велики број инсеката, чије је легло у помијарама овог краја. У вези са овим опажањима све те помијаре у току јуна месеца попрскане су нафтом. Ова мера имала је позитиван резултат, јер се за сада не примећују појаве од прошле године. Свега је петро-лизирано у овој сврси преко 350 помијара.

МУВЕ

Сузбијање мува као што смо горе рекли сачињава један од важних социјално-медицинских проблема, јер су муве преносиоци многих заразних клица. Сузбијање мува је једна епидемиолошка задаћа.

Познато је да се за време летњих дана у Београду и његовој околини појављују многобројни ројеви мува. На основу испитивања нашег ентомолога код нас су познате следеће врсте мува:

1. *Musca domestica*
2. *Fania canicularis*
3. *Stomoxys calcitrans*
4. *Calliphora* sp.
5. *Lucilia* sp.
6. *Sarcophaga carnaria*
7. *Grosophila acetophyla*.

Најопаснија а уједно и најмногобројнија је т. зв. „домаћа мува“ коју Американци зову тифусном мувом. Нарочито је позната њена улога у ширењу трбушног тифуса, паратифуса, дизентерије и др. болести а такође је познато да ова мува јако досађује и узнемирује човека.

У почетку рада око сузбијања мува нарочито је обраћена пажња на уређивање сметлишта на Дунаву, побољшање стања на стрводерници, као и терена у близини кланице. У вези са тим на сметлишту су по-

чишћена сва стара места где је ђубре бацано, сва ова места су засута и покривена земљом. Сада се ђубре избацује у један базен који се sukcesивно покрива земљом. Сва превозна сретства на којима се ђубре носи свакодневно се чисте и дезинфикују раствором креолина.

Посматрањем ентомолога потврђено је да се извори мува налазе не само на сметлишту, већ и по ђубрета-рама и сандуцима у приватним двориштима. Због тога се води акција да се врши дезинфекција ђубришта и ђубретарница у двориштима да би се спречило развој мува, јер муве носе своја јаја одмах у избачене биљне и друге отпатке и на тај начин заражено ђубре са милијардама ларви и јаја долази на сметлиште.

ЕПИДЕМИОЛОШКИ ПРЕГЛЕД

У погледу епидемиолошком месец јуни био је ре-лативно повољан. Константован је био свега 71 случај акутних заразних болести за које постоји обилгатно пријављивање. У вези са сезонским условима и кретањем заразних болести, месец јуни, почетак пуног лета, карактерише се незнатним бројем оболења од трбушног тифуса. Сви су ови случајеви спорадични и немају везе међу собом.

Кретање трбушног тифуса за три последња месеца у овој години било је забележено овако: април 3; мај 0; јуни 7.

Дизентерија је такође дала неколико случајева оболења. Месеца јуна било је констатовано 3 случаја дизентерије.

Група акутних оболења дифтерије, шарлаха и црвеног ветра такође је показала мало повећавање броја случајева. Кретање ових заразних болести у току последња три месеца може се видети из ове упоредне таблице:

	априла 25	маја 12	јуна 22
дифтерија	„ 13	„ 10	„ 18
шарлах	„ 19	„ 23	„ 18
црвени ветар			

Код школеке деце кретање заразних болести по основним школама у месецу јуну било је овако: шар-лах 2, дифтерија 4, морбила 43, варицела 2, паротитис епидем. 2.

У прошлом месецу био је настављен рад са пелцо-вањем деце против арапских богиња. Свега је било пел-цовано у општинској амбуланти 378 деце.

У погледу сузбијања акутних, заразних болести, такође и у вези са борбом против инсеката, специјално стеница, у месецу јуну биле су предузете, у великом броју случајева, дезинсекције са цијановим једињењима (Галардијевом течносту). Укупно је било извршено дезинфекција 154. Сем тога извршено је 54 дезинсек-ције на захтев приватних лица, и по наређењу Управе града Београда 29. Свега дезинфицирано је 608 одеље-ња са запремином од 28.473 кубна метра.

ЛЕЧЕЊЕ И МЕДИЦИНСКА ПОМОЋ

Рад санитарних установа на пољу лечења и укази-вања медицинске помоћи може се видети из ових крат-ких података:

У централној амбуланти укупно је било превижено и прегледано 2957 лица.

Хируршко одељење указало је помоћ у 461 случају.

Проблем снабдевања Београда млеком улази у своју завршну фазу

Оснивање централне млекаре постало је данас једно од најактуелнијих комуналних питања Београда. Ово тим више ако се узме у обзир нагло проширење наше престонице и повећани број становништва.

Разумљиво је да се о снабдевању грађана млеком мора повести строгог рачуна, јер данашњи квалитет млека, које нам наше сеоске млекарије продају, у великим случајевима не одговара ни основним хигијенским условима. Ми смо ово утврдили и једном социјалном анкетом, чији су поражавајући резултати објављени преко нашег часописа у рефератима уредника г. Слободана Видаковића, који је по налогу претседништва Суда Општине града Београда, ове социјалне анкете и извршио.

После објављивања ових анкетних открића и врло обимних дискусија о овоме питању у општинском Одбору, на предлог Суда, изабрана је једна специјална комисија, која је ово питање детаљно проучила.

На реферат ове комисије Суд Општине града Београда позвао је данског експерта за млекарство г. Цона Хана, да нам по угледу на данске млекаре створи једну скицу за оснивање једног таквог завода у Београду.

Г. Цон Хан провео је у нашој средини више недеља, студирајући овај проблем до детаља. Г. Хан поднео је Суду О. Г. Б. опширан елаборат и пројекат о подизању Централне млекаре у Београду. Овај елаборат, који је врло обиман и који расправља и предвиђа све евентуалности које би дошле у обзир са оснивањем централне млекаре, умножен је и од стране Суда О. Г. Б. раздељен свима одборницима на седници општинског Одбора од 21. јула т. год.

Г. Хан је прво проучио месце прилике у селима, које Београд снабдевају млеком. У току 10 дана он је пропутовао сва она места, која могу доћи у питање за набавку млека. После обилазке околине он је проучио прилике доношења и продаје млека у самој вароши.

Г. Хан је нашао да се млеко на месту производње продаје у већини места 1—1.25 динара, али има и места где се цена пење на 2 и 2.50, па и на 4 динара (у непосредној близини Београда).

Даље у своме реферату г. Хан даје интересанте податке о броју крава и количини млека, која се добија у околини Београда. Према његовим наводима, у 90 села ближе и даље околине Престонице налази се 35.000 крава, које дају укупно дневно око 175.000 литара млека. За снабдевање Београда могло би се ставити на расположење око 100.000 литара млека док остало иде на домаћу употребу. Сада се у Београд дневно довози око 40.000 литара млека.

На основу својих испитивања г. Хан предлаже подизање централне млекаре у Београду са почетним капацитетом од 50.000 литара млека дневно, с тим да се предвиди проширење на двоструку количину.

За скупљање млека потребно је основати сабирне станице у следећим местима: Жаркову, Железнику, Ресној, Обреновцу, Великом Сопоту, Младеновцу, Гроцкој, Смедереву, Панчеву, Земуну, Батајници, Новој Пазови, Старој Пазови, Инђију, Бешки, Путинцима, Краљевцима, Руми и Митровици. Из свих ових станица млеко би се доносило у централну млеку у Београд, одакле би се продавало конзументима у затвореним бочама, а велико потрошачима у плембираним кантама. Г. Хан сматра, да ће продајна цена млека у том случају бити 3.25 динара. У своме реферату г. Хан је дао и детаљна стручна објашњења.

Ми у овоме броју доносимо један мали извод из стручног дела студије г. Ц. Хана који гласи:

а) Капацитет централне млекаре

— Предлажем подизање централне млекаре за варош Београд са почетним капацитетом од 50.000 литара млека дневно, при чему се мора предвидети лака могућност да се тај капацитет прошири на двоструку количину млека.

Пошто варош вероватно неће предузети ништа да полицијским забранама спречи рад досадашњих лифераната млека, мора се рачунати са тим да ће потрошња млека за пиће с почетка моћи бити покривена од нове централе само делимично.

По тој приближној оцени може се рачунати са дневном потрошњом, с почетка, од 25.000 литара млека. Што ипак инсистирам на поменути капацитет од 50.000 литара на дан разлог је у следећем:

Када се лиферују само првокласни млечни производи, као што ће овде бити случај, потрошња ће према искуству неизоставно расти па ће тиме пре свега млеко све више и више бити трошено. Такође стари лиферанти биће принуђени, да своје муштерије не би изгубили, узимати млечне производе само од централе.

Отуда се има очекивати да ће капацитет од 50.000 литара дневно бити постепено достигнут разумним вођењем посла уз потребно вођење рачуна о бројном стању становништва града.

Што се тиче рентабилитета посла у прво време, то овај с обзиром на горе поменути количину млека од 25.000 литара не игра никакву тако велику улогу да би се исплатило градити мању централу.

б) Избор методе загревања

Под претпоставком да ће мој предлог о подизању једне централне млекаре са капацитетом од 50.000 литара дневно бити усвојен, поставља се одмах једно врло важно питање: коју методу загревања у нашем случају треба да изаберемо.

1.) Загревање на високој температури (тј. загревање одједном на 80° С и преко тога).

80-тих година прошлог столећа заведено је у Данској загревање млека на високој температури, и тако је пронађено да се тиме трајашност млека и бутера знатно повећава кад се сировина подвргне одговарајућем загревању.

Данац проф. Шторх пронашао је да проузроковач пероксидазе у млеку бива уништен загревањем до 80° С и преко тога, што се лако може доказати од њега предложеном Парафенилендиамино - водоникопероксидом реакцијом. Благодарени лакоћи ове методе она је законски уведена у многим земљама.

Постоји читав низ апарата за загревање на високој температури и то отворених Пастерових типова, који су релативно јефтине али код којих прегрејавање иде врло неправилно и зато врло неугодано. Из тога збога ови апарати за прегрејавање пијаћег млека нису за препоруку. Касније пронађени прегрејачи у виду плоча, цеви и двоструких цеви на против су у стању да млеко правилно прегреју до 80° С, па и преко тога, али су знатно скупљи од напред поменутих отворених апарата.

Завођење прегрејавања у прошлом веку значило је тада велики напредак на пољу млечне хигијене, али су модерна истраживања данашњеје показала да је и оно скончано са многим недостацима.

Код метода са прегрејавањем постиже се, до душе, да највећи део садржаја бактерија бива уништен, чиме се трајашност млека до извесног степена повећава и тиме добија извесна сигурност противу инфекција патогеним микробима, које се случајно у млеку нађу, али се ипак доказало да *Колм бацили* и *туберкулозни бацили* чак ни при најјачим прегрејавањима у отвореним Пастеровим апаратима не могу бити са сигурношћу уништени, те да се ита више и у затвореним апаратима мора применити температура и преко 90° С. Спорне извесних трулхих бактерија преживљују прегрејавање у таквим Пастеровим апаратима и остају и после прегрејавања интактне.

На против бактерије млечне киселине овим се прегрејавањем убијају и млеко губи на тај начин своју сопствену заштитну прогиву трулхих бактерија. Отуда долази да млеко третирано по методи високог загрева-

ваља може да садржи врло много бактерија опасних по здравље и ако оно због одсуства бактерија млечне киселине даје утисак потпуне свежине.

Осим тога при високом загревању подвргнути су млечни саставни делови разним хемијским променама, које директно умањују хранљиву вредност млека. Тако на пр. денатурише се албумин а исто тако и глобулин тако да они прелазе у нерастворљиво, па према томе у тешко сварљиво стање.

Пошто слободна и подувезана угљена киселина код употребе отворених система може да побегне то оне драгоцене кречне соли не могу да остану у раствору и стварају са делом денатурираних, белачевинастих материја на високој температури једну врсту млечног камена на загрејаним површинама апарата. На тај начин бивају ове важне хранљиве материје изгубљене за потрошача а осим тога прегрејавање се отежава, а потрошња паре повећава се знатно, пошто овај слој млечног камена делује као топлотни изолатор.

Исто тако се и велики део млечног лецитина уништава загревањем на високој температури.

Затим се убијају сви ензими (ферменти — проузроковачи) млечни, а губе се имунизирајућа и бактерицидна својства млека.

Истовремено уништава се потпуно садржај млека у витаминима С и витаминима групе В, док витамини групе А бивају јако ослабљени.

Осим тога добија млеко при загревању на високој температури један врло непријатан укус од кувања, што неповољно утиче на потрошњу, будући многи људи због оваког укуса млеко не могу да пију.

Најзад да поменемо још да могућност стварања кајмака на млеку пропада услед његовог прегрејавања.

Све што је поменуто важи за ма који облик загревања на високој температури, само у различитом степену разних апарата. Најјаче и најчешће уништавајуће делује лагано загревање на високој температури.

2.) Трајно загревање на високој температури (тј. на темп. од 63° С. при одржавању ове температуре за време од 30 минута).

Метода трајног загревања на високој температури показује исто уништавајуће дејство на садржај млечних бактерија као и обично загревање на високој температури, и ова метода пружа исте сигурности противу патогених бактерија као и она друга. Дејство на Коли бактерије и туберкулозне бациле је без ефектно, као и код методе загревања на високој температури, будући да је и после оваког једног трајног загревања на високој температури у млеку нађено микроба који су били још живи и вирулентни.

Ово долази сигурно отуда што је млеко у ћелијама апарата за време поступка по овој методи подвргнуто таквим условима да се озго на млеку увек јави један слој пене.

Осим тога има ту и термофилних бактерија које изванредно успевају па се *чак и умножавају* при овој температури од 63° С, тако да млеко у многим случајевима после пастеризирања *показује већи садржај бактерија него пре пастеризирања, односно тако да се трајним загревањем на високој температури постиже само нека врста преображаја природе микрофлоре.*

Ове термофилне бактерије додуше нису патогене, али ипак овакав појав утиче неповољно.

Хемијски посматрано одговара утицај трајног загревања на високој температури ономе обичном загревању на високој температури само на блажи начин. Трајно прегрејавање млека, које је изложено атмосферском ваздуху има за дејство да се испуштањем угљене киселине делимично излучују у млеку албумини, глобулини и кречне соли.

Код трајног загревања на високој температури може се млеку сачувати делимична способност за скорување и непријатан укус мање се примећује, док се витамини приближно у истом степену, као и код обичног загревања на високој температури, оксидисањем знатно уништавају.

Даље у своме реферату Г. Ц. Хан на супрот свима досадашњим методама пастеризације и стерилизације, препоручује методу стасанизације о којој говори овако: *3.) Стасанизирање (тј. загревање до 75° С у времену од прилике 15 секунда у Д-р Стасановим апаратима)*

Апарат за стасанизирање пронађен је после четворогодишњих покушаја у Пастеровом институту у Паризу од Д-р Анри Стасанса. Његова метода је од експерта за млечне продукте у Данској, као и осталим државама, примљена једнодушно и призната као најбоља метода за загревање млека. Стасанизирање отклања, на супрот другим методама пастеризације, с потпуном сигурношћу све нормалне патогене микро-органлизме млека, и при томе не наноси штету његовим особинама од вредности. Пошто стасанизирање у једном затвореном систему цеди само по себи се обавља под притиском у отсуству ваздуха, а температура при томе се не пење више него 75° С, то не може слободно и подувезано угљена киселина отићи, и све кречне соли од вредности остају у раствору и користе конзументима. Из истог разлога избегава се таложење албумина и глобулина, тако да се хранљива вредност млека при томе не смањује. Али оно што је главно предимство стасанизирања, то је потпуно заштићавање витамина.

У извештају данске државне покусне млекаре у Хидеру констатује се, да *сви витамини у групама А и В остају у стасанизираном млеку неовређени, а ономад су лекари једне деце болнице у Копенхагену излечили једно дете које је јако било оболело од скорбута, хранећи га стасанизираним млеком као једином храном која садржи витамин С.* Овим се доказује, да исто тако и *С витамини остају недиринути у стасанизираном млеку.*

У постројењима за стасанизирање загрева се млеко са две стране, при чему оно протиче између две површине које се греју у танком слоју од 1 м. м. след активне промене температуре у овоме апарату, можемо се задовољавати са једним загревањем које не премаша 75° С и које не траје дужи од 15—16 секунда, али при чему се постижава одлични бактериолошки ефекат. Данска државна покусна млекара постигла је у времену њеног двогодишњег рада са стасанизацијом један просечни бактериолошки ефекат од 99.94%, т. ј. да се 99.94% претходне микрофлоре сировог млека убије приликом стасанизације. Поред тога, преосталих 0.06% претходних бактерија у великој су ослабљене. Услед тога стасанизирано млеко постојаније је од млека које се на сваки други начин обрађује.

Поред тога је поменута Државна покусна млекара доказала да се сви туберкулозни бацили, све Коли бактерије и сви Вангови изметни бацили, који за човека претстављају пуно опасност и могу изазвати опасни фебрис-ундуланс, са сигурношћу уништавају употребом постројења за стасанизацију. Другим речима стасанизација пружа апсолутну сигурност противу инфекције свих болести, чији покретачи могу потицати из млека, и тако се у потпуности бацили тифуса, дифтерије, ангина-стептококе уништавају већ при ниским температурама. Као један даљи пример бактериолошког ефекта стасанизације, ваља напоменути, да је Завод за испитивање у Килу доказао, да се Коли бактерије већ при самом загревању до 72° С у апарату за стасанизирање са сигурношћу уништавају.

Мора се узети у обзир, да је приликом истих покушаја констатовано, да за постизавање таквих резултата у другим апаратима са цевима и плочама загревање се вршило чак до 87° С. Приликом упоређивања постројења за стасанизирање са цевним апаратима за стасанизирање, увидело се, да се *јаки ефекат приликом стасанизирања мора безусловно приписати обостраном загревању млека у танкоме слоју од 1 мм.*

Ако бих ја требао препоручити један систем за загревање млека, морам безусловно препоручити *постројење за стасанизирање*, при чему напомињем да је исто услед мале потрошње паре у погону крајње економично, и ова метода је у Копенхагену и у свима већим варошима Данске, као и у другим земљама Европе уведена на пуно задовољство".

СЛУЖБЕНИ ДЕО:**Рад општинског одбора:****ЗАПИСНИК****XV Редовне Седнице Одбора општине Београдске, одржане 30. априла 1931. године у 6 часова по подне.**Претседавао Потпретседник г. др. Мило-
слав Стојадиновић.

Деловођа г. Божидар Павловић.

Потпретседник г. Никола Крстић и кмет-
правник г. Исидор Протић.

Од одборника били су г.г.: Д-р Лазар
Генчић, Д-р Љуба Стојановић, Димитрије
Станчуловић, Никола Ђорђевић, Свет. Гође-
вац, Драгољуб К. Милошевић, Јоца Поповић,
Т. Здравковић, Јов. Дравић, Бл. Ј. Антоније-
вић, инж. М. Сокић, Мих. Ј. Ђурић, арх. Ђ.
Бајаловић, Милош П. Радојловић, инж. Јо-
ван Мисирлић, Негослав Илић, Д-р Алексан-
дар М. Леко, Влад. К. Петровић, Д-р М. Не-
дељковић, Триф. Јовановић, Д-р Д. Аранђе-
ловић, Ст. К. Трпковић, инж. К. Букавац,
инж. П. Миљанић, А. Фирт, Тјеш. Старчевић,
Петар М. Гребенац, Д-р Страш. Љ. Милетић,
Милован Матић, Д-р Букић Пијаде, Д-р
Драг. Ђ. Новаковић, Бранко Поповић, Драг.
Матејић, Јосиф Фрид и Богдан Крекић.

1.

Примљен је записник XIV редовне сед-
нице.

2.

Деловођа Одбора саопштава да су се из-
винили одборници г.г.: Милан Радосављевић,
Шемајо де Мајо, Ранко Живковић и Милан
Стојановић.

Претседавајући г. Д-р М. Стојадиновић
поводом смрти великог пријатеља нашег на-
рода пок. Огиста Говена изјављује, да по-
гађа жељу свих одборника, да се седници за
један тренутак да карактер комеморативан,
како би се одала пошта пок. Говену.

За овим је потпретседник г. Никола Кр-
стић одржао следећи говор:

„Пре тринаест дана изгубио је наш на-
род једног великог и у најтежим тренутци-
ма осведоченог пријатеља, а наша Општина
управо наш лепо и поносни Београд, свога
почасног грађанина: умро је Огист Говен,
директор спољне службе у париском днев-
ном листу Журнал де Деба.

Име Огиста Говена познато је широм
наше отаџбине. Сваки писмен грађанин који
чита новине морао је наићи, у време кад су
се на међународним форумима решавала
крупна питања, на изводе из бриљантних
чланака овога великог Француза, у којима је
он бранио нашу праведну ствар.

Пријатељство Огиста Говена за нашу
земљу није било пука случајност нити резултат
личних веза и почаста које је доживео
код нас. Као секретар Дунавске комисије,
кроз пуних 14 година, он је проучавао при-
лике на Балкану и у Централној Европи. И
када је 1908. године, после кратког службо-
вања у Швајцарској, ступио у Журнал де
Деба и преузео спољну службу овог најста-
ријег француског дневника, нико са толико
тачности и прецизности није могао прозрети
у намере Беча, који је баш у томе времену
извршио анексију Босне и Херцеговине, и
устати јавно, кроз ступце свога листа, про-
тиву планова Хабзбуршке политике, а у од-
брану наших светих и кроз векове стечених
права. Одговоран само својој савести, несме-
тан ни од кога, он је из дана у дан отварао
очи културном свету и указивао му на опас-
ност која се ближи. И кад је дошла ката-
строфална 1914, мисаони су људи одали при-
знање Огисту Говену, пророку, који је на
основу познавања ствари и намера Беча и
Берлина претсказивао европски сукоб.

Са истом енергијом и истим познавањем
ствари Огист Говен се кроз све време рата
залагао за праведну ствар мале и напаћене
Србије и целог Југословенског народа. А кад
су се, победом Савезника, пријатељи и не-
пријатељи нашли за зеленим столом и поче-
ли да кроје нову карту Европе, Огист Говен
је у томе такође критичном добу писао у име
савести културног човечанства за бољу и
срећнију будућност Европе. Његово залага-
ње за нашу ствар, кад је било на дневном ре-
ду Јадранско питање, обезбедило му је вечи-
ту захвалност југословенског народа.

Под свежим утисцима његове кампање
за правилно решење Југословенских грани-
ца, Одбор Општине града Београда изабрао
га је за свога почаснога грађанина. То је би-
ло, Господо одборници, онога историског
дана — 30. јануара 1921. год., када је бивши
командант источне војске, Маршал Францу-
ске, наш војвода, Франше Делпер, предао
суду и Одбору, у име владе Француске Ре-
публике, Крст Легије Часте, којим је одли-
кован Београд за своје херојско држање у
најтежим данима непријатељских налета. То-
ме свечаном чину, поред Владе, присуствовао
је и наш прослављени Врховни Командант,

онда регент а данас наш љубљени Краљ Александар I.

Име Огиста Говена као почасног грађанина наше Општине налази се поред имена ондашњег Претседника Француске Републике Александра Милерана, претседника владе Аристиде Бријана и адмирала Лаказа. Јасно вам је, Господо, како су наши претходници у овом дому високо ценили пријатељство Огиста Говена кад су га ставили у исти ранг са водећим личностима француског политичког живота и Француске Марине који су са високих положаја које су заузимали у току рата, на делу показали своје пријатељство према Србији и њеној војсци.

Као почасни грађанин Југословенске Престонице, Огист Говен је остао исти пријатељ наш као што је и раније био. Разумљиво је, Господо, да га је та пажња Београда дирнула, али она није ниуколико утицала на његов рад. И то је баш оно што највише карактерише његову личност. Он нас је волео не зато што ми њега волимо и што нам је требало његово перо и његова речитост, него зато што је до детаља познавао праведну ствар нашега народа. Чврстог и израђеног карактера, неуморан радник, бриљантан писац, Огист Говен је до своје смрти остао убедљив и искрен.

Данас када га више нема међу живим, придружимо се жалости његове породице, његових најближих пријатеља и сарадника из редакције *Журнал де Деба* и узвикнимо из дубине наших срца, у име целог Београда: *Слава и хвала Огисту Говену!*"

Сви су одборници саслушали овај говор г. Крстића стојећи и на крају узвикнули: *Слава Огисту Говену.*

Одборник Д-р Милорад Недељковић предлаже да Општина београдска приреди помен своме почасном грађанину пок. Говену у Недељу 3. маја у Католичкој цркви, на коме би у име Београда присуствовао општински одбор корпоративно.

Одбор једногласно усваја предлог г. Д-р Недељковића.

Деловођа Одбора саопштава, да је одборник г. Ранко Живковић поднео Суду оставку на звање одборника и прочитао је текст оставке г. Живковића.

Затим саопштава да је г. Министар унутрашњих послова поништио одборску одлуку од 5. децембра 1930. године О.Бр. 29177 по жалби г. Павла Карарадовановића на решење Пензионог Фонда бр 70/30.

Потпретседник г. Никола Крстић саопштава, да је општински Суд по једној ескадрили наших авијатичара, који су отишли у Пилзен, послао један поклон граду Пилзену од стране Београда. Тај поклон се састоји из једне велике уметничке слике која претставља

Београд, а коју је израдио сликар г. Литвинов, иначе руски генерал. За време Свесловенског Слета прошле године град Пилзен је такође по једној ескадрили чехословачких авијатичара послао један поклон Београду, један сребрн лаворов венац, и сада се дала прилика Општини београдској, да на овај поклон одговори такође једним поклоном граду Пилзену.

Затим г. Крстић саопштава, да се општински музеј обогатава појединим знаменитостима, које му поједини београђани поклањају. Поред раније учињених поклона, дошли су нови. Тако је г. Дамњан Бранковић, индустријалац из Београда поклатио за збирку музеја Општине београдске једно оригинално писмо Пруског принца Виљема, доцније немачког цара, упућено 5. новембра 1882. године пок. краљу Милану, које је по својој садржини веома интересантно. Затим је г. Бранковић поклатио и један сребрни часовник Кнеза Алексија Карађорђевића, на коме се налази грб Карађорђа израђен у Женеви пре више од 50 година. Исто тако г. Душан Стефановић генерал, поред ранијих поклона, дао је и једну немачку пушку израђену 1915. год. у Немачкој за време самог рата, а коју је он као војни изасланик наше државе у Француској нашао на Верденском бојишту 1916. године.

Претседавајући г. Д-р М. Стојадиновић саопштава Одбору, да је добио писмо од познате добротворке г-ђе Персе Миленковић удове, у коме га извештава да је одлучила да сагради једну школу у Београду о свом трошку за суму од 1,200.000,— динара. Прочитао је писмо г-ђе Миленковић које гласи:

„У вези усменог разговора, који сам имала с Вама, а с обзиром на невоље наше деце основних школа, које сте ми опширно објаснили и које отежавају у највећем степену васпитање и просветно унапређивање наше деце у основним школама, част ми је овим изјавити Вам, да бих била срећна ако бих могла да подигнем једну основну школу, за коју бих утрошила суму од 1,200.000 (један милион двеста хиљада) динара. Школа би носила име: „Задужбина Ристе Миленковића, трговца“, мога пок. мужа, који је нарочито волео малу децу исто као и ја што их волим, тако да ћу одговорити и жељи свога покојног мужа и својој сопственој ако о своме трошку саградим један овакав просветни дом.

Ја бих молила да се та школа сагради, по могућству, на Дедињу, тако да обе моје задужбине: и црква на Торлаку и ова школа буду видне и да се споља нагласи веза ових двеју задужбина. Општина града Београда имала би да да имање потребно за ту школу, да га украси, докле бих трошкове

за саму зграду поднела лично ја из својих сопствених средстава а у износу горње суме. Општина би тако исто имала да спреми потребне планове који би ми се показали претходно на увиђај. Са градњом школе могло би се почети већ у месецу мају ове године.

Ја Вас молим, поштовани Господине Стојадиновићу, да се за ову ствар искрено заузмете и покажете ону исту предусретљивост у погледу даљег извођења грађевине као што сте то показали у усменом разговору са мном, а нарочито Вас молим, да ме о резултату што пре известите.

Вас лично овлашћујем као потпретседника Општине и као културно-просветног радника да и усмено будете у Суду и Одбору општине Београда тумач ове моје одлуке и да настанете да се она што пре изврши."

Одборници су пропратили читање овог писма узвиком: хвала јој.

Претседавајући г. Д-р М. Стојадиновић истиче, да би најзгодније земљиште за ову школу био општински плац на месту где улица Љутице Богдана улази у улицу Госпође Розалије Мортон. Остаје само да се добије одобрење Министарства Просвете да ова задужбина може носити име Ристе Миленковића, према жељи добротворке.

Одборник г. Јован Дравић придружује се изјавама г. Д-р Стојадиновића и изражава захвалност племенитој дародавци. Налази да је најпогодније за школу оно место, које је предложио г. Д-р Стојадиновић.

Одборник г. Ставра Трпковић предлаже, да Суд са неколико одборника лично оде код г-ђе Миленковић и изјаве јој захвалност.

После овога Одбор је дао овлашћење Суду да сам одреди место за подизање ове школе.

Одборник г. Петар Гребенац саопштава Одбору, да је комисија за испитивање рада ветеринара на Кланици завршила свој рад, и поднела извештај, који је већ раздељен одборницима. Овај извештај може се ставити на дневни ред једне одборске седнице да се о њему решава, а може се дати овлашћење Суду да он по закону и Статуту даље поступи и налази да би било најбоље, да се цела ствар остави Суду.

Одборник г. Д-р Драгољуб Аранђеловић моли Суд за обавештења по питањима фабрике хлеба, снабдевања Београда млеком и спровођења канализације, јер су то питања од велике важности, покренута још пре извесног времена, па би требало знати шта је Суд до сада урадио.

Претседавајући г. Д-р М. Стојадиновић одговара, да се на свима овим питањима ради и да ће Суд благовремено обавестити Одбор о одлукама које буду донете.

Одборник г. Ставра Трпковић саопштава да се нови канал на Сењаку затрпава гомилама разне нечистоће, и да се од смрада тешко може проћи туда. Моли да Суд предузме мере да се то спречи и да се надзорни инжињер узме на одговор.

Одборник г. Алберт Фирт моли Суд да извештај комисије о раду ветеринара стави на дневни ред идуће седнице, како би се о њему могло говорити.

Претседавајући г. Д-р М. Стојадиновић одговара да ће Суд то питање узети у оцену.

Одборник г. Ставра Трпковић саопштава да од извесног времена добија претећа анонимна писма и чита два таква писма. Истиче да је жалосна појава и да томе злу треба наћи лека.

3.

Код тачке дневног реда: „Одобрење кредита Суду за набавку једног уметничког објекта”, прочитан је предлог Суда, па је претседавајући г. Д-р Милослав Стојадиновић истакао значај претстојеће десетогодишњице владавине Њ. В. Краља Александра I, истичући да претставници престоничке општине дугују нарочите обзире према своме узвишеном Краљу и руководећи се тим пијететом љубави и пажње према нашем љубљеном Владару, Суд је узео у своје руке иницијативу и споразумео се са општинама града Загреба и Љубљане, да се о десетогодишњици учини уметнички поклон Њ. В. Краљу.

За овим је на предлог Суда ОБр. 10286 Одбор једногласно

РЕШИО:

Да се одобри кредит у износу до 300.000 динара из кога ће општински Суд извршити набавку једног уметничког објекта, који ће бити поклоњен од стране Београдске општине Њ. В. Краљу приликом десетогодишњице Његове владавине.

Овај издатак пада на терет парт. 130. поз. 1. буџета за 1931. год.

4.

На предлог Суда ОБр. 8548 Одбор је

РЕШИО:

Да се ради ликвидације рачуна Влајка Гранжана из Београда, одобри накнадни кредит од Дин. 165,610,02, (сто шесет пет хиљада шест стотина десет и 02/100) за колико је прекорачен кредит од Дин. 220.000 (две стотине двадесет хиљада) коју је суму одобрио Одбор Општине града Београда на својој седници од 4. јануара 1926. год. за проширење механичке радионице Дирекције трамваја и осветлења.

Од суме 165. 610,02.— динара исплаћено је предузимачу Влајку Гранжану на привремену признаницу Динара 150.000,02, те пре-

ма томе остаје да му се исплати од горње суме свега још Динара 15.610,—.

5.

На предлог Суда ОБр. 10456 Одбор је
РЕШИО:

Да се изврши набавка и то:

216 комада патент турпија од 14" крупног реза;

216 комада патент турпија од 14" средњег реза;

216 комада патент турпија од 14" финог реза за суму од долара две хиљаде седам-

десет и три и 60% а на терет партије 115 поз. б. буџета за 1931. год.

6.

На предлог Суда ОБр. 8356 Одбор је
РЕШИО:

Да се изврши набавка три машине „Борос мултиплекс“ од фирме „Борос“ за потребе Отсека за претплату, плативих у 24 једнаких месечних рата без интереса од дана лифEROвања, а по цени 160.000,— динара од комада.

Овај издатак пада на терет партије 122¹/₂ буџета за 1931. годину.

Редни бр.	А. ДИЈАГНОСТИКА	I. група неп. пореза до	II. група неп. пор. од 10-30	III. група неп. пор. од 30-50 д. 25%	IV. група неп. пор. од 50-100 д. 50%	V. гр. неп. пор. од 100-200 д. 100%
1.	Снимак зуба на малом филму	—	30	40	50	60
	Сваки други снимак	—	25	30	35	40
2.	Прсти (2 снимка)	—	50	60	80	110
3.	Шака (стопала, ручни зглоб, скочни зглоб, лакат) 2 снимка)	—	70	90	110	140
4.	Надлактице, подколенице, колено, бут (2 снимка)	—	90	120	150	190
5.	Раме, кук (1 снимак)	—	60	80	100	130
	Сваки други снимак по	—	30	40	58	60
6.	Цела карлица (дете)	—	80	100	120	160
	Цела карлица (одрасли)	—	90	120	150	190
7.	Лобања, паранозалне шупљине (2 снимка)	—	120	150	180	220
8.	Доња вилица	—	30	40	50	70
9.	Вратни пршљенови	—	50	70	94	120
10.	Кичма	—	50	70	90	110
	Кичма сваки други снимак	—	40	50	60	80
	Кичма трансверзално снимак	—	80	100	120	160
11.	Ребра (са просветљавањем)	—	80	110	130	170
12.	Бубрег (на 1 страни 3 снимка)	—	140	180	220	280
	Бубрег (на 2 страни 2 снимка)	—	90	120	150	190
	Бубрег (на 1 великом филму све)	—	90	120	150	190
13.	Плућни врхови, струма, грудни кош (са просветљавањем)	—	80	100	120	160
14.	Плућа, срце једњак (са просветљавањем)	—	140	180	220	280
15.	Желудац (снимање и просветљавање)	—	170	220	260	320
	Желудац (без снимка)	—	70	90	110	150
16.	Црева са баритоном крлизмом (снимање и просветљавање)	—	170	220	260	350
	Црева са баритоном крлизмом (без снимка)	—	70	90	120	140
17.	Обично просветљавање без ортодијаграме	—	30	40	50	60
	Обично просветљавање са ортодијаграме	—	30	40	50	70
18.	Копија на хартији 18.24	—	20	—	—	—
	Копија на хартији 24 30	—	30	—	—	—
	Копија на хартији 30.40	—	46	—	—	—
19.	Диапозитив	—	40	—	—	—

7.

На предлог Суда ОБр. 9267 Одбор је
РЕШИО:

Да се место бив. одборника г. Крсте Гиновића одреди за члана регрутне комисије г. Богдан Крекић, поред осталих одборника

одређених одлукама Одбора од 10. маја 1929. и 8. маја 1930. године.

8.

На предлог Суда ОБр. 9150 Одбор је
РЕШИО:

Да се одобре таксе за рентгенолошке ра-

дове, како су утврђене од стране Стручног Санитетског Одбора, а чији ценовник гласи (види табелу на стр. 838).

9.

Код тачке дневног реда: „Расходовање старог аутомобила II потпретседника и набавка новог”, прочитан је предлог Суда па је одборник г. Танасије Здравковић истакао да би требало набављати велика кола а не мала, јер су потребе Суда велике. У овом случају требало би узети већа кола још из тога разлога, што је разлика у ценама минимална.

Одборник г. Ђура Бајаловић истиче, да је комисија у којој је поред њега био још и одборник г. Миљанић, предложила да се набави већи аутомобил, пошто је разлика у цени мала, а већа кола боље одговарају потребама председништва.

За овим је по предлогу Суда ОБр. 10392 Одбор

РЕШИО:

1. — Да се према извештају комисије од 19. III. 1931. год. расходује аутомобил II потпретседника Општине и прода, пошто би генерална оправка коштала око 43.000,— дин.

2. — Да се набави један нов аутомобил за II потпретседника Општине од фирме „Жикић и Вучо, а према извештају комисије од 27. IV. 1931. год. ОБр. 10352 и то кола марке „Буик — Лимузина Модел 90 од 8 цилиндра” и то на следећи начин:

Фирма продаје овај аутомобил за суму од 175.000,— динара;

Фирма прима расходовани под I аутомобил за 55.000,— динара;

Да се према томе фирми исплати у износу 120.000,— динара.

Овај издатак пада на терет парт. 130. поз. 1. буџета за 1931. годину, а из резервисаног кредита.

10.

Код тачке дневног реда: „Установљење новчане казне од 5,— дин. за она лица која поступају противно прописима § 45 тач. 3. и 5. пијачног реда за град Београд”, прочитан је предлог Суда па је одборник г. Милован Матић изнео неколико примера алкавости и непажње код наше публике, која не води рачуна о разним отпацама већ их свуда баца. У интересу је здравља београђана, да се наместе корпе и да се публика васпита да у њих баца отпатке.

За овим је на предлог Суда ОБр. 9875 Одбор

РЕШИО:

Да се од лица која поступају противно прописима главе XIII. § 45. тач. 3. и 5. пијачног реда за град Београд и праве неред бацањем разних отпадака, као и пљују, изплаћује на име казне по 5,— динара од сваког случаја.

Наплату ове казне вршиће пијачни органи на лицу места од сваког таквог лица, издавањем прописне признанице, на којој ће бити означено, да је износ у 5.— динара наплаћен на име казне за прављење нечистоће на пијаци.

Лица, која ову казну не буду хтела одмах платити, привешће пијачни органи надлежном кварту, који ће ову наплату одмах извршити и даље по закону поступити.

11.

На предлог Суда ОБр. 9456 Одбор је

РЕШИО:

1. — Да се одобре измене оградe потпорних зидова и вијадукта у Гробљанској улици према предлогу Техничке дирекције као и по одобреним плановима ТДБ. 10053/31.

2. — Да се за јединачну цену за радове у вештачком камену дебљине 5 см. усвоје цена од 160,— динара од 1 м² према понуди предузимача на овом послу г. Александра Новаковића, али да се површина има рачунати у неразвијеном стању, т. ј. у вертикалној пројекцији.

12.

Повучена је с дневног реда тачка „Закуп зграде г-ђе М. Јовановић-Кнеселац за смештај IX кварта Управе града Београда”, ради накнадног проучавања.

13.

На предлог Суда ОБр. 8915 Одбор је

РЕШИО:

Да се за потребе Саобраћајног Одељења Управе Града Београда узме под једногодишњи закуп, почев од 1. маја 1931. године до 1. маја 1932. године зграда масе пок. Николе Николића у улици Југовићевој бр. 13 са закупнином од 7.000,— динара месечно, с тим да се плаћа месечно унапред.

Остале услове предвидеће Отсек добара у уговору.

14.

На предлог Суда ОБр. 3208 Одбор је

РЕШИО:

Да се Дирекцији Државних Железница за просторије које заузима Управа Трошарине Општине београдске на Београдској станици, исплати и то:

1) за магацин I у величини од 106 м² који је Општина заузела од 22. јуна 1929. год.; за време од 22. јуна 1929. год. до 31. децембра 1930. год. — — Д. 6.454,08

2) За II магацин у величини 68 м²; за време од 22. јуна 1929. год. до 31. децембра 1930. год. „ 4.140,40

3) За бараку (отворено земљиште) у површини 267 м², од 1. априла 1928. год. до 31. децембра 1930. год., рачунајући по

www.25din.rs од 1 м² годишње — — „ 18.356,25

Укупно да се исплати Дирекцији на име кирије, за сва три објекта до краја 1930. год. „ 28.950,73 (двадесет осим хиљада девет стотина педест и 73%).

15.

На предлог Суда Обр. 8691 Одбор је РЕШИО:

Да се г-ђи Јелени удови поч. Светислава Јојића, бив. благајника наплате осветљења Дирекције трамваја и осветљења исплати сума од 15.666,75 динара на име повраћаја погрешно положене суме у истом износу благајни исте Дирекције.

Издатак пада на терет парт. прихода 10. поз. 17. буџета за 1931. годину.

16.

На предлог Суда Обр. 8634 и 8631 Одбор је

РЕШИО:

1) Да се дужна кирија у суми од динара 1.800,— коју је остао дужан Општини Јован Пауновић, ковач, за закуп општинског земљишта у Дубровачкој улици бр. 33, отпише, пошто се иста није могла наплатити од дужника, због немаштине.

2) Да се дужна кирија у суми од динара 1.050,— коју је остао дужан Општини Мирко Ђураковић, рибар, за општинско земљиште у Дубровачкој улици бр. 33, отпише, пошто се иста није могла наплатити од дужника због немаштине.

17.

На предлог Суда Обр. 8844 Одбор је РЕШИО:

Да се одобри измена регулационог плана, која се састоји из затварања улице Мостар — Св. Саве од трга Мостар до продужења Делиградске улице и до улице Милоша Поцерца, и из делимичне измене регулације Трга пред кафаном „Мостар“ са наменом једног блока за пијацу, како је то у плану плавом бојом учтано.

18.

На предлог Суда Обр. 10379 Одбор је РЕШИО:

Да се усвоји предлог за измену регулације на углу Александрове и Таковске улице, према примедбама г. Министра Грађевина, која се састоји у томе, што се тај угао има засећи под правим углом, тако да нова регулациона линија полази под правим углом од Александрове улице и на одстојање од 59,70 мет. сече регулациону линију Таковске улице.

19.

Повучена је с дневнога реда тачка: „Предлог за измену регулације Позоришног трга“, ради проучавања од стране стручног Техничког Одбора.

20.

На предлог Суда О. Бр. 10273 Одбор је

РЕШИО:

Да се одобри парцелација имања масе Живка Србића у Приштинској и Војводе Протића улици по поднетом парцелационом плану, пошто су стараоци масе дали писмену изјаву, да земљиште које долази под улицама у Војводе Драгомира и Војводе Протића уступају општини бесплатно и без икакве накнаде.

У колико се тиче земљишта које се има узети за проширење Приштинске улице, а према новој измени регулационог плана, Општина ће платити ову површину, кад то земљиште заузме, и ако према важећим прописима буде морала да плати, по цени од 200,— динара за 1 м² на коју су цену пристали и стараоци масе у изјави од 27. априла тек. г. 21.

Повучена је с дневног реда тачка: „Парцелација имања Драге Марковић на Ледињу“, ради накнадног проучавања у посмеду земљишта за парк.

22.

Код тачке дневнога реда: „Признање го дина службе службеницима Дирекције трамваја и осветљења“, Одбор је РЕШИО:

1. — На предлог Суда Обр. 8022.

Да се Ивану Митровићу, дневничару-партивођи у Отсеку радионице Дирекције трамваја и осветљења призна укупно на дан 1. априла 1931. год. 1. год. 3. мес. 9. дана службе и да се према томе преведе у III. групу 1. степен, са основном платом од динара 9.600,— годишње, на положај партивође — в. д. пословође са положајном платом од 17.400 дин. годишње, с тим да му се принадлежности имају рачунати од 1. априла 1931. год. на терет парт. 114. позиц. 37. буџета за 1931. год., а признати степен му тече од 21. јуна 1929. год.

2. — На предлог Суда Обр. 8021.

Да се Драгољубу Станисављевићу дневничару-бравару у отсеку радионице Дирекције трамваја и осветљења призна укупно на дан 1. априла 1931. год. 4. год. и 26 дана службе и да се према томе преведе у IV. групу 2. степен, са основном платом од дин. 9.360,— годишње, на положај бравара са положајном платом од 12.000,— дин. годишње, с тим да му се принадлежности имају рачунати од 1 априла 1931. год. на терет парт. 114. позиц. 32 буџета за 1931. год., а признати степен му тече од 4. марта 1930. год.

3. — На предлог Суда Обр. 8020.

Да се Крсти Живковићу дневничару-бравару у Отсеку радионице Дирекције трамваја и осветљења призна укупно на дан 1. априла 1931. год. 3. год. 6. мес. 25. дана службе и да се према томе преведе у IV. групу 2. степен, са основном платом од дин. 9.360 годишње, на положај бравара са положај-

ном платом од 12.000,— динара годишње, с тим да му се припадности имају рачунати од 1. априла 1931. године на терет парт. 114. позиц. 32. буџета за 1931. год., а признати степен му тече од 5. септембра 1930. год.

4. — На предлог Суда ОБр. 8019

Да се Тиославу Мојсиловићу дневничару-стругару у Отсеку радионице Дирекције трамваја и осветљења призна укупно на дан 1. априла 1931. год. 11. месец и 7. дана службе и да се према томе преведе у III. групу 4. степен, са основном платом од Дин. 13.200,— годишње, на положај стругара-мајстора са положајном платом од 16.800,— дин. годишње, с тим да му се припадности имају рачунати од 1. априла 1931. год. на терет парт. 114. позиц. 35. буџета за 1931. год., а признати степен му тече од 23. априла 1928. године.

5. — На предлог Суда ОБр. 8018.

Да се Илији Поповићу дневничару-ковачу у Отсеку радионице Дирекције трамваја и осветљења призна укупно на дан 1. априла 1931. год. 5. год. 4. месеци и 25. дана службе и да се према томе преведе у IV. групу 2. степен, са основном платом од динара 9.360 годишње, на положај ковача са положајном платом од 12.000,— дин. годишње, с тим да му се припадности имају рачунати од 1. априла 1931. год. на терет парт. 114. позиц. 33. буџета за 1931. год., а признати степен му тече од 5. новембра 1928. год.

6. — На предлог Суда ОБр. 8017.

Да се Мирку Андрејићу дневничару-столару у Отсеку радионице Дирекције трамваја и осветљења призна укупно на дан 1. априла 1931. год. 5. год. 1. месец и 21 дан службе и да се према томе преведе у III. групу 2. степен, са основном платом од динара 10.800,— годишње, на положај столара-мајстора са положајном платом од дин. 16.800,— годишње, с тим да му се припадности имају рачунати од 1. априла 1931. год. на терет парт. 114. позиц. 37. буџета за 1931. г., а признати степен му тече од 9. фебруара 1929. год.

7. — На предлог Суда ОБр. 8016.

Да се Браниславу Драгутиновићу дневничару-фарбару у Отсеку радионице Дирекције трамваја и осветљења призна укупно на дан 1. априла 1931. год., 3. год. 8. месеци и 8. дана службе и да се према томе преведе у IV. групу 2. степен, са основном платом од дин. 9.360,— годишње, с тим да му се припадности имају рачунати од 1. априла 1931. год. на терет парт. 114. позиц. 41. буџета за 1931. год., а признати степен му тече од 22. јула 1930. године.

8. — На предлог Суда ОБр. 8015.

Да се Милутину Миливојевићу дневничару-бравару у Отсеку радионице Дирекције трамваја и осветљења призна укупно на дан

1. априла 1931. год., 1. год. 9. мес. 17. дана службе и да се према томе преведе у III. групу 1. степен, са основном платом од динара 9.600.— годишње, на положај бравара-мајстора са положајном платом од дин. 16.800,— годишње, с тим да му се припадности имају рачунати од 1. априла 1931. год. на терет парт. 114. позиц. 32. буџета за 1931. г., а признати степен му тече од 13. јуна 1929. г.

9. — На предлог Суда ОБр. 8014.

Да се Љубиши Николићу дневничару-бравару у Отсеку депоа Дирекција трамваја и осветљења призна укупно на дан 1. априла 1931. год. 4. год. 1 мес. 13. дана службе и да се према томе преведе у IV. групу 2. степен, са основном платом од дин. 9.360,— годишње на положај бравара са положајном платом од дин. 12.000,— годишње, с тим да му се припадности имају рачунати од 1. априла 1931. године, на терет парт. 114. позиц. 48. буџета за 1931. год., а признати степен му тече од 17. фебруара 1930. год.

10. — На предлог Суда ОБр. 8013.

Да се Влади Лекићу дневничару-бравару у Отсеку Депо-а Дирекције трамваја и осветљења призна укупно на дан 1. априла 1931. год. 6. год. 2 мес. 2 дана службе и да се према томе преведе у IV. групу 3. степен, са основном платом од дин. 10.320.— годишње на положај бравара са положајном платом од дин. 12.000.— годишње, с тим да му се припадности имају рачунати од 1. априла 1931. г. на терет парт. 14 позиц. 48 буџета за 1931. год., а признати степен му тече од 28. јануара 1931. год.

11. — На предлог Суда О.Бр. 8012.

Да се Марку Цолићу дневничару-бравару у Отсеку Депо-а Дирекције трамваја и осветљења призна укупно на дан 1. априла 1931. год. 5. год. 3 мес. 6 дана службе и да се према томе преведе у IV групу 2 степен, са основном платом од дин. 9.360 годишње, на положај бравара са положајном платом од дин. 12.000 годишње, с тим да му се припадности имају рачунати од 1. априла 1931. год. на терет парт. 114. позиц. 48 буџета за 1931. год., а признати степен му тече од 24.-XII-1928. год.

12. — На предлог Суда О.Бр. 8010.

Да се Милошу Каралићу дневничару-бравару у Отсеку Депо-а Дирекције трамваја и осветљења призна укупно на дан 1. априла 1931. год. 4. год. 5 мес. 7 дана службе и да се према томе преведе у IV. групу 2. степен, са основном платом од динара 9.360.— годишње, на положај бравара са положајном платом од 12.000.— динара годишње, с тим да му се припадности имају рачунати од 1. априла 1931. год. на терет парт. 114. поз. 7. буџета за 1931. годину, а признати степен му тече од 23. октобра 1929. год.

13. — На предлог Суда О.Бр. 8009.

Да се Николи Гачићу дневничару-електричару у Отсеку Депо-а Дирекције трамваја и осветљења призна на дан 1. априла 1931. г. 7. год. 11 мес. службе и да се према томе преведе у IV. гупу 3. степен, са основном платом од динара 10.320.— годишње на положај електричара са положајном платом од дин. 12.000.— годишње с тим да му се припадности имају рачунати од 1. априла 1931. год. на терет парт. 114 позиц. 9. буџета за 1931. год. а признати степен му тече од 1. маја 1929. год.

14. — На предлог Суда О.Бр. 8008.

Да се Станоју Тимилићу дневничару-шоферу у Отсеку Депо-а Дирекције трамваја и осветљења призна укупно на дан 1. априла 1931. год. 4. год. 10 мес. 8 дана службе и да се према томе преведе у IV. групу 2. степен, са основном платом од дин. 9.360.— годишње, на положј шофера са положајном платом од дин. 12.000.— дин. годишње, с тим да му се припадности имају рачунати од 1. априла 1931. год. на терет парт. 114. позиц. 55. буџета за 1931. год., а признати степен му тече од 22. маја 1929. год.

15. — На предлог Суда О.Бр. 8007.

Да се Кости Лазаревићу дневничару-чувару машина у Отсеку парних машина Дирекције трамваја и осветљења призна укупно на дан 1. априла 1931. год. 3. год. 8. мес. 10 дана службе и да се према томе преведе у IV. групу 2. степен, са основном платом од дин. 9.360.— годишње, на положај чувара машина са положајном платом од 12.000.— дин. годишње, с тим да му се припадности имају рачунати од 1. априла 1931. год. на терет парт. 114. позиц. 14. буџета за 1931. год. а признати степен му тече од 20. јула 1930. године.

16. — На предлог Суда О.Бр. 8006.

Да се Војиславу Тиболду дневничару-чувару машина у Отсеку парних машина Дирекције трамваја и осветљења призна укупно на дан 1. априла 1931. год. 4. год. 9. мес. 22 дана службе и да се према томе преведе у IV. групу 2. степен, са основном платом од дин. 9.360.— годишње, на положај чувара машина са положајном платом од динара 12.000.— годишње, с тим да му се припадности имају рачунати од 1. априла 1931. год. на терет парт. 114. позиц. 14. буџета за 1931. год. а признати степен му тече од 8. јуна 1929. г.

17. — На предлог Суда О.Бр. 8005.

Да се Ивану Бравићу дневничару-надзорнику у Отсеку ложионице Дирекције трамваја и осветљења призна укупно на дан 1. априла 1931. год. 6. год. 5 мес. 10 дана службе и да се према томе преведе у IV. групу 3. степен, са основном платом од динара 10.320.— годишње, на положај надзорника са положајном платом од дин. 10.2000.— годишње, с тим да му се припадности имају рачу-

нати од 1. априла 1931. год. на терет парт. 114. поз. 22. буџета за 1931. год. а признати степен му тече од 20. октобра 1930. год.

23.

Код тачке дневног реда: „Признање година службе”, Одбор је

РЕШИО:

1. — На предлог Суда О.Бр. 18932.

Да се г. Божићу Божићу, инжењеру инжењерског Отсека Техничке дирекције, призна за напредовање у општинској служби (3) три године приватне инжењерске праксе.

2. — На предлог Суда О.Бр. 6738.

Да се г. Николићу Љубомиру, шефу Главног Књиговодства, призна за напредовање у општинској служби (10) десет година приватне стручне службе.

3. — На предлог Суда О.Бр. 7371.

Да се г-ђи Бркић Гордани, писару Деловодства Одбора, призна за напредовање у општинској служби (1) једна година проведена у државној служби.

4. — На предлог Суда О.Бр. 9792.

Да се г. Шкољнику Ивану, шефу Књиговодства Управе Водовода, призна за напредовање у општинској служби (8) осам година, три месеца и осамнаест дана проведених у државној и приватној служби.

Да се г. Мирчићу Миливоју, помоћном секретару Војног Отсека Општег Одељења, призна за напредовање у општинској служ-

5. — На предлог Суда О.Бр. 28347.

Да се г-ђи Нешовић Вукосави, телефоби време од (2) две године (1) један месец нискињи, призна за напредовање у општинској служби време од (1) једне године (8) месеци и (10) десет дана проведених у Окружном Уреду за осигурање радника.

6. — На предлог Суда О.Бр. 28755.

и (8) осам дана проведених у државној служби.

7. — На предлог Суда О.Бр. 26823.

Да се г-ђи Стерђевић Вукосави, писару Контролног отсека Привредно-финансијског Одељења, призна за напредовање у општинској служби време од (5) пет година (2) два месеца и (28) двадесет осам дана проведених у државној служби.

8. — На предлог Суда О.Бр. 8138.

Да се г. Добрићу Милану дезинфектору Одељења за социјално и здравствено старање, призна за напредовање у општинској служби време од (3) три године и (9) девет месеци државне службе.

24.

На предлог Суда О.Бр. 10264 Одбор је

РЕШИО:

Да се испорука 500 м³ ломљеног камена и 300 м³ туцаника потребног за дрвљење калдрмисања улице Љутице Богдана од Ау-

токоманде до Булијеве виле на Дедињу уступи техничком предузећу „Фундобетон“ из Београда према његовој понуди од 23. IV. 1931. год. т.ј. по јединачној цени од 119.— динара за 1 м³ ломљеног камена и 139.— динара за 1 м³ туцаника франко градилиште уфигурисано, свега за суму од 101.200.— динара, с тим да материјал према понуди буде из мајдана „Стражевица“ и да одговара по квалитету поднетом уверењу.

Ова лиферација као вишак радова уступа се поменутом предузећу као предузимачу главног посла на калдрмисању поменуте улице, који му је посао уступљен одлуком Одбора О.Бр. 24269 од 10.-X.-1930. год.

Издатак за овај вишак да падне на терет зајма од динара 125.000.000.— тач. 6 а из већ ангажованог кредита од динара 1.701.360.— по решењу Суда Т.Д.Бр. од 16.-IX.-1930. год.

25.

На предлог Суда О.Бр. 7488 Одбор је

РЕШИО:

1. — Да усваја протокол колаудовања извршених радова на изради калдрме и канализације у Кланичком кругу, који је посао извршио предузимач г. Милош С. Поповић према одлуци Одбора О.Бр. 21684 од 12.-IX. 1930. год. и решењу Суда Т.Д.Бр. 25405 од 17.-X.1930. год. и чија је вредност по ревидованом окончаном рачуну утврђена у динара 462.488.74.—

2. — Да се предузимачу г. Поповићу исплати горња сума по одбитку већ примљене рате у 269.910.40 динара т.ј. сума од динара 192.573.34 по одбитку свих такси и дажбина по закону.

3. — Да се предузимачу врати 5% допунска кауција у суми од 13.495.52 динара, која је била задржата приликом исплате прве рате.

4. — Да се суперколаудација овога посла, према тач 4. под а) протокола колаудације има одржати 6. јануара 1932. године.

5. — Да целокупни издатак падне на терет унутрашњег зајма од 125.000.000.— динара тач 3. распореда о његовом утрошку, а из већ ангажованог кредита по одлуци Одбора О.Бр. 21684 од 12.-X.-1930. год.

26.

На предлог Суда О.Бр. 10266 Одбор је

РЕШИО:

1. — Да одобрава у целости рад комисије одређене решењем Суда А.Бр. 9221 од 25. IV. 1929. год и решењем Суда Т.Д.Бр. 8552 од 14.-VIII.-1929. године за колаудовање II. групе радова на калдрмисању београдских улица, који је посао извршило А.Д. за Трговину и Индустрију по уговору закљученом између Општине београдске и поменутог друштва 22.-VI.-1927. године на основу ре-

шења Суда од 31.-V.-1927. год. и одлуке одбора од 4.-VI.-1927. год. А.Бр. 9895 који је уговор потврђен код кварта Варошког I.-VII. 1927. год. под Бр. 16773.

II. Да према том одобрава општи извештај колаудирајуће комисије од 29.-III.-1930. године заједно са протоколима колаудације, окончаним рачунима и ревидованим табеларним прегледом у суми од динара 15.582.677.73 за калдрмисање следећих улица које сачињавају II групу радова и то: Краља Милутина, Београдске, Св. Саве, Балканске, Кн. Милетине, Цетињске, Краљице Наталије, Гробљанске, Господар Јованове, Капетан Мишине, Његошеве, Ресавске, Студеничке, Трга Славија, Шумадијске, Дубровачке и Макензијеве.

III. Да се предузећу А.Д. за Трговину и Индустрију исплати поменута сума у тач под II. овога решења по одбитку свих раније примљених рата, такса и осталих дажбина по закону.

27.

На предлог Суда О.Бр. 7333 Одбор је

РЕШИО:

1. — Да усвоји у свему протокол колаудирајуће комисије са окончаним рачунима за радове III. групе калдрмисања, које је извршило по уговору из 1927. год. А.Бр. 13124/27. предузеће Милана Антоновића у улицама: Војводе Добрњаца, Влајковићевој, Ивковићевој и део Брегалничке, Синђелићевој, Војводе Богдана, Дубљанској, Катићевој, Хаџи Мелентијевој I део, Војводе Миленка, Катанићевој, Ламартиновој I и II део, Милоша Понџера, Румунској, Професорској Колонији, Темишварској, Господар Јевремовој, Мостар-Звезда, Звезда, Звезда-Економија, Вишњички друм, Дворској, „Котез Неимар“ и Радничкој ул.; даље усваја општи извештај колаудирајуће комисије од 1.-VII.-1930., додат од 12.-VII.-1930. томе комисијском извештају и комисијски извештај од 15.-XII.-1930. године.

2. — Да се предузеће Милана Антоновића одбије од свих рекламација које му је признала и решила колаудирајућа комисија, изузев рекламације за одоцењење исплата појединих ситуација, зашта му се признаје сума од 36.843.73 динара.

3. — Да се предузећу Милана Антоновића према ревидованим окончаним рачунима за поједине улице и табеларном прегледу свих извршених радова призна сума од динара 26,363.043.64 у коју су суму ушли и радови по рекламацијама у вредности од динара 1,527.521.89 више динара 36.843.73 по тач. 2. овог решења, свега у суми од динара 26,399.877.37, која се сума може исплатити предузећу по одбитку свх до сада примљених рата, такса и осталих дажбина по закону.

4. — Да се предузећу по сукцесивном наслеђу гарантних рокова враћа сразмеран део основне и допунске кауције и то ове последње по одобрењу колаудације.

28.

Код тачке „Експропријације и апропријације“, Одбор је

РЕШИО:

1. — По предлогу Суда О.Бр. 9842, „Да се усвоји записник Избраног Суда од 15. марта 1931. год. за експропријацију земљишта г-ђе Евгеније Ђорђевић на Дедињу, а за потребе изградње резервоара, по цени од 350.— дин. по м². Преносне таксе да сноси сопственица”.

2. — По предлогу Суда О.Бр. 9256. „Да се откупи целокупно имање г-ђе Тамаре Чиркин на Дедињу у површини од 672,00 м² по цени 110.— динара по м² Преносне таксе да сноси сопственица”.

3. — По предлогу Суда О.Бр. 9255. „Да се откупи целокупно имање г-ђе Јелисавете Шаврове на Дедињу у површину од

621,74 м², по цени од 140.— дин. по м², пошто се цело експроприше ради везе са улицом Кнеза Арсена. Преносне таксе да сноси сопственица”.

4. — По предлогу Суда О.Бр. 9254.

„Да се апроприше имању Авалске Задруге на углу Чика Љубине и Књ. Љубице улице, део земљишта Регулационог фонда Општине београдске у површини од 5 м², а по цени од 4.000.— динара по м². Преносне таксе да сноси купац”.

5. — По предлогу Суда О.Бр. 9253.

„Да се апроприше имању Драгутина Миљковића, на углу Брегалничке и Кр. Александра улице део земљишта регулационог фонда Општине београдске у површини од 49,50 м², а по цени од 300 дин. по м². Преносне таксе да сноси купац”.

Седница је закључена у 9. часова увече.

Оверавају:

Деловођа
Бож. Л. Павловић, с. р.

Претседник
Београдске општине
Милан Нешић, с. р.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Извештај о раду Београдске општине у 1930 години

„Београдске општинске новине“, као службени орган Београдске општине, до носе на овоме месту детаљне извештаје о делатности и резултатима рада појединих дирекција и одељења Општине града Београда у 1930 години.

У овом броју „Београдске општинске новине“ доноси извештај о раду појединих отсека Општег одељења О. Г. Б.

(Наставак)

Преглед рада Деловодства одбора у 1930 год.

Деловодство Одбора је један од важних, ако не и најважнији одсек Општине београдске. Он заузима једно специјално место у општинској администрацији с обзиром на прирону послова, које има да обавља. Ти су послови необично сложени, разноврсни и многоструки. Важност и разноликост послова, као и природа његовог рада одликује га од других отсека да би се рекло, да он није један одсек већ једно самостално тело, чија је делатност неопходна, када је у питању решавање најважнијих комуналних проблема Београда. И зато се оправдано може рећи, да је Деловодство Одбора душа Општине.

Овде ћемо изнети укратко сумаран преглед послова, које је Деловодство Одбора обавило у 1930. години. Међу овима на прво место долазе предмети, по којима своју одлуку доноси Општински Одбор. То су предмети који се односе на разна комунална питања, као н. пр.: питање калдрмисања београдских улица, канализације, осветљења, трамвајског и аутобуског саобраћаја, различита финансијска, здравствена, социјална питања и т. д. По свима тим предметима решава Одбор београдске општине, те се зато и зову одборски предмети. Одлуке одборске по тим предметима, пошто их одобри надлежан Министар, достављају се појединим одељењима од стране Деловодства, на извршење.

Број решених одборских предмета у току 1930. године претставља једну импозантну цифру од 621 решења. Међу њима бројно на прво место долазе предмети техничке природе. Њих има 129. Затим експропријације са 107 и апропријације са 60.

Одбор је највише заседавао у месецу децембру, у коме је било 9, док у осталим месецима две до три седнице.

Друго место заузимају предмети стручних одбора и комисија. Најважнији предмети претходно се проуче у овим стручним одборима и комисијама, па се по том износе пред пленум одбора. У 1930. години је било три стручна одбора: Правни, Финансијски и Санитетски. Ови одбори су перманентни и њихови се чланови не мењају. Стручни правни

одбор одржао је десет седница и решио 33 предмета. Стручни финансијски одбор имао је 14 седница и решио је 25 предмета, а Санитетски пак једну седницу са два решена предмета.

Што се тиче рада комисија треба поминути комисију за помиловања, чије су функције у 1931. години прешле на Стручни правни одбор. Она је имала 7 седница и решила је 16 предмета. Разне друге комисије имале су 66 седница на којима је решено 60 предмета.

Укупно је било у току 1930. године седница одбора, стручних одбора и комисија 134, на којима је решено 758 предмета.

Треба нешто рећи и о томе у чему се састоји рад Деловодства по предметима, који излазе пред Одбор. Деловодство прикупља те предмете и саставља дневни ред, затим се стара да сви чланови Одбора буду позвани на време. Деловођа води записнике одборских и других седница. Свакако једна од најделикатнијих дужности деловође је састављање записника о седницама пленума Општинског одбора, који морају да буду верно огледало рада Одбора и његове колаборације са Судом.

Посао који обавља Деловодство Одбора је замашан, и стално се увећава, али оно га обавља брзо и уредно са резултатима које цифре изнете у овом прегледу еклатантно показују. Таквим радом, са којим можемо бити потпуно задовољни, Деловодство је врло много допринело брзом свршавању свих послова који пролазе преко њега.

У 1930 год. у деловодном протоколу ове архиве заведено је 31592 бројева регистровано у 19.838 партија.

По деловодном протоколу, разведено и експедовано је 25037 бројева, од ког броја као свршено за архиву 4383.

У току 1930 год. примљено је 38.987 писама, која су у архиви прегледана и по експедиционим књигама упућена одељењима овог суда којима припада у надлежност.

Рад је у Гл. Архиви ажуран.

Сва пошта у току дана примљена заведена је, регистрована и експедована, а што је за архиву сложено у фасцикле.

I Општински одбор

1930 Месец	Одржано седница	Решено технич. предмета	Извршено набавки	Решено		Уступ. земљиш. хуман. др.	Разни закупи	Разни предмети	Укупно
				експропријац.	апропријац.				
Јануар	2	15	5	12	7	1	—	16	56
Фебруар	3	10	3	14	5	4	3	24	63
Март	2	13	11	4	2	1	11	12	54
Април	3	12	2	18	5	1	1	12	51
Мај	3	9	2	4	5	1	3	8	32
Јуни	3	18	4	19	5	1	4	25	76
Јули	2	10	4	6	1	—	1	14	36
Август	2	6	3	2	—	—	—	22	33
Септембар	2	11	2	10	2	—	2	13	40
Октобар	3	14	7	8	10	1	3	20	63
Новембар	2	7	1	3	8	—	1	24	44
Децембар	9	4	2	7	10	—	2	48	73
Свега .	36	129	46	107	60	10	31	238	621

Укупно решених предмета 621.

II Стручни Правни одбор

1930 Месец	Одржано седница	Решено предмета
Јули	5	20
Септембар	1	5
Октобар	3	5
Новембар	1	3
Свега .	10	33

III Стручни Финан. одбор

1930 Месец	Одржано седница	Решено предмета
Јули	1	1
Август	3	8
Октобар	1	4
Новембар	6	8
Децембар	3	4
Свега .	14	25

IV Стручни Санит. одбор

1930 Месец	Одржано седница	Решено предмета
Август	1	2
Свега .	1	2

V Комисија за помиловања

1930 Месец	Одржано седница	Решено предмета
Јануар	1	2
Фебруар	1	4
Март	1	2
Април	1	3
Мај	1	1
Јуни	1	3
Јули	1	1
Свега .	7	16

VI Разне одборске Комисије

1930	Одржано седница	Решено предмета
Месец		
Фебруар	5	7
Март	11	14 буџет
Април	13	2
Мај	7	7
Јуни	7	7
Јули	4	4
Август	2	2
Септембар	6	7
Октобар	3	3
Новембар	4	4
Децембар	4	4
Свега	66	61

Рекапитулација

	Одржано седница	Решено предмета
I Општински одбор	36	621
II Стручни Правни одбор	10	33
III Стручни финансиски одбор	14	25
IV Стручни Санитетски одбор	1	2
V Комисија за помиловања	7	16
VI Разне одборске комисије	66	61
Укупно	134	758

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ ПРАВНОГ ОТСЕКА
У 1930 ГОД.

Стечајеви и продаје.

Извршно одељење Управе града Београда као и Државна Хипотекарна Банка извршили су 154 продаје имања, код којих се продаја у сваком конкретном случају овај отсек пријавио за наплату разних општинских потраживања, као за струју, воду и таксу. Код извесних продаја општинска потраживања наплаћивана су од стране Хипотекарне Банке и Извршног одељења, код других је продајна цена послата суду на распоред новца. Има и продаја које нису обављене, јер би дужници измирили потраживања повериоца за чији се рачун продаја имала да врши. Код овог случаја правни отсек је извештао о томе одељења, која потражују од дужника, да се наплате средствима која им стоје на расположењу као: укидањем струје и воде, и т. д.

Трговачки и Варошки суд отворио је 56 стечаја. Овај отсек је у сваку стечишну масу пријавио потраживања општинска по разним таксама.

Поред ових предмета, продаја и стечаја, у отсеку се налазе и предмети исте врсте из ранијих година, који чекају судско решење о распореду новца и расправи масе.

Овај отсек је од свих предмета продаја и стечајева из ранијих година, као и 1930-те, свршио 250 предмета.

Код судова је одржано: 49 рочишта по предметима депозита; 108 рочишта по предметима стечишних маса.

Спорови:

У току 1930 године било је на раду у отсеку 84 спорова од којих: 2 потичу из 1926. године; 6 из 1928 године; 6 из 1929 године, остали су из 1930 године.

Одржано је 89 рочишта по овим предметима у 1930 години.

Предмет ових спорова су обично дуг и питање накнаде штете где општина тужи или је општина тужена.

Окончано је 55 спорова.

Поред ових предмета било је 5 кривичних претреса и 2 увиђаја.

Експропријације.

У току 1930 године прошло је кроз овај отсек 134 предмета експропријација од којих су окончана 53; послата на надлежност осталим одељењима 52 и остало је у отсеку 29.

Код окончаних експропријација исплаћена је куповна цена и тапије пренете на Општину Београдску.

Апропријације

Од ових предмета прошло је кроз отсек 75 од којих су: наплаћена продајна цена и тапије пренете на купце, 24 предмета; послато на надлежност осталим одељењима 15 предмета и 36 остало је на раду у отсеку.

Експро-Апропријације

Ових је предмета било 4 који су и окончани.

Разна дуговања

У 1930 години било је у свему на раду разних дуговања из ове као и ранијих година 142 предмета.

Од овога броја свршено је 114 предмета и остало на раду за 1930 годину 28 предмета.

Сем овога у овом отсеку преко општинског пуномоћника вршени су и други разни предмети, као: код избраних судова за процену експроприсаних имања, жалбе против одлука избраних судова, прегледано је 654 тапије. Потврђивани су код надлежних власти уговори између општине и приватних лица о закупу, лиферацијама и предузећима, вршени

су код судова преноси тапија од експроприраних и апрописаних имања и т. д.

По деловоднику Правног Отсека за прошлу годину види се, да је овај отсек имао 3939 нумера.

Предмети који се упућују овоме одсеку, великом већином су пролазне природе, а по којима остала одељења Општине Београдске траже правна мишљења.

Стање отсека је, с правом се може рећи, сада толико уређено, да је отсек по свима предметима ажуран, и да у послу нема застоја, сем по предметима који по природи својој морају у отсеку чекати на завршетак других власти.

*

РАД ПЕРСОНАЛНОГ ОТСЕКА

Поред текућих послова Отсек је почетком године извршио решења Комисије за разврставање 1.010 службеника преведених и не преведених на нови Статут, као и превод службеника на нове плате. Тај обиман посао трајао је без прекида 5 месеци.

Крајем године извршена су решења за разврставање 81 службеника основних школа.

Бројно стање службеника на дан 1. јануара 1931 год. било је по Дирекцијама:

1. Опште Одељење	92	25	35	152
2. Одељ. за соц. и здрав. старање	170	16	61	247
3. Судско Одељење	33	17	15	56
4. Привред.-фин. Одељ.	333	76	28	437
5. Техничка Дирекција	271	102	138	511
Укупно:	899	236	277	1412

*

РАД И ДЕЛАТНОСТ ОДЕЉКА ЗА ШТАМПУ И УРЕДНИШТВА „БЕОГРАДСКИХ ОПШТИНСКИХ НОВИНА“

У 1930 години службени орган Београда „Београдске општинске Новине“, које излазе од 1882. године, имале су низ снажних успеха у своме развићу и раду на комуналној акцији и социјалној иницијативи.

Правилно схваћајући свој положај, да оне као орган Београда имају служити што боље интересима његовог развитка, уређења и здравог живота — редакција „Београдских Општинских Новина“ прегла је са ретким одушевљењем у томе духу и сву своју снагу, знање, елан и вољу ставила у службу тим великим интересима југословенске престонице. Београд, који се последњих неколико година развија у једном невероватном темпу, без предаха и одмора — мора да се развија исто тако и рационално, са унапред реалним решењем сваког његовог проблема. А то покретање свих животних питања будућег Београда није се могло ни замислити без једног снажног муниципалног листа, без једне ревије Београда. И „Београдске Општинске Новине“ као орган Општине Београда, примиле су на себе ту значајну улогу.

Делајући снажно у том правцу „Београдске Општинске Новине“ успевају да у 1930 години задобију сарадњу и прикупе око себе преко 120 наших најјачих ауторитета и најлепших духовних снага на пољу урбанистичке науке и њених посебних дисциплина. За то кратко време „Београдске Општинске Новине“ дале су преко 300 штампаних табака са више од 1000 расправа, студија, монографија и других написа.

Тај огроман материјал, који код нас ни један лист или часопис није дао за исто време, претставља читаву базу за израду нашег урбанистичко-комуналног програма, и то од социјално-здравствених до културних, грађевинских и економско-привредних проблема београдске заједнице; он исто тако претставља један кодификатор општинског законодавства sui generis, а најзад он је и једна богата ризница историографског материјала за свестрану историју Београда.

Али се „Београдске Општинске Новине“ нису задржале само на овом раду, ма како он био велики и значајан. Оне су учиниле још неколико корака напред и издале следеће социјалне и историографске монографије: 1) „Борба противу туберкулозе“; 2) Врло успелу историографију легендарне одбране Београда у Светском Рату; 3) Споменицу соколских слетова у Београду; 4) Споменицу „А ла Франс“; 5) Економско-монографску публикацију „Привредни Београд“; Здравствену публикацију „Београдске хлебарнице у светлости хигијене“ и т. д. Поред тога „Београдске Општинске Новине“ својим специјалним бројевима давале су у току 1930 године и у првој половини 1931 год. многобројне иницијативе за решавање социјално-хигијенских проблема Београда као: заштиту деце; сузбијање социјалних болести: туберкулозе, сифилиса и алкохолизма; решавање проблема станова и периферије; снабдевање Београда млеком и т. д. У томе циљу уредник листа — референт за штампу О. Г. Б. извршио је по директивама и упутствима претседништва Суда а у заједници са друштвима за социјално-здравствену акцију (као Лигом против туберкулозе и другим) низ анкета као на пр. анкету о стању београдских станова, о снабдевању Београда млаком и т. д. Ове су социјалне анкете дале одличних резултата и неоспорно биле најснажнији иницијатор за што брже покретање и за што повољније решење свих ових животних проблема београдске заједнице.

Настављајући свој пропагандистички рад и у иностранству, новински одељак О. Г. Б. пласирао је велики број написа и илустрација о Београду у европској и америчкој штампи, нарочито муниципалној и туристичкој. Тако можемо слободно рећи да се у 1930 години Београд први пут значајки приказује културном Западу. Исто тако је референт за штампу

О. Г. Б. у 1930 години припремао, сређивао и спремао материјал за разне иностране урбанистичке изложбе, као на пр. за велику изложбу Југославије у Женеви, на којој је Београд — према изјавама како надлежних тако и штампе — био у сваком погледу најдостојније и најбоље заступљен.

Успех престоначког органа није могао остати незапажен ни код нас ни на страни. Данас је опште мишљење меродавних и новинарско-публицистичких кругова, да су „Београдске Општинске Новине” својим развојем у 1930 години и 1931 год. постале једна од најбољих ревија не само у Југославији него и у иностранству. „Политика”, „Време”, „Трговински Главник”, „Јутарњи Лист”, „Загребачке Новости”, „Словеначко Јутро” и остала наша и дневна и стручна штампа слажу се у оцени да су „Београдске Општинске Новине” одлично уређен комунални часопис. Тако на пр. „Политика” за „Београдске Општинске Новине” даје овај суд:

„Овај ванредно уређени комунални часопис, расправљајући непрекидно сва животна питања београдске заједнице, постаје уистини све више сталан извор документације београдског живота свих облика. Стављајући стално на дневни ред многобројне проблеме Београда, данашњег или сутрашњег, „Београдске Општинске Новине” неоспорно данас све више претстављају једну од главних база за иницијативе и конструктивну платформу за расправљање свих животних проблема наше престонице”.

а „Време” завршава свој приказ о „Београдским Општинским Новинама” овом констатацијом:

„Поред верног фотографисања садашњице, поред својих научно-популарних написа за комунално делање на изградњи будућег Београда, „Београдске Општинске Новине” врше савесно прикупљање материјала за давну и скору историју Београда, што је за пуну похвалу”.

Поред најлепших критика јавног мњења о „Београдским Општинским Новинама” дали су у току 1930 године свој високи суд и личне похвале о њима многи наши јавни радници и научници као д-р Мил. Јовановић-Батут, г. Коста Главинић, д-р Драгољуб Аранђеловић, Драгиша Лапчевић, Богдан Поповић, Душан С. Николајевић, д-р Љуба Стојановић, д-р М. Зелић, д-р Сркул и многи други.

А у низу најласкавијих оцена европских стручњака напоменућемо, примера ради, да су

(Наставиће се).

неограничена признања у својим оценама о „Београдским Општинским Новинама” у 1930 години дали познати светски комунални прваци г. г. Ерио, велики државник Француске и претседник Лионске општине, д-р Конзелас, генерални секретар Међународног Савеза Градова, д-р Петар Зенгл, Чехословачки арбитар у комунално-социјалним проблемима, др Лоран, потпретседник Париске општине, д-р Уелс Силс, вођа комуналних радника Америке и уредник Њујоршког часописа „Самоуправе” и т. д.

Захваљујући оваквом срећном успеху на усавршавању листа, успело се такође у току 1930 год. да се лист на пијаци и поред опште кризе књиге, добро пласира. Из дана у дан број претплатника, читалаца, сарадника и интересаната се увећавао. Резултат тога је проширење тираже листа од 200 читалаца (тираж из 1927/1928 г.) на 5000; на издавање листа од четири странице, на 70—80 страница (8—10 штампаних табака) и у 1930 год. на покривање свих штампарских расхода осигураним приходима од претплата грађана, општинских чиновника, општина у земљи, кафана, од огласа и т. д. У 1930 години, према извештају Главног Књиговодства О. Г. Б. било је укњижено специјалног прихода од „Београдских Општинских Новина” динара 419.167,75 (до 9. XII-1930) а на име расхода учињених за штампање и издавање листа, хонорара сарадницима, фотографисања Београда и др. динара 383.235.—.

На дан 1. јануара 1931 године тираж листа је био 5500 бројева. На уређивању „Београдских Општинских Новина” и редакцијском раду у току 1930 године једино и искључиво је радио уредник — референт за штампу а у администрацији листа радили су на регистрима, кореспонденцији и експедицији листа један хонорарни чиновник и један дневничар — сарадник. Поред дужности уређивања „Београдских Општинских Новина” референт за штампу је вршио прибирање и истраживање материјала за историју Београда, руководио уметничким снимањем Београда, старог и новог, израђивао комуналну архиву из дневне штампе, пласирао и писао пропагандистичке чланке о Београду у иностраној штампи, лично или преко Државног Централног Пресбироа, припремао комуналне вести за нашу штампу, организовао и спремао материјал за урбанистичке изложбе, вршио разне социјално-хигијенске анкете и т. д.

СЛУЖБЕНЕ ВЕСТИ:**Наредба о начину тражења вирманисања кредита по буџету за 1931 год.**

Запажено је у неколико случајева до сада, да се је у вирманисању кредита поступио противно одредби чл. 2 финанс. овлашћења уз буџет за 1931 год. На име, подношена су Суду на потпис решења о вирманисању, а да претходно за свако вирманисање није добијено одобрење — сагласност Привредно-финансијског одељења које има за то да поднесе Суду свој коначни и образложени предлог.

Пошто оваква радња стоји у опреци са одредбом цитираног члана финанс. овлашћења уз буџет за 1931 год. и као таква не сме се трпети то на основу чл. 103 Закона о Општинама

Н А Р Е Ђ У Ј Е М:

Да свакоме решењу о вирманисању кредита по буџету за 1931 год. има да претходи образложени предлог Директора Привредно-финансијског одељења. Без овога Суд неће одобрити тражено вирманисање. Ко противно овоме поступи казниће се по одговарајућим прописима.

О извршењу ове наредбе стараће се Привредно-финансијско одељење.

Наредбу ову доставити у препису свима Дирекцијама и Одељењима.

Привредно-финансијско одељење

ОФБр. 33634
15 јула 1931 год.
Београд.

Заступа председника
Београдске општине
потпредседник
Никола К. Крстић, с. р.

Упуство за исплату предмета који се плаћају из унутрашњег краткорочног зајма од 125,000.000 динара

Контролни Одбор за утрошак приноса из зајма од 125,000.000 динара закључио је у својој седници од 10 јула 1931 године следеће:

„Да се сва исплатна документа по предметима, који се плаћају из унутрашњег краткорочног зајма од 125.000.000 динара пре но што се доставе Одбору на одобрење, пажљиво прегледају, среде и снабду свим нужним податцима, који се односе на дотични предмет. А то су: а)

решење Суда о набавци — извршењу радова; — б) записник комисије о отварању оферата; — в) извештај комисије да испоручени материјал одговара условима квалитативно, ценом и квантитативно; — г) потврда службеног лица, да је материјал примљен и заведен у књигу инвентара или у књигу потрошеног материјала; — д) потврда надзорног инжењера, када је реч о радовима, да су радови изведени саобразно уговору и да су сви радови убележени у грађевински дневник; — ђ) потврда надзорног инжењера и овера Директора или његовог заменика, када је реч о радницима — дневничарима —, да су именовани заиста радили на послу, који се плаћа из овога зајма, да им припада убележена дневница и да им је она стварно и исплаћена; — е) извештај колаудационе комисије са свима одговарајућим детаљима о извршеним радовима, привременим исплатама и крајњој — коначној суми за исплату; — ж) уредно састављени и таксирани рачун и признаница лиферанта — предузимача; — з) податци да је за односни материјал, посао или дневнице резервисан кредит и и) решење Суда о исплати.

Овако опремљене предмете Контролни Одбор брзо и лако свршава у својој надлежности, после чега и интересовани брзо и лако долазе до наплате својих примања.”

Достављајући предње Дирекцијама — препоручујем, да се свега изложенога строго придржавају у сваком конкретном случају. Поступајући у свему по наведеним напоменама Контролног Одбора исплате свих врста врше се на време, по уговору, а тиме се врло успешно подиже глас и уважење Општине у привредним круговима, до чега је Суду овоме врло стало и на чему сам интензивно ради у свима приликама, па то тражи и од свих позваних службеника општинских.

Привредно-финансијско одељење

ОФБр. 33774
17 јула 1931 год.
Београд.

Заступа председника
Београдске општине
потпредседник
Никола К. Крстић, с. р.

СЛУЖБЕНЕ ВЕСТИ:**НАБАВКА ЈЕДНЕ ПОКРЕТНЕ ДИЗАЛИЦЕ
ОД 3 ТОНЕ ЗА ЛИВНИЦУ**

Дирекција Трамваја и Осветљења у Београду, расписује другу оферталну лицитацију за набавку једне покретне дизалице од 3 тоне за Ливницу на дан **12. августа 1931. године, у 11 часова пре подне** у Дирекцији.

Понуђачи су дужни на дан лицитације, а најдаље до 10 часова пре подне положити на Благајници Дирекције Т. и О., кауцију од 5% (страни понуђачи 10%) од понуђене цене у готовом новцу, државним хартијама од вредности или гарантном писму какве веће банке, које мора бити регистровано у Министарству финансија.

Понуде ће се предавати у запечаћеним завојима у канцеларији Пом. Директора, најдаље до 11 часова пре подне на дан лицитације, са назнаком: „Набавка једне покретне дизалице од 3 тоне за Ливницу Д. Т. и О.“

Општи и технички услови могу се добити сваког радног дана у канцеларизији магацина.

Из Дирекције Трамваја и Осветљења Д. Бр. 36712 од 15. јула 1931. године у Београду.

ОГЛАС

Прва офертална лицитација за набавку 25 комада четворо-осовних моторних трамвајских кола и 25 комада четворо-осовних прикључних трамвајских кола.

Према решењу Суда Општине Града Београда Д. Бр. 24206 од 20. јула 1931. год. одржаће се на дан **26. августа тек. год. у 11 часова пре подне** прва офертална лицитација за набавку:

25 комада четворо-осовних моторних трамвајских кола

25 комада четворо-осовних прикључних трамвајских кола

у згради Дирекције Трамваја и Осветљења — Књегине Љубице ул. бр. 41.

Општи и технички услови могу се добити по цени од 100 дин. у канцеларији Шефа свих Магацина Д. Т. и О. сваког радног дана у време канцеларијских часова.

Из Дирекције Трамваја и Осветљења Д. Бр. 24206/31.

КОНКУРС — ЛИЦИТАЦИЈА

за израду планова и изградњу једне велике гараже за смештај свих општинских моторних возила.

Према решењу Суда Општине Града Београда Д. Бр. 24207 Дирекција Трамваја и Осветљења расписује конкурс—лицитацију за израду планова и изградњу једне велике гараже за смештај свих општинских моторних возила.

Лицитација ће се одржати на дан **27. августа ове год. у 11 часова пре подне** у згради Дирекције Трамваја и Осветљења.

Кауција се полаже на благајни Дирекције Трамваја и Осветљења до 10 часова пре подне и то: наши држављани 5% а страни 10% од своје предрачунске суме, у готовом новцу или вредносним папирима по берзанском курсу сходно чл. 88. Закона о Државном Рачуноводству.

ОПШТИНСКЕ ТАКСЕ

Многи таксени обвезници обраћају се с молбом преко телефона и усмено ради објашњења колика се општинска такса за поједине рекламе плаћа, те се, с тога овим путем саопштава, да су следеће таксе за рекламе и наплаћује се и то:

I

1. — По ТБр. 405. таксене тарифе: за одобрење сталног лепљења несталних плаката, објава, реклама и овоме слично у вароши, сем државних, синдикалних, повлашћених позоришта за своје представе и посмртних плаката:

а) од плакате, објаве, рекламе једне садржине без обзира на њихов број до $\frac{1}{2}$ м² величине годишње дин. 100.—

б) преко пола кв. метра па на више једне садржине годишње дин. 200.—

2. — За одобрење несталног лепљења привремених плаката, објава, реклама, и т. д. за сваки случај до дин. 5.—

II

1. — По ТБр. 405. а): за вешање и лепљење сталних реклама, објава, плаката и слично истима до $\frac{1}{2}$ м² величине годишње по дин. 40.—

2. — Од $\frac{1}{2}$ м² до 1 м² величине годишње по дин. 80.—

3. — Од 1— $1\frac{1}{2}$ м² величине годишње по дин. 150.—

4. — Преко $1\frac{1}{2}$ м² величине годишње по дин. 500.—

Напомена уз ТБр. 405. и 405. а). Ова се такса плаћа за одобрење и полаже се сваке године за коју дотично лице хоће, да му ово одобрење важи. Без утицаја је на плаћање ове таксе, да ли ће се лице, које је ово одобрење тражило и добило, користити тим одобрењем или не, као што је без утицаја, да ли ће се дотично лице овим одобрењем користити за време целе године или само за један, или два или више случајева. У случају, ако се нађе прилепљена нестална плаката, објава, реклама и томе слично, без одобрења суда и плаћене таксе, ова ће се такса наплатити од сопственика тих објеката или лица у чију се корист исте издају и то у трогубом износу под тач. а) и б) ТБр. 405. Ако је иста-

кнута стална реклама, објава, плаката и томе слично, за чије лепљење и истицање није добивено одобрење и такса наплаћена, ова ће се такса наплатити од сопственика тих објеката односно од лица у чију се корист издају ове плакате, и то у тргоубом износу под ТБр. 405. а), према величини објеката, и, тако наплаћена такса неће важити за целу годину, већ само за тај случај.

Сем напред означених реклама, постоје још и светлосне рекламе које се приказују на платну по биоскопима и другим јавним местима, а за које се према решењу Господина Министра финансија Бр. 25408 од 27. априла 1931. године, плаћа месечно почев од 1. јуна 1931. године и то:

1. — до $\frac{1}{2}$ м ²	Динара 20.—
2. — Од $\frac{1}{2}$ до 1 м ²	„ 30.—
3. — Од 1 до 2 м ²	„ 40.—
4. — Преко 2 м ²	„ 50.—

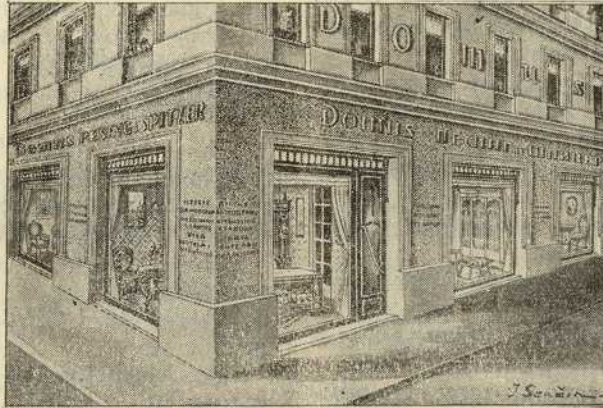
Ову таксу дужно је да плати лице, за чији се рачун врши рекламирање, а приказивач не сме рекламу да прикаже пре, него што се буде уверио по признаници Таксено-привредног отсека, да је дотично лице одређену таксу уплатило.

У случају, да извесно лице приказује рекламу за рачун свој или другог лица, а такса није плаћена, поред плаћања редовне биће осуђен и на плаћање таксе у троструком износу од редовне, у смислу чл. 52. Закона о таксама.

Ова се такса плаћа увек за цео месец, без обзира на време колико ће се приказивати у дотичном месецу.

Поред напред означених општинских такса плаћа се при Пореској управи и државна такса одређена по ТБр. 8 таксене тарифе.

Из канцеларије Таксено-привредног отсека Суда општине града Београда ОФБр. 35221 25. јула 1931. године у Београду.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

„РУДНИК НЕМАЊА“

Сење код Ћуприје

располаже првокласним мрким угљем за индустрију и за кућни огрев. ЦЕНЕ ВРЛО ПОВОЉНЕ

Канцеларија Господар Јевремова улица 13, Београд

Друштво

за експлоатацију горива

Кнез Михајлова ул. 26

БЕОГРАД

КАМЕНИ УГАЉ за ложење парних котлова, од 6000 калорија из рудника

„Тресибаба“ и „Подвис“

жељезничка станица Подвис (на прузи Ниш - Књажевац)

Обавештења:

у Београду, Кнез Михајлова 26

МАЛИНА

Чувена и призната као најбоља „Права Зајечарка“ једина законом заштићена оранжада и цитронада, јединствен напитака противу жеђи, израђена од нарочито цеђене поморанце и лимуна. Квалитет најбољи, цена солидна. Ценовник шаљем бесплатно.

Радош С. Недић

Краљ. Дворски Лиферант

БЕОГРАД

Стишка улица бр. 1. Телефон бр. 3-78

Стовариште Хартије Канцеларског и Школског Прибора

„ПАПИРУС“

НОВАКОВИЋ и ЖИВКОВИЋ

Краља Милана улица број 8 - преко пута двора

Телефон 20-63

Београд Телеграм „Папирус“

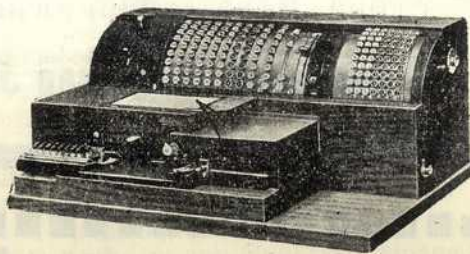
НАЦИОНАЛ

машине за књижење за надлештва банке и штедионице индустриска
предузећа болесничке благајне

кл. 3000 (Елис модел)

Аутоматско штампање крајњих збирова. Нормална писаћа машина за сваки текст. Нормална, потпуна тастатура рачунске машине. Потпуна видљивост писма.

кл. 2000

20—30 чврсто уграђених збирних механизма. Аутоматско штампање крајњих збирова. Штампач до 7 комада оригинала. Аутоматско контрирање колоне. Апсолутна сигурност. Најбоља контрола. Једноставно руковање.

Велики број првокласних референца из земље и иностранства.

Детаљисана обавештења и елаборате даје безобавезно и бесплатно

Национал Кеш Регистер Прометно Предузеће, Београд, Книгиње Љубице бр. 15.

СРПСКО АКЦИОНАРСКО РУДАРСКО-
ТОПИОНИЧКО ИНДУСТРИЈ. ДРУШТВО

„САРТИД“

Дирекција: БЕОГРАД
Добрињска 10/II
Тел. 26-07 и 12-93

С

Фабрика:
СМЕДЕРЕВО
Тел. 6.

Израђује и оправља: локомотиве, вагоне, вагонете, бродове и остала превозна средства, мостове и све остале гвоздене конструкције, парне казане, резервоаре и т. д. Од трговачких артикала: осовине и фелера за кола, раонике, ашове, сачеве, потковице, мутершрафове, фланшне, секире.

Предузеће за инсталацију водовода, канализације, централних и етажних грејања

**Душан
Тодоровић**

Београд, Приштинска 1
телефон 40-88

Највеће стовариште

Гвоздених трегера бетонског гвожђа цемента Беочин и Раља. Трске за плафоне. Изолирт хартије и окова за грађевине у великом избору.

Цене умерене.

Гвожђарска трговина

А. Филиповић и Брат
Београд, Краљев трг бр. 11.

Тел. 2800-5514 - Стовариште 20-27

Беловодски пешчар и више врста најбољег гранита

за све врсте грађевинских радова,
најбрже и по солидним ценама испо-
ручује и извршује све радове у њима

Јошаница А. Д.

Краља Милана ул. бр. 24/II. Телефон 31-83.

БОРОВ ЕКСТРАКТ

Састављен из уља добијених дестилацијом разних четинара. Најсавршеније и најблагодотворније средство за дезинфекцију и освежавање ваздуха у затвореним просторијама, **нарочито у болесничким собама**. Прскањем помоћу нарочите прскалице **Боров екстракт** испуњава, у виду измаглице, просторије, и на тај начин везује и купи из ваздуха праши-
ну и све кухне клице.

Својим пријатним мирисом освежава болесника, а влажећи ваздух, смањује надражај на кашаљ и олакшава дисање код кијавице, ангине инфлуенце и т. д.

Неопходна потреба свакој болесничкој соби. Нарочито собама болесника од грудне болести.

Mr. Ph. ДРАГ. Ј. ЛАЗИЋА

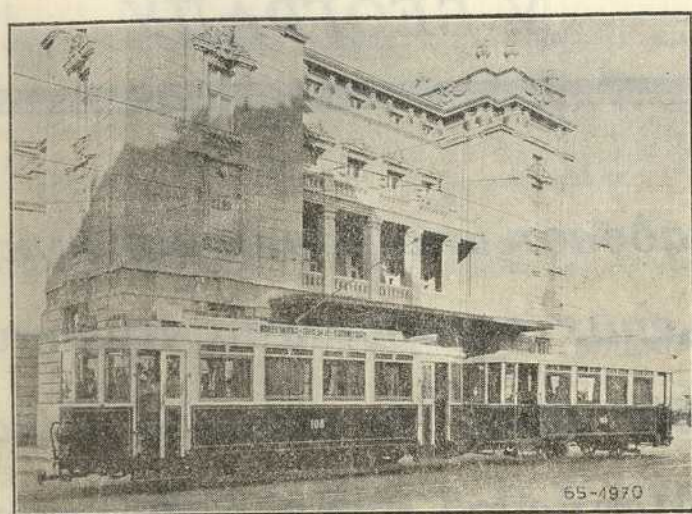
Београд, улица Краља Милана 64

WWW.IJUM.BS

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Трамвајска кола, аутобуси, теретни и путнички аутомобили. Комплетна постројења кланица, хладњача и т. д. Друмски ваљци, дробилице, аутодробилице и т. д.

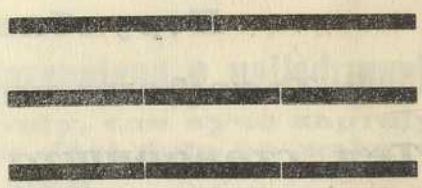

Град Београд Трамвај

ШКОДИНА ФАБРИКА

АКЦ. ДРУШТВО ПРЕЂЕ ШКОДИНЕ ФАБРИКЕ

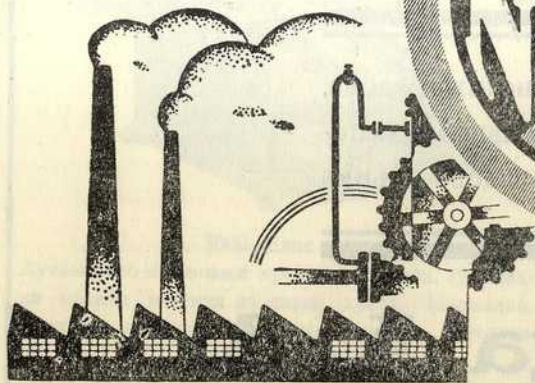
ЗАСТУПНИШТВО У
ЈУГОСЛАВИЈИ

SOCONY

MOTORNA ULJA

sastavni dio
svakog stroja

Standard Oil Company
of Jugoslavia

Beograd
Akademija nauka
Telefon 859, 2198, 1473

Zagreb
Kumičićeva 5
4651, 4652, 4319

Товам је најбољи цемент ?
Поповачки Портланд
цемент

тражите га свуда и свакад код
ФРАНЦУСКО-СРПСКЕ ИНДУ-
СТРИЈЕ ЦЕМЕНТА И УГЉА А.Д.

Кн. Михајлова 36. Београд, тел. 4-35
и код њених заступника, како у Београду, тако
и у свима местима Југославије

PORTLAND CEMENT

POPOVAC

Ko je malokrvan, blijed,
nemoćan i uopće slabog zdravlja

neka upotrijebi najnoviji ljekoviti specijalitet

FERRODOVIM

Pouzdanost je sredstvo i zaista vrlo dobar lijek za sve one, koji su nastanjeni i žive po nezdravim (močvarnim) krajevima, gde strada staro i mlado od malarije i drugih raznih bolesti. Ferrodovim otvara vanredan apetit i vrlo brzo oporavlja, davajući snagu, svježinu i zdravu krv svakoj osobi, kojoj je kakva bilo bolest narušila zdravlje. Za siguran uspjeh dovoljne su tri boce. Da je Ferrodovim uistinu mnogim bolesnicima pomogao, dokazujuć veliki broj javnih priznanja i visoka odlikovanja na raznim stručnim izložbama u inozemstvu. Ferrodovim razaslije sa pouzdaćem i plaćenom poštarinom :

Farm. Mr. B. Bogdanović
Ljekarnik - Mostar

Cijena 1 boce sa opširnim uputama d.40.-

Ovim Vas izveštavam, da su mi potrošači Vašeg spasonosnog leka Ferrodovima izjavili zahvalnost na preporuci istog, jer su posle upotrebe toga leka osetili veliko poboljšanje zdravlja. Stoga Vam ja u ime moje i drugih potrošača izjavljujem najbolju zahvalnost za Vaš pronađeni lek Ferrodovim sa primedbom da je i moja žena osetila jako poboljšanje u zdravlju, a naročito nestala je ona velika malokrvnost, od koje je mnogo irpila. Prema napred navedenome i dalje preporučujem Vaš lek i molim Vas, da mi pošaljete doplatom još 9 flaša Ferrodovima, od kojih ću za sebe zadržati 3 flaše a ostale predati mojim prijateljima.

Radovanje, p. p. Vel. Plana Ostajem s poštovanjem
Petar Ćimović,
delovodja opšt.

WWW.LIBS.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
О
Г
Р
А
Д
А

ПРВА СРПСКА ПАРНА ПИВАРА
ЂОРЂЕ ВАЈФЕРТ А. Д.
У БЕОГРАДУ

Да би задовољила различите укусе својих цењених потрошача, пушта у продају своје ново, по начину Минхенског „Мерцена“ справљено пиво

ЗЛАТНО ПИВО „ГАМБРИНУС“

по цени од Дин. 80.— за 20 флаша достављено у кућу.

---

*Поручбине се примају преко
Телефона пиваре број 3-55 и 34-10 и
Тел. стоваришта у Београду бр. 5-82 и 65-80*

Генерално заступништво за Краљевину Југославију умножавајућих апарата

ŠIMUNEK

СТРАХИНИЋА БАНА 33.

Милан П. Јовановић - Београд

ТЕЛЕФОН БРОЈ 28-59.

П. Н.

Вама је неопходно потребна машина за умножавање, јер истом штедите време и новац.

Ви још незнате какве Бам све користи пружа једна машина за умножавање, умножавање писама писаних руком и писаћом машином, формулара, табела, цртежа, нота и т. д., све то можете сами штампати са машином за умножавање. При куповини такве машине требате обратити пажњу на следеће:

1. Машина мора имати што већи капацитет.
2. Руковање са истом мора бити што једноставније.

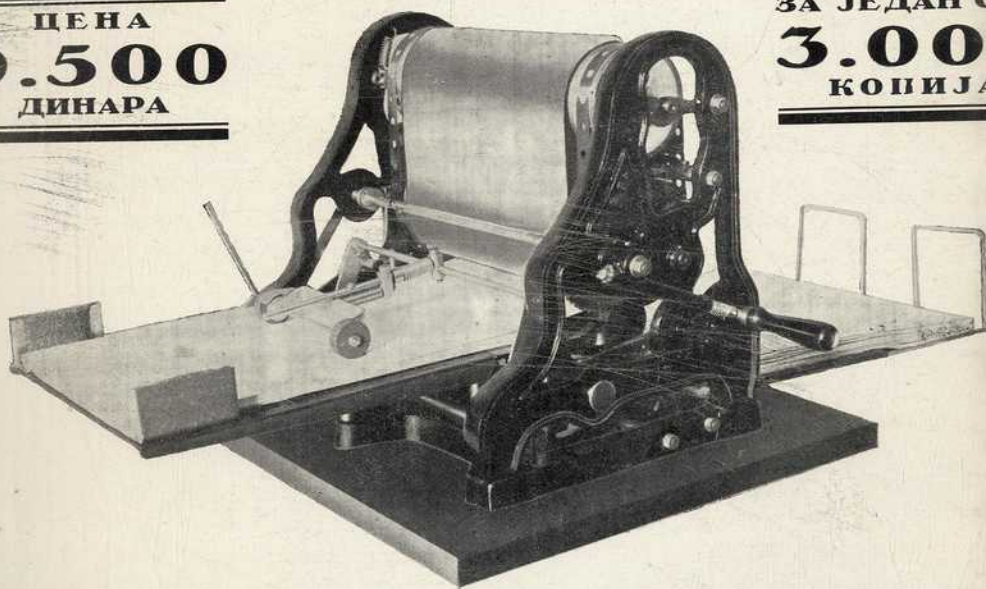
Ако купите „ŠIMUNEK-ROTARY“ апарат за брзо умножавање онда имате оно што Вам је потребно.

Поред тога што има велики капацитет руковање са тим апаратом је тако једноставно да није потребно никако стручно знање. „ŠIMUNEK“ умножавајући апарат ради са познатим неразоривим матрицама, код којих од једног оригинала добијете 10.000 и више копија. На матрици пишете исто тако лако и брзо као на свакој хартији.

ОВАЈ АПАРАТ

ЦЕНА
9.500
ДИНАРА

ЗА ЈЕДАН САТ
3.000
КОПИЈА

је најновији тип од првокласног материјала и најјефтинији

Сам врши бојење, сам односи хартију, сам вуче хартију,
сам престаје да ради кад наврши број који ви желите!

Услови повољни

За сунчане дане

WWW.UNILIB.RS

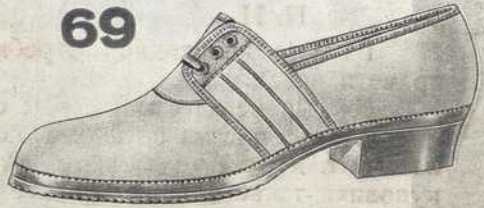
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

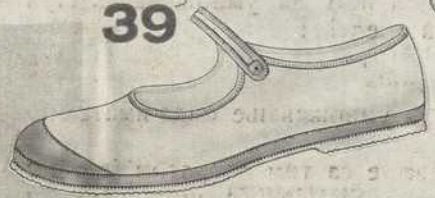
29

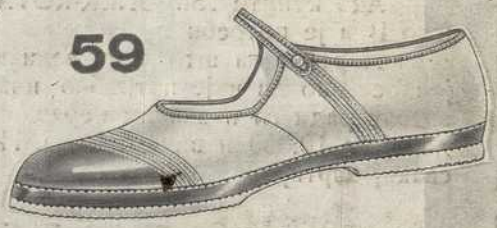
69

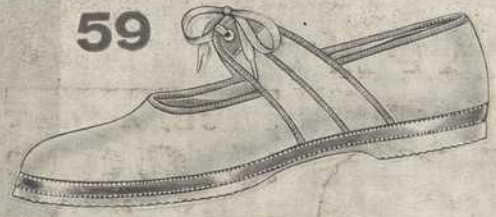
39

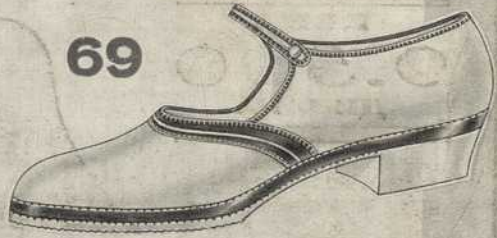
59

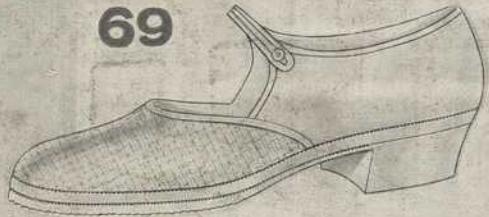
59

69

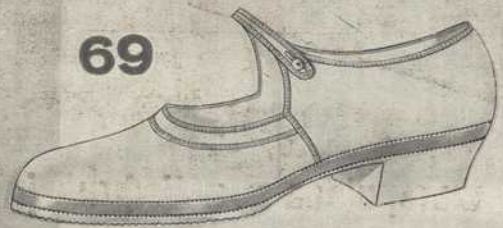
69

69

69

99

баџа